

KI VOLT ADRASSEW IVÁN?

KI VOLT ADRASSEW IVÁN?

KI VOLT ANDRASSEW IVÁN?

Budapest, 2016

Pályázati kiírás Andrassew Iván életművének feldolgozására

Az Andrassew Iván életművének gondozására létrejött civil társaság (tagjai: Bleuer István, Danó Anna, Gyárfás Tamás, Horváth István, Katona József, Karácsony Ágnes, Nagy Péter, Róna Péter, Sárközy Tamás, Tamás Ervin, Várkonyi Tibor) „**Ki volt Andrassew Iván?**” elnevezéssel a társaság honlapján pályázatot írnak ki összesen 1 millió forint értékben. A díjnyertes pályázatok díjának kifizetésére a civil társaság tagjai egyetemlegesen felelősséget vállalnak.

1. A pályázó Andrassew Iván munkásságának bármely területét bemutathatja (költészet, újságírási tevékenység, polgári aktivista tevékenység, stb.), a tanulmány személyes élményeket is tartalmazhat.

Fotók:

Isza Ferenc

Andrassew család archívuma

Borító és a nyomdai előkészítés:

Gerő Judit

A könyvet az Andrassew Iván életművének feldolgozását
elősegítő civil társaság adta ki.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
Pápai Gábor:	
Andrassew Iván elvesztése	8
Elmer István:	
Emlékeim tapogatófáját szorongatom.....	11
Biró Marianna:	
Mese egy mesélőről	71
Hargitai Miklós:	
Katolikus bankár, materialista újságíró.....	117
...Én készültem	123
Pór Vilmos:	
Ki volt Andrassew Iván?	127
Úton.....	135
Egymás között.....	139
A pályázat nyertesei.....	143

Előszó

Hogy ki volt Andrassew Iván? Hogy, íróként, publicistaként, költőként, vagy közéleti harcosként marad-e meg emlékeztünkben? Hogy elvesztésének keserűségén kívül mit hagyott ránk? Mert szerettük élteben, de tudjuk-e érteni holtában? Amikor Iván barátaiból és tisztelőiből létrejött a civil társaságunk, bízunk benne, hogy valamelyest képesek leszünk választ adni a kérdésekre. Pályázatot hívtunk segítségül, amelynek legjobb munkái ebben a könyvben olvashatók.

Az összegyűlt egymillió forintból január 14-én átadjuk a díjakat a legjobb pályázatokért. Iván egy éve hunyt el. Személyes varázsa még bennünk él. Az a szeretet, tisztelet, ami körülvette, nyomott hagyott a pályázók dolgozataiban, igen sok mély érzelem és gondolat fogalmazódott meg munkáikban. Ám lehet, hogy több idő, nagyobb távolság kell ahhoz, hogy kutatások, összevetések, elemzések és értékelések segítségével még inkább föltáruljon, hogy ki volt Andrassew Iván, s miként vihető tovább az, amit ránk hagyott – személyétől talán elemelkedve, de elve-
ihez, eszméihez ragaszkodva.

Feltételezésünk szerint föltárható és tovább vihető, ezért új tagokat és javaslatokat vár civil társaságunk.

Andrassew Iván elvesztése

Pápai Gábor

Jaj, hányszor dobtuk sutba komfortos ateizmusunk, hogy marasztaljunk? Hányszor biztattam az érted fohászkodókat, hogy "tudja az Örökkévaló, hogy mit kockáztat nálam...", mikor csatába indultál?

Az életed egy alkalmi vers a szocializmus állásáról. Ahogy haragudtál azokra, akik eltékozták. Miközben tényleg ezt érdemli az a közösség, amely így tékozt el téged! Hogy annyiért tudtál beingázni a Népszavába, amennyit ott kerestél. Hogy a letehetetlen call centeres a házad elárverezésével nyaggat, mikor agyműtetre indulsz. Hogy náci motorosokkal vitázol kiállva ezért a nyomorúságos baloldalért, amelynek először te mondtad meg, hogy aki el akarja veszejteni, az először veszni

hagyja a sajtóját. És aztán maradtál. És elsüllyedtél vele. Te voltál a kapitány.

*Nem érzem én, csak értem aggodalmad.
S azért tolom el a csendet, hogy belásd,
öreg vagy és nem az elmulást
siratod, mint helyedben én siratnám,
hanem a munkát, a fölszabadulást,
magát az emberi alkotást,
a láthatatlant, mert rátipornak hitvány
és látható hatalmak.*

*Ha beomlanak a bányát
vázazó oszlopok
a kincset azért a tárnák
őrzi és az lobog.
És mindig újra nyitnák
a bányászok az aknát,
amíg szívük dobog.*

Munka van, emberek, zúzó, mocskos, bűdös, fájó munka: most mi jövőnk.

Emlékeim tapogatófáját szorongatom

Elmer István

Felemelt ujjak

1.

Én nem tudom, ki volt Andrassew Iván, de azt tudom, a barátom volt. Én nem tudom, ki volt Andrassew Iván, de azt tudom, ha életemet emberre bízni kellene, őt választanám. Őt választanám? Fölöslegesen hangzik. Hiszen évtizedek taposták ki közöttünk – bennünk – ezt a biztos tudást. S nem kellett kimondanunk. Egymás előtt a legkevésbé. Összeszorul bennem az idő –

nem engedlek el, Iván, mert ami megtörtént velünk, örökre bekövetkezett.

2.

Még ott sustorgott bennünk a nyár, a fény szétvetette a kollégium falait, dobogó hangok a lépcsőházból, bőröndök, utazóládák, magam egy kimustrált kartonböhömmel küszködtem (egy kimustrált? – pontosabb, ha azt mondom, televíziós doboz, 1960-as évek eleji, Budapest márkájú készülék borítása), benne minden holmim, minden, amire az elkövetkezendő tanévben szükségem lehet a kollégiumban.

1967 szeptemberét írtuk, másodikosként tértünk vissza, kinőtünk már a szecska-életből (szecskáknak nevezték az elsősöket), a hálóterem hatalmas volt, nyolcvanan aludtunk benne, nyolcvan vaságy, négy sorba rendezve, középtűt a széles közlekedő, egy egész épületszárnyat elfoglaltunk. A harmadik vagy a negyedik emeleten? Iván, segíts, te biztosan jobban emlékszel.

Én még az elmúlt hónapok bódító vízparti nyarának hangulatában éltem, olyan távolinak tűnt a két világ – a kollégiumi és az a másik, ott a folyónál –, szájamban éreztem a dán leány szájának whisky-illatát; nem tudom, hogyan keveredtek oda az akkori idők politikai gondolatkarámjába ezek a szabadvilágbéli lányok, de nem sokat törődtem ezzel, inkább szépen megragadható csípőjüket néztem, aztán kézzel-lábbal magyarázva egyiküknek – ott a vízparton, s a víz látványa, a víz közelsége mindig megőriz valamit a boldogságból –, elcsaltam őt a folyó strand fölötti szakaszára, s Tamás barátom pikáns-elegáns verbális fordulatával nyelvtanulásba fogtam: ezt a nyelvet még nem ismerem, dugd a számba.

Pakoltam a holmimat a barna szekrénybe, másodikos vagyok, meddig tart még, mikor leszek – leszek-e egyáltalán – negyedik? Még ott jártam, a messzi végtelenben, ugyanakkor mégis itt: a kollégium megszokott szagában, ebben a biztonságban – ha tíz, húsz, száz év múlva térek is vissza, akkor is ugyanez fogad, s volt valami jó az állandóságnak ebben a tudatában.

Éppen a zoknikat rakosgattam – Janó, az osztálytitkár a maga tekintélyes tartásával odaszólt: remélem, időben kimosod majd őket, mielőtt maguktól elindulnak –, szóval éppen a zoknikat rakosgattam a szekrénybe, amikor odajött hozzám Görgő, s fojtott-izgatott, vihorászó hangon azt mondta: – A humánba új fiú jött. Sebhely van a mellén. Azt mondja, egy nő miatt szenvedte el. Érted? Egy nő miatt! Micsoda srác!

A zoknikat beraktam még a szekrénybe, nemigen törődtem Janó piszkálódó megjegyzésével, bár igaza volt: pubertáskorom izzadásoz természeté hamar „hangulatot” teremtett magam körül, különösen amikor levettem a cipőmet. Egyszeriben kíváncsi lettem erre a fiúra, erre a srácra, akinek mellén a sebhely – egy nő miatt! Mit élhetett át? Nekem a szájamban a whisky-illat, de úgy éreztem, ezzel és a dán lánnyal nyomába se érhetek ennek a srácnak.

Mi, realisták a terem túlsó végében kaptunk helyet, a humanisták a bejárathoz közelebb. Úgy gondoltuk, a realisták a klassz, az oké-srácok, a humanisták amolyan vékonyabb, halványabb fiúk, pedig csak annyi különbség volt a két osztály között, hogy a humanisták latint tanultak, mi meg németet. (Máig sajnálom, jó anyám miért nem humánba íratott be, a latin miatt – s most bogarászhatom a szótárat; halott nyelv, mondták neki az okosok, s szegény anyám nem látott át ezen: a latin nyelv és kultúra és irodalom és gondolkodás máig való elevenségén.)

Sajnálom, hogy jó anyám nem a humánba íratott be, sajnálom Iván miatt, akár ugyanabban a padban ülhattünk volna, egymás

mellett. De maradt a valóság: miután Görgő, ez a kis huncut, mosolyogó intrikus közölte velem a hírt, a kezemben lévő ruhadarabot még behelyeztem a szekrény polcára, aztán elindultam. Meg kell ismernem ezt a fiút.

Erős felsőtestű srác állt az ágynál, sötét, göndör haja római, vagy inkább görög módra pöndörödött a fején.

- Szevasz, Gerzson vagyok.
- Iván – nyújtotta a kezét.

Még ott sustorgott bennünk a nyár, a fény szétvetette a kollégium falait. Nem mondtunk egymásnak mást, nem kellett többet mondanunk. Hát így kezdődött. Így kezdődtek az Iván-legendák. Körüllengték őt a maga teremtetten kicsiny hangulatok és mítoszok, szép humorral az álom-füllentések, varázsos hangulatot vonva személye köré. Miért volt erre szüksége? Az első kollégiumi napon a nőért – felnőttesen: „egy nőért” – elszenvedett és bemutatott sebhelyre? Talán a játékoságra volt szüksége, hogy el tudja viselni létezését – ahogyan csupasz, kitárt lélekkel és érzelmekkel állt a világban. Talán erre a maszkra volt szüksége, hogy lebegő-érzékeny természetével el tudja viselni a körötte – rajta – taposó mindenkori jelent?

Ó, a pesti srác! Sőt, budai! És mellkasán a jel! Ó, micsoda fiú! S ahogy előrehajolok az időben, látom magunkat, amint sétálunk egyszer valahol (mennyi séta, mennyi valahol), s egyszer csak, a nyelvi előzmények érdektelenek, arról kezdtél beszélni, amikor néhány évre lekerültél a nagyszülőkhöz Mernyére (hogya miért, azt sok másik séta, sok másik beszéd tudja), megtanultad – eltanultad? – az ottani gyerekek ízes tájszólását, s amikor az általános iskola utolsó osztályára visszahoztak a szülők, a pesti (budai) fiúk kinevettek „csúnya” beszéded miatt az első órán.

Nevettél ezen mesélés közben, ahogy szoktad, kicsinyeket hang-pöffentve hozzá, nyakadat behúzza, kifelé induló tenyérgesztussal, de én láttam rajtad, fájt ez neked. Nem a nevetés, a

hirtelen jött szégyen miatt, amit megint le kellett küzdeni valami Iván-legendával, a mögötte lévő, test-sérülésnél mélyebb seb fájt neked.

3.

Szerda esténként Teodóz atya quadrumra néző, bútorokba beivódott, áporodott dohányfüsttől nehéz levegőjű szobája. S ott szorongtunk néhányan, a Kisklub tagjai. Akik szöszmötöltek, kaparásztak az írás körül: te az ajtótól balra ültél, aztán Tamás, vagy Laci... rájuk emlékezem. S mindenki hozta a maga új kis termését, úgy hozta, mint Dante a Commediát. Igen, meg kell írni a művet, s legalább akkorát! S mikor máskor, ha nem ebben az életkorban, a pubertásvilág bőkráter-pattanásos feszültségében. S még inkább feszült odabent minden.

A prefektus és magyartanár szobája után a tiltott fa gyümölcséhez igyekeztél, a bagózda felé tartottál, s én követtelek. Symp-hóniát szívtál, lassan, akkurátusan kotorásztad elő a zsebedből, a fölszálló füst belemart a szemedbe, ettől összeszorítottad tekintetedet, s bölcsen meredtél a távolba, magad elé. Mi minden járhat a fejedben, micsoda gazdagság lehet odabent? – s irigykedve tekintettem rád, nem akartalak otthagyni, kellett a közelséged, hátha rám is átpárolog abból a fej- és lélekgazdagságból valamennyi.

Vörösbort iszom, a korty összeszorul a számban. Iván, nem hiszem el, nem akarom elhinni, hogy ide jutottunk: már kopasz a fejed, sugár és kémiai szerek járta, s egyszer csak azt mondod: – Ha tudom, ennyire szörnyű dolog a dohányzás, soha nem gyújtok rá.

Valaki a közelben kifújta a füstöt, a széljárás odahozta. Ennyi volt, elég volt. Elviselhetetlen, undorító. Ha tudtam volna... –

fülemben hangod rezgésszáma. S aztán hallgattunk, hallgatunk az időben megtörténő dolgok egyszerűségében, amikor minden gesztus, minden szó, minden gondolat, minden, minden, ami volt-van, az egyszer és mindenkorra bekövetkezés kemény törvényévé kövesedett.

De ott még minden lehet! A bagózdának kinevezett, tetőteraszra vezető helyiségben még minden lehet, verset írni, verset, verset, és odapökted a rímeket, odapökted a ritmust, élet-lovag elszántsággal, s talán akkor, vagy valamivel később – nem mindegy? –, szerényen összehúzza serkedő bajszodat, odanyújtottál egy papírlapot, azzal a kissé suta kézmozdulatoddal. *Végálom* – *kipróbált szüzeknek*, olvastam a címet. S talán ekkor értettem meg minden későbbi versedet, minden írásodat. Hiszen te is – halkán megvallom, de hiszen te nagyon jól tudod, én is – egyetlen művet akartunk írni, egyetlenegyet, de attól szakadjon be az asztal lapja. S már alig volt érdekes a közvetlen nyelvi tartalom, amikor ott szállt a lélek, az Iván-mítosz, amikor magamat is a végálomban – az életben – éreztem, *kipróbált szűzként*.

Mit jelent ez utóbbi kifejezés? Ma sem tudom, szavakkal elmondhatóan semmiképpen nem, csak éreztem-érezem, valami lényegeset mondasz el magadról – s veszem magamra én is –, erről a létezésben keringő önmagunkról. Az igazi művészet nem magyarázható. Nem magyarázható, mert nincs szükséges semmi mankóra, bicegő segédeszközre, az igazi művészet kiterjed – és van. Megtestesül olyan erővel, hogy föleml.

Elhamvadt a cigarettád. Visszaballagtunk a világítótornyoknak nézett, félárbócra eresztett kolostori folyosófények között a hálóterembe. Tudtuk, másnap, de legkésőbb még egy nap múlva meg kell születnie a műnek. Mert bennünk lobogott az igazság egyszerű lángja.

Mítoszt teremtettél a távozásodból. Másodikban érkeztél, s a negyedik osztályba már másutt jártál. Máig nem tudom, mi volt az igazság? Éjszaka kiszöktél a kollégiumból – ó, micsoda bátor fiú! –, talán ezért? A prefektus villanyoltás után szokása szerint végigjárta a hálót, s ágyadhoz érve feltűnt neki valami. Valami furcsa. A felgyűrt paplan alatt nem te aludtál, fejedet összegyűrt kispárna helyettesítette.

Én mást láttam, de Iván, ha te úgy akarod, hát legyen ez. S maradjon mellékes közjátéknak, hogy az egyik nap megjelent jó apád – a mernyei évek szüleid válásidőszakára estek –, s minden habozás nélkül összecsomagoltatott veled, motyódat begyömöszölte a bogárhátú Volkswagen szűkös rakterébe. A külkereskedelmi – kereskedelmi? – minisztérium párttitkára mégsem engedhette meg, hogy fia egyházi iskolába járjon. 1969-et írtunk. Ott álltam az udvarra néző hálóterem ablakában, s nem értettem, miért kellett ez, miért, hogy a barátomat – ezzel lihegtük-álmodtuk össze addigra az életünket – elviszik tőlem? Nagyön árvának éreztem magam. Te még visszajöttél, nem búcsúzni, sosem szerettél búcsúzni, a zsidó kórház szobájában sem búcsúztál, már fölkelni is gyöngé tagokkal, amikor valahányszor a halálról, e bukás-kérdőjel-titokról beszélgettünk – megöleltük egymást. A telefonszámomat ismered, mondtad, az utcát és a házszámot is. Persze, bólintottam, s hiába ez a tudás, egyedül maradtam, amikor beültél apád mellé az autóba.

Hogyan is volt? Segíts, te biztosan jobban emlékszel. Bennem az maradt meg, hogy az este hazakísértük a lányokat... Várja csak, mintha derengene. N-t – az én N-emet – együtt villamosoztat-

tuk ki Óbudára, egészen a házig, barátnője, a te Esztered a Pozsonyi úton lakott. S amikor mögötte is becsapódott az ajtó, ott maradtunk kettesben, éjfélre járt, te valahogy még hazajuthattál volna az éjszakában – a buszok már nem jártak, a villamosok bizonytalan éjszakai menetrendje imbolygott –, nekem legfőljebb a taxi maradt, de arra nem volt pénzem.

Egyházi iskolásként nem vettek föl az egyetemre, ezek ilyenek, intézted el egy legyintéssel. OFOTÉRT-kereskedelmi tanulónak álltam – katonaság ellen; aki igazolta tanulmányi viszonyát, azt nem hívták be abban az évben –, te valamilyen szociológiai laboratóriumban dolgoztál (téged se vettek föl – az egyetem halvány-messzi tüneménnyé változott a tudatomban, miközben – talán ezért telepítették ki a családomat – természetesnek tartottam ((őseim ártalmaként?))), hogy illik legalább egy diplomát szerezni, aztán majd eldönti az ember, mihez kezdjen az életben).

Szóval éjfél volt, vagy el is múlt, lassan beszélgettünk, nem kellett már nekünk túl sok szó, a Pozsonyi út kezdetén, a Jászai Mari téren – nem akartál magamra hagyni – fölmásztunk a játszótér bádogsüvegű rakétájába, hogy ott húzzuk ki reggelig. S akkor elkísérjük a lányokat az iskolába, mert ők még csak abban az évben készültek az érettségire.

Nem akartál magamra hagyni – hát akkor most miért?! Mondd, most miért? Tegnapelőtt autóbusszal utaztam vissza Pilismarótról Budapestre. Zötykölődött velem a vasárnap déli járat, esett az eső, de még tartották magukat az őszi sárga színei, már elhagytuk Dunabogdányt, s akkor arra gondoltam, a következő megállónál – Tahi-hídfő – leszálllok, nem érdekes, hogy Szentendrédig váltottam jegyet, beugrom Ivcsihé. (Te tudod? Én már nem emlékszem, mikor változtál Ivánból Ivcsivé.) És akkor rám szakadt a bőgnivaló tudás.

Odapillantottam az esőeres ablakon át: Tahiti cukrászda. És a bógés alatt megemelte hátát a mosoly. Bent ültünk – fagyaltot vagy gesztenyepürét ettél? szeretted az édességet, a gesztenyepürét különösen –, s egyszer csak a cukrászda parkolójában álló autód jobb hátsó lámpája szerteszóródott a földön. Láttad, hogy a beálló autó nem kerüli ki, nem kerülheti ki a te kocsidat abban az ívben, de nem volt mit tenni. Ott heverték az autó-maradékok. S egy-két nappal később megírtad a rendőrségnek a kárbejelentést: x. y. úrhölgynek (mert nő volt a parkolási ívet elvétő személy) nem sikerült maradéktalanul kikerülnie az autódát. Nem sikerült maradéktalanul...! Ez volt a rendőrök jó napja.

A költőnek meg kell szenvednie – talán ezzel a gondolattal kényelmetlenkedtünk a játszótéri rakéta csúcsában. Marhaság, mondtad, és összehúztuk magunkat szeptember közepén a hajnali hűvösben.

6.

Nyomtam a csengőt, nem kellett bejelentkezni, hogyan is, nekem az albérletben nem volt telefonom (egyébként sem volt biztos, hogy másnap még ugyanaz az albérletem), a tantuszt meg elnyelte az utcai fülke, a Pozsonyi úton a második emeleti lakásajtó kukucskálója mögött lassan fény derengett, néhány csoszogó lépés (megálltál az időben ezzel a csoszogással), aztán megjelent Iván, kihúzott szálaktól lógó csíkos fürdőköpenyében, ajtót nyitott, nem örvendezett, nem szólt semmit, hanem a maga természetességgel adott utat, hogy belépjek.

Iván, hangzott a Bauhaus-lakás egyik szobájából az öregséggel elvékonyodott hang, ki csöngetett? Micike, nyugodjon meg, fordult Iván a szobából kilépő öregasszony felé, az egyik ezredes érkezett meg. Tudja...? De erről nem szabad senkinek beszélni. Mire Micike rémülten, mégis teljes meghatódottsággal hátrált

vissza a szobájába. (Micike Eszter nagymamája volt, merthogy Iván közben feleségül vette Esztert.)

Bementünk a szobába, Iván végigfeküdt az ágyon, mellére helyezte a hamutartót, s a keleti bölcsek egyszerű nyugalmával rágyújtott a következő cigarettára. A hamutálban már csikk-had-sereg sorakozott.

Mit csinálsz, Ivcsi?

Pihengélek – volt a lakonikus válasz. A pihengélés vált életformáddá. Amikor a társaság többi tagjával szóba került Iván, s valaki fölvetette: mi van vele, a válasz így hangzott: pihengél.

Senki nem tudta, Iván sem, miféle konspirációra gyülekeztek időnként az ezredesek, Micike úgy vélte, a géppisztolyokat az ágyneműtartó rejti – csak senkinek, Micike, csak senkinek! – s ezzel különös tiszteletet vívott ki a szklerotikus elmében. Iván nem bántotta ezzel Micikét, bevonta játékos szellemű világába.

Igen, a játék. A homo ludens – a játékos ember. Az ideológiafakírrá és pénzfakírrá merevedett arcú világban a játékosság. Élni, könnyű, szelíd humorral; közelebb vezet a szépséghez és megértéshez. S játszani csak az tud igazán, aki el tudja veszíteni önmagát a derűben.

Mély lépésű és derűs világ. Így éltünk mi, ott a játékrakéta tornyában és a Pozsonyi úti lakásban is. A rakétában alig aludtunk. Nem a kényelmetlenség miatt, bár az sem volt megvetendő, sokkal inkább jövőbe vetett álmaink nem hagytak aludni minket. Nem terveztük, álmodtuk a jövőt.

S közben Eszter pocakja egyre nőtt. Előbb Bambu, majd Kókusz. A gyerekek később már csak nevettek rajtam, nem tudtam a nevüket, a hivatalos nevüket, nekem ezek az elnevezések maradtak meg, s emlékszel Iván, néhány éve, talán a betegség már ör-

döghátára vett, ott voltál te is, vagy Bambuval külön találkoztam, s önkéntelenül így szólítottam őt, bár figyelmeztetted sok évvel korábban, nem szereti ezt a megnevezést, Bambunak már felnőttek a gyermekei – az unokáid –, s akkor Bambu, szelíden félrehajtva a szemébe lógó tincset, azt mondta, látva zavaromat, hogy legszívesebben visszavonnám a megszólítást, de nem találom az „illendőt”: – Te nevezhetsz így, te mindig nevezhetsz így.

Én akkor a kezedet éreztem az enyémben, szakállvakaró nézésedet: ezt neked köszönhetem, a barátságunk jogosított fel erre.

A két lányra hány alkalommal vigyáztunk... Micike, szólt Iván, nekünk most el kell mennünk, de az ezredes és Márti itt maradnak, ügyelnek a gyerekekre, és rád is Micike, ne félj, Kassát már senki nem foglalja el tőled! Mert Micike ráncossá öregedett tudatában Kassát – Kassát úgy nevezni, hogy Kosice, te jó ég! – sopánkodott valahány alkalommal – meg akarta őrizni, meg akarta menteni Iván, hogy a szomorúság és felháborodás egyvelegében Kassa megmaradjon neki leányképzeletűnek.

Ringattuk Bambut és Kókuszt, ti valahová társaságba mentetek, nem fordult elő túl gyakran, már korán mackósodó természetteddel nem kívántad a társaságot, nem úgy mint én, aki kitaszított magányosként éltem meg ezeket az éveket, kerestem, mindig és egyre csak kerestem, hol haraphatok bele az életbe, hol érhetem utol, le ne maradjak, te meg nyugodtan feküdtél az ágyon, melleden a hamutartó, benne a csikk-ármádia (csíkos fürdőköpeny, mosástól, használattól kihúzott szálakkal), és irigyelnivaló (számomra legalábbis irigyelnivaló) nyugalommal idéztél meg a világot oda, ahol voltál. Nem mondtad ki, ilyen szavakkal biztosan nem, mégis meghatározta: minek menj, hiszen a világ ott van, ahol te vagy. Lassan értettem meg: fölösleges hajszolni a külszínt, hiszen akkor lemondunk önnön súlyunkról, létezés-súlyunkról, s kiszolgáltatjuk magunkat a létezés hullámlötyögésének.

És most, kibillenve az idő kronológiájából – de hiszen, mondtad egyszer, az időnek nem története, hanem szenvedélye van –, tekintek az ablakon. A későőszii jelenidőben szeptember táján érzem magam, 1970 szeptemberében. Gödre utaztunk, te Eszterrel, én N-el. Eszter szüleinek faháza várt minket, álmöföld, pedig csak négy csupasz fal, Tátra típusú csehszlovák faház, összebújás-faház, délután, sistergett a rádió – Szabad Európa Rádió? –, itt a Szabad Európa Rádió a tizenhat, tizenkilenc, huszonöt, harmincegy, negyvenegy és negyvenkilenc métere rövidhullámon... Délutáni randevú... itt Cseke László beszél... elhunyt Jimi Hendrix, aztán felhangzott a gitárhúrtépő hang, te Eszterrel, én N-el, *Az őrtorony mentén*, hallottuk a rizses-kásásan zizegő távoli világból, amelyet te is, én is a magunk fantáziája szerint cicomáztunk fel, mint a nem értett szövegű Beatles dalokat is, egymásra tekintettünk: Jimi Hendrix – és egyszeriben kiüresedett a gödi délután, sivár mosóteknővé vált, s mi benne, a lányok combja márvány – mi keresnivalónk itt, ha Jimi Hendrix? Bebújtunk a takaró alá, ki-ki a maga lányával, egyszerű és őszinte volt ez a keresgélés a másik után, aztán később lesétáltunk a gát tövébe, a kocsmakerthelyiségbe, ittunk egy sört – te is ittál, s akkor idéztük Tamás barátunk később szállóigévé vált kitételét: – Kérek egy sört, de az egy ebben az esetben nem számnévi, hanem határozatlan névelői értelemben értendő. Hű, de műveltek voltunk!

A lányok azt mondták, vacsorára meg másnap reggelire – vasárnap lesz – valami kenyérfélét vagy kiflit. Ők addig rendet teremtenek a házban. Mi meg elindultunk feszesre szabott farmernadrágunkban – dacolva azzal, hogy a rendőr akár meg is állíthat, „nem elég, hogy farmernadrágot viselnek, még a hajuk is hosszú” – Levi Strauss, Lee, Rifle, az áhított márkák, ha valakinek becsempészték az országba, elég volt magára öltenie: ezt nézzétek! S könnyesre kacagtuk magunkat (mert a kenyérféle vásárlását a könnyes-kacagós pillanatért idézem), amikor egy

könnyű kocsmai hangulatban távoli ismerősünk, lényegtelen, hogyan keveredtünk mi és hogyan ő éppen oda, eladásra kínálta prima Super Vor márkájú farmernadrágját. Olcsón megszámítom... – biztatta az alkalmi vevőt, aki meg (bár ez nagyzó megfogalmazás, amint közös öreg barátunk, Imre bácsi mondogatta – három diploma, öt év börtön, politikai –, intelligencer megfogalmazás) behódolt a korszellemnek, s két nagyfröccs között ráharapott a Super Vor márkára, amit majd ugye kéz alatt, ahol senki se látja... Mi meg blazírt pofát vágtunk, csak utána, hogy ott hagytuk a kocsmát, kacagtunk könnyecsorgón, mert tudtuk, mit jelent a Super Vor. A Super még hagyján, de a VOR a Vörös Október Ruhagár rövidítése.

Szóval kenyérért és kifliért indultunk, majd csak találunk valahol egy nyitva tartó üzletet, elértük az országút és a Duna felől fölvezető utca kereszteződését. A mellékútról egy gumirádlis kocsí várt áthajtása, egy szál gebe lóval. A legény a bakon ostorral a kezében figyelte a forgalmat, s amikor úgy látta, nem zavarja az áthaladást a gyér autóforgalom, ültéből kissé megemelkedett, meglendítette feje és félrecsúszott kalapja fölött az ostort, majd a szegény gebének a vadnyugati hősök elszánt hangján így kiáltott: Kamon hír (fonetikusan), s odacserdített az ostorral. S mint a legvagányabb, aki szilaj mén nyergében ül, azzal a testtartással hajtott keresztül az országúton, közben megismételte a rikoltó kiáltást: Kamon hír!

Csorgott a röhögéstől a könnyünk, évtizedek múltán is elég volt hozzá ennyi: kamon hír! Elfelejtettük a kenyeret, langyos szep-temberi szombat délután, éltünk, Iván, éltünk, a lányok vártak minket.

Gyere, mondtad, miután ajtót nyitottál, a Micike-jelenet már megszokottá vált, a két lány a szobájában, a hálósobákban átütötted a falat, hogy bármikor rájuk pillanthass, ne kelljen körbemenni. Ha ricsajt hallottál odatúlról, bedugtad fejed a négytéglányi lyukba, „mi folyik itt, csak nem valami szektás pártgyűlés”, mormogtad oda a három-négyéves gyerekeknek, azzal az öregségedre is megmaradt tiszta tekintetű játékos-bozontos fejeddel, s a lányok mosolyogtak a papán.

Évtizedek múlása: Bambu és Kókusz szájából hallom: a papa. S ez a papa az, aki átnézett a falon. Ó, a játékos mitológia: a falon átnézni tudó Iván. S a lányok máris vidáman rihecséltek.

A konyhába mentél, éppen főztél. Mi készül? – kérdeztem, mire a világegyetem képletét feltáró fizikus pontosságra törekvő magyarázatával – túl az $E=mc^2$ relatív komolyságán – közölted: csupa csuda leves. Mert a lányoknak enniük kellett, Eszter valahol a városban kószált vagy dolgozott, a főzés rád maradt (most is). – S mit tettél bele? – Amit itthon találtam. Egy kis tészta, egy kis petrezselyem... De a legtöbb a neve: a csupa csuda. A lányoknak ez ízlik belőle leginkább.

Hajnali négykor – vagy háromkor? – keltél. Mentél az x-edik számú postahivatalba, hogy felvedd a napi újságadagot, aztán irány a hegy. A Svábhegy – szocialista leánykori nevé: Szabadsághegy – jutott neked. Vitted a Népszabadságot az aktuális prominenciának, az éppen akkor regnáló miniszterelnöknek, aszténiás alkat, nyilván gyomorbeteg, fegyelmezettre vágott vékony szálú bajusszal, jellemezted. Az egyik helyen a proletár nép sorsáért aggódó elvtársi család nőtagja leszólt hozzád a teraszról, ahol a cseléd (ó, bocsánat, ez csak a Horthy-fasiszta időkben fordulhatott elő), szóval a háztartási alkalmazott a „Munkásoké a jövő”-t harsogó világban (miközben akadt, aki

halkan megkérdezte: de kié a jelen? – ám erre nem kapott választ) éppen a villásreggelit szolgálta fel az osztálykorlátokat lebontó családnak a teljes panorámát kínáló teraszon (mögöttük a villa, amely elnevezés ebben az esetben nem az evőeszköz megnevezésére szolgál), te meg a harminc kilót is nyomó Népszabadság-postatáskával lihegtél fölfelé a társadalmi ismeretek meredek emelkedőjén. S megszólalt a női hang, amikor negyed-rét hajtva éppen bedugtad az újságot a postaládába: – Mondja csak maga ott, reggelizett már?

Bódultan tekintettél fel a magasba, nem voltál hozzászokva az ilyen kérdésekhez, tőled már régen nem kérdezték, reggeliztél-e már, mert időközben az életfilozófiának egy magasabb szintjére léptél. Ezt jelentette az ételfilozófia. Amikor néha ismeretlenek előtt hozakodtál elő ezzel, mindig szabadkozta: az életfilozófia nem tévesztendő össze az ételfilozófiával. Az ételfilozófia ugyanis mit mond? Az ember életének egyik szakaszában elébe teszik az ételt. Később, ha maga gondoskodik róla, az enivaló odakerül a tányérra. Majd pedig neki kell mások elé helyeznie az ételt. Nos, hát, ez az ételfilozófia.

Jöjjön, reggelizzen! – szólt le a hölgy, miután a villásreggeli romjai ott maradtak az asztalon, a férj, magas rangú pártfunkcionárius (másodállásban Atlasz, akinek vállára egy világ súlya nehezedett) már elhagyta az asztalt, hogy az érkező hivatali kocsi-val lehajtasson a városba. Egyen, egyen bátran! – biztatott az asszony szabadkozásod láttán, s talán azt gondolta, a kínálat nem megfelelő. – Mondja bátran, melyiket szereti: a vörös vagy a fekete kaviárt?

Anyósod bejáratos volt a jobb polgári körökbe, amiről persze ilyen szóhasználattal nem beszélhettek. – És mondd, kérlek, hogy vannak a fiatalok? – mire az érdeklődésre így válaszolt: – Vejem a sajtó területén dolgozik. – Ó, igen? Hiszen ez nagyszerű.

Csupa csuda levest főztél; ami éppen volt odahaza, amire éppen futotta. S a lányok már ott röpködtek körülötted: – És mondd, papa, milyen a csupa csuda leves? – Ezt nem árulhatom el nektek, ennek a receptjét a világúrból kaptam. – Ó, igen, papa, a világúrból? – Különös lények szálltak le a Pozsonyi úton, csodálom, hogy nem láttátok a televízióban, ők árulták el nekem a titkot.

S a lányok csodálkoztak, még arról is megfélemeztek, hogy játékos kedvükben kiszórják a cukrot a konyhai erkélyről a belső udvarra, kanalazták a levest, jóízűen, álmélkodva, mosolyogva.

8.

Nem emlékszem, korábban történt-e, vagy már elhagytad a Pozsonyi úti kikötőt, amikor valahol az éjszakában bókászunk, s aztán hajnalban érkezünk meg hozzátok az Ulászló utcába? Cipő le, nadrág le, szuszogtunk-aludtunk a szobádban, ébredés után szegény anyád belépett, Danica, istenem, Danica, emlékeim vetítévasznán mindig cigaretta a szájában, könnyű kis szipkába dugva, vagy ez nagyanyád volt? A vidéki állatorvos felesége, kellő anyagi biztonságban, a lakásban megszabadult végre a társbérlektől. Anyád meghátrált a mi cipőlerúgott, ifjonti gőzeinktől, az ablakhoz sietett, sarkig tárta a szárnyakat. És nevetett könnyű pongyolájában.

A Pozsonyi úti kikötő. A négytéglányi falrészre – „itt a papa, aztán rend legyen nekem”, „konspiráció, Micike, konspiráció!” – Don Quijote-festmény került, s azt elhajtva máris megjelent a fej.

Aztán egyszer nem. Segítettem az íróasztalt lecipelni a második emeletről. És megírtam a novellát – jóval később, sok év múltán, amikor a fájdalom-seb-hurcolkodás már hegesedésnek indult, s

úgy hordtam magamon, ahogyan te a magadén az élettől elszenvedett sebet –, megírtam a *Don Quijote című* novellát. Odaadtam neked. És láttam arcodon a szenvedést. Azóta sem adtam ki kezemből a néhány lapot. Itt szorong íróasztalom bal oldali polcán, megsárgult oldalakon írógép-nyomokkal, naplójegyzeteimmel együtt. Majd ha meghalok – és erre a fiamnak lesz joga –, olvasatlanul az egészet tűzre vetheti, ledarálhatja. Így szűnünk meg, Iván, így szűnünk meg, s nincs ezen csodálkoznivaló.

9.

A kék és a kubista szalon. S mint a nagyok, Verával a hétfőket neveztétek ki fogadónapnak. A szobák elnevezése kacagásban született. Azt gondoltuk, a világ másra sem való, minthogy kifigurázzuk. A tapéták színe, formája, s mi máris ráragadtunk az elnevezésre. És ott ültünk hétfő esténként a barna kordhuzatú ülőgarnitúrán, ez már a Néphadsereg utcában volt, tudtuk, két tömbnyire a Honvédelmi Minisztérium, de nem tudtuk – én semmiképpen –, hogy a közben meghúzódó ház a titkosszolgálat, az elhárítás központja, már a szótól is borsózott a hátam, ez már a Néphadsereg utcai kikötő volt (kínos szó-halom: új nő, új izgalom), fényes alom, „tudod, ki lakik alattunk?” Persze nem tudtam, mire te: „A betiltott Mozgó Világ-szám után kinevezett új főszerkesztő.”

Engem, téged sem érdekelt ez. Az írás önmagában áll. Vagy ha nem, ha pillanatnyi eszmék és ideológiák mankóját kell hóna alá nyomni, akkor – akkor fene megette az egészet. Fölkértek téged, hogy írja az újrainduló folyóiratba. „Nem, köszönöm...” Nem leszek kurva, mondtad.

Engem az Élet és Irodalomhoz hívtak be akkoriban, a tizenhatodik oldalra. Beküldtem egy riportot: *Homokvihar szélcsendben*

– ezt a címet adtam. Egy alföldi állami nevelőintézet életéről szólt. Hónapokig ott dolgoztam. Fájt a tapasztalat, érzelmeim kóvályogtak. – Írjon tavaszias, napsütéses riportot a magyar pedagógiáról!

Nem, köszönöm! – és ott álltunk, a kék vagy a kubista szalomban, ott álltunk mi, ketten, fiad a kiságyban, s nem keseredtünk el. Rágyújtottál egy újabb cigarettára, életerő volt bennünk. Fitymáltuk a hivatalos életet. Mert nekünk megvolt a magunk élete, körben ültünk hétfő esténként, valaki még egyetemre járt vagy éppen befejezte, s gondolat-erdeink szertenyíltak. Ám senkinek nem jutott eszébe, hogy ezért... hogy megszakítsa a kapcsolatot... hogy gyűlölje a másikat...

Vitáztunk, persze, hogy vitáztunk körömszakadtáig. Mihály, az észak-magyarországi parasztgyerek Karl Popperből írta diplomamunkáját – „én nem értek egyet a mai liberális társadalom-szemlélettel, amelynek nincs genetikus kapcsolata a klasszikus liberális iskolával, John Stuart Mill, Tocqueville eszméivel, mint ahogyan nem értek egyet a Lukács-iskolával sem; mekkora kárt okozott Lukács a magyar irodalomtörténetben, s amikor rádöb-bent, hogy elvtársai akár ki is végeztethetik, gyorsan átnyergelt az esztétika területére” –, Tamás verset írt és egyházi újságot, Gyuri Kígyó utcai polgári gyerekként (klubzakó, kitelepítés, szülők válása) még az orvostudományi egyetemet végezte...

Szétnyílt eszméink erdeje. De mégis, minden hétfő este! Akár felhorgadhatott volna bennem a gyűlölet, hiszen... Hiszen – de elég ennyi a múltból. Kitelepítettek minket, s lettem így falusi gyerek, otthon nélküli városi, hideg, félreeső folyosókon al-bérlő, ablaktalan lyukakban, egy alkalommal az Írószövetség padlásán húztam meg magam, esőpecsétes vulkánfieber bőröndömmel keresztül-kasul a városon, s irigyeltem, amikor benéztem ablakokon, ahol lámpafény az íróasztalon, s biztosan meleg van...

Iván, okosak voltunk? Bölcsék? Nem hiszem. Egyszerűen csak levetettük magunkról elődeink nyűgeit – ha lázadtunk, hát ezt jelentette –, élni akartunk, élni, élni, *a mindenség reményét remélni*. Ezt a sort talán én... vagy te? Nem mindegy? Mi megvalósítottuk az egyenlőséget. Tamás mondta: nincs szellemi magántulajdon. Szellemünk közös, szerteágazó szálaiból áll össze a világ. Egyszerre voltunk összetartozók és egymásnak ellenzékei. Ó, milyen szép is volt! Csattogtak az érvek, csattogtak a gondolatok.

Már búcsúztunk az egyik hétfő este, hosszú folyosó vezetett az előszobába, hátul haladtam veled, Iván. Órákon át kifeszültünk a vitatkozásban, „Ivcsi, én nem értek egyet veled...”, az előszobában föltekintettél, a teret félmagasságban kettéosztották valamikor, hosszú, sötét, mély lyuk, „ha üldöznek, itt megbújhatsz”. Nevettünk ezen, de valamit nagyon komolyan gondoltunk. Hogy nem áruljuk el egymást.

10.

Csinálsz valamit? – így, ilyen odavetett félmondattal. Mintha csak féltünk volna attól, hogy a másik komolyan válaszol. Figyeltük egymást, különösen mi, hárman: te, Tamás és én. Mit „csinál” a másik? S ez a figyelem – akkor is bevallottuk, bár ki nem mondtuk, most meg igazán őszinték lehetünk – nem nélkülözte a féltékenységet. Hiszen mindhárman azt akartuk, hogy egyszer a vers, a novella alatt beszakadjon az asztal. Te azt mondtad, ugyan! S írtad – ahogyan talán még irodalomórán tanultuk a kifejezést – polgárpukkasztó verseidet. Ez a polgárpukkasztás persze hülyeség, tudtad te, biztosan valamelyik irodalomtörténész találta ki, ehhez neked semmi közöd nem volt – belekiáltottál a világba, szelíd félelmeddel odavetettél néhány viharzó szót. Miközben kihúztad magad, s lassú, mackósodó mozdulataiddal oly biztosnak látszottál.

Hárman – háromféle világban meneteltünk, sarkai mégis elérték egymást. Fészkelődtünk, egy-két oldal kicsöppent néha, fészkelődtünk az íráshoz, a nyugalanság, a vágy élt bennünk, de még nem találtuk... A formát, a hangot? Talán te leginkább, ezzel a fiatalos duhaj-odavetésekkel, amikor a novellában emberekkel bombázzák meg a várost... ez olyan ivános volt; Tamás szelídebben feszegette a távolságokat, én meg... én meg nem tudtam még, mihez kezdjek.

Pedig akkor már folyóiratunk volt! Biztosan a te ötletedből született (nem emlékszem, de egyszerűen előálltál olyasmivel, amire én még csak nem is gondoltam, igen, Ivánnak mindig akad ötlete), szedjük össze kezdő-szösszeneteinket, akik ott ülünk szerda esténként a kollégiumi szobában Teodóz atyánál (néhány éve milyen megható írást jelentettél meg róla, az atyáról; a Központi Szemináriumban kifüggesztették, olvasnivalóul a kispapoknak a Népszavából kivágott cikket), de te hoztál másokat is, Miklóstra emlékszem és... igen, Tamás egy költőlányt – mert azért nem hiányzott belőlünk az önérzet és öntudat: művészek vagyunk! S amikor kissé elfancsalodott a képünk, hogy ez igaz, a lelkünk és szellemünk (így gondoltuk) művészként liheg (ma már nem tudom, hogyan van ez), de hol vannak a művek? Úgy hangzott ez a kérdés, ahogyan fiatal testünk és hevületünk vetette oda kacagva: – De hol vannak a lányok?

De hol vannak a művek? S akkor te megbóbiskolt fejrázásoddal halkan azt mondtad:

– Egy művész nem a művektől válik művésszé. – Pillanatnyi fölmentés magunknak; hát persze! Nem elég hogy ott zubog, forr, hullámszik, vajúdik és még ki tudja, miféle mutatványokat végez lelkünk, s önti el gondolatainkat? A művésznek a mű... Az csak amolyan ráadás, valami világnak odavetett gesztus.

Azért összegyűjtöttük sovány addigi gesztusainkat, s megszületett a *Kísérlet*. Ennyi önfegyelem szorult belénk, nem neveztük

Megérkezésnek vagy Beérkezésnek... Kísérlet. Néhány példányban legépelte valaki, merre lehet vajon egy példánya? Szívesen idetenném egykori önmagunkat, pucéran, olyan pucéran, ahogyan akkor voltunk, szópucéran, amikor még nem gondoltunk meg semmit, csak írtuk, ha vékonyan is, de írtuk, amiről úgy gondoltuk... Jó lenne látni akkori szöveg-önmagunkat; nem az esztétikai minősítés miatt (ugyan, hagyd, néztél rám egyszer, aki nem lesz költő, bár azt szeretné, elkezd esztétizálni), sokkal inkább a frissesség szeléért. Még nem mérlegeltünk, nem kötöttük be fejünket ilyen-olyan eszmékkel és ideológiákkal – egyszerre csak, igen, ez maradt: belekiáltottunk a világba.

(Belekiáltottunk a világba! Lent vártalak a kapu előtt, a Margit-híd mellett, kopasz fejedem ott húzódott a vágás, a műteti heg, tested befogadta azt a rengeteg sugarat; mit mondtak? – kérdeztem tőled, mert tudtam, délelőtt jártál „a pájslis” doktornál, a tüdőgyógyásznál, s hogy pájsli, ez mégiscsak emberibben hat, savanyú tudószalon (pájsli) makarónival, bottal jártál a bizonytalanság miatt, de az a pájsli mégis jól hangzott, ezzel a kifejezéssel elszórakoztunk egészen a hídfő túloldaláig, ahol leültünk egy padra – „pihenjünk kicsit” –, szeptember volt, ültünk egymás mellett, szép fények mászkáltak, szép fények, de már nem fojtottak, mint augusztusban, a Margitszigeten gyerekek mentek edzésre, sporttáskájuk a hátukra vetve, egymást lökdösve – na, ne hülyéskedj... tényleg, a Zsolt odaszólt neki? és vihogtak –, láttuk-nem láttuk, hallottuk-nem hallottuk (persze, hogy nem hallottuk át a Duna fölött) –, nem érdekes, de tudtuk, ott van körülöttünk az élet, szelíden, egyszerűen jöttek és mentek az emberek a HÉV-hez, a villamoshoz, a retikül mellett bevásárlószatyor, vacsora otthon... – mi meg ültünk ott, s ahogyan rád pillantottam, mert azt mondtad: „látod, ez az...”, éreztem, mire gondolsz: arra az egyszerűsége, ahogyan az élet halad. Belebújik önmagába, s boldogan lélegzik. Valahogy így képzeltek mi is annak idején... sérthetetlennek tartottuk magunkat, még

Achilles-sarkunkról sem vettünk tudomást. Aztán a mélyből a következő mondathoz pajzsként előhúzott apró nevetés-böffenet, fejedet kissé hátravetted: „Mindent elcsesztünk az életben, amit csak lehet.”)

A Kísérlet... valahol meg kell lennie. A magam írására emlékszem, s ahogyan jóízűen neveltél rajta: *Novemberben, ha nem sütt a nap*. De nem fájt ez a nevetés, a fájdalomnál sokkal inkább meg voltam győződve arról, hogy ezt kell tennünk: írni a magunk meggyőződése szerint, nem törődve mással.

Lehazudtad Istent. Játszottál Istennel – később küzdöttél vele, mint Jákob az angyallal. Isten nincs, mondtad, miközben tudtad, tagadásod állítás. Hiszen tagadni csak azt lehet, ami van. Csakhogy te meg akartad markolni őt, s mert nem sikerült, kicsúszott a kezed közül, egyszerűen azt mondtad, nincs. Talán azért, mert mi – Tamás és én – azt állítottuk, hogy van. Egyszer eljátszottam: nincs. Erre te bizonygatni kezdted a létezését.

Aztán neveltünk. Szükséged volt az ellenkezésre. Az Istennel, emberrel való ellenkezésre. S ez lassanként életformáddá vált. Ellengondolkodtál (bármikor és bárkivel, bármivel szemben), ellenézte, ellencselekedtél, ellenettél és ellenlélegeztél. Lassanként fölépült Ellen-Iván. De úgy voltál ellen, hogy közben nem bántottál. Engem biztosan nem. Később volt írásod (hírlapi), amelynek már címével sértettél valakit. Akkor azt mondtam neked: – Iván, ezt nem vagyok hajlandó elolvasni. – Kissé lehajtottad a fejed: – Értem. S utána olykor (szerencsére nem gyakran) előre szóltál: ezt ne olvasd el. S szeretet-humoroddal hozzátetted: – Ez nem neked való.

Az Ellen-Ivánban nem volt harag vagy gyűlölet. Legföljebb fricska. Valakiről azt mondtad: „Na, mikor akasztják már fel?” – s amikor valóban bántani akarták, készen álltál az üzenettel: hozzád jöhet, nálad megbújhat. Mert így éltél te, így éltünk mi:

sokszor kiélezett vitákban, de soha nem az embert, hanem annak eszméit vagy cselekedeteit szaggattuk. Olykor a végletekig.

De hagyom ezt. Úgysem lehet elmondani. Az életre – életre-halálra – kevés a szó. Szeretted a szikár mondatokat, szikár szövegeket. „Kopogjon, elég ha koppan.” A *Szálkák* megjelenése után, amikor is Sztavrogin veszi a kabátját, levelet akartál írni (vagy írtál is?) Pilinszkynek, némaságra szólítva őt. Ezek után már nem írhat verset. Volt ebben valami odadobott nagyképűség, hiszen itt vagy te, a költő, ha ő elnémul, mert bevallja, hogy veszi a kabátját, majd jössz te, s elmondod!

Persze téged sem érdekelt feltétlenül, hogy kimondd. Nem hitél a szavakban – mint Istenben sem –, miközben szeretted a szavakat.

11.

Nekünk a tenger a Fekete-tengert jelentette. Az egyik nyáron elutaztunk oda. Persze nem ilyen egyszerűen. Sokkal kalando-sabban, sokkal sutábban. De ez illett hozzánk. A kimaradt nemzedékhez. Te mondogattad mindig: a második világháború után túlságosan későn születtünk. Lehetne ennek szociológiai vetületéről beszélni, te azt mondtad, elveszett nemzedék vagyunk. S hogy ki veszejtett el minket? Szüleink. Hozzájuk, az ő életükhöz viszonyítva születtünk túl későn. Erről általában kettesben beszélgettünk, kölcsönösen ismertük egymás hinterlandját. Kimondtad: szüleink alkalmatlanok voltak a fölnevelésünkre. Az ő meghasonlottságuk ült ki rajtunk.

1990 táján megint csak: akkor lekésett nemzedék lettünk. Mert – magyaráztad – a biológiai törvények szerint éppen abba az életkorba értünk, amikor a mi nemzedékünknek kellene átvenni a társadalomban a vezető szerepet. Nem mintha magad-

nak – vagy magunknak, én sem gondoltam erre – valamiféle pozíciót szánnál, nem, te maradtál volna mindig megfigyelőnek, „szeretem nézni az életet, kukkolni”, kuncogtál – a lekéssett nemzedéket szociológiai megállapításnak szántad. Komolyságod teljes súlyával. Ültél egy kövön Tahiban (Tahi – Tahi – Tahiti) a kertben, már órák óta, mit nézel, kérdeztem, mire a rezgő fűszálakra mutattál: – Figyelem a kirgiz teknősök életét.

Szóval a tenger. Látom a fényképen, gumicsizmában állsz a Tisza-parton, fejedben valamiféle posztósüveg, a mahagóni motorcsónaktest tükörlapján a régi DKW-motor, szájadban cigaretta. Lemegyünk Titelig, a két férfi és persze a két nő. A tengerről szó sem esett. Az idő pocsék volt, hűvös és esett is, Szeged, aztán át a határon, bele se gondoltunk, hogyan jövünk vissza – valahogy így éltünk, bele se gondoltunk –, a DKW-motor egyre inkább prüszkölt, aztán valahol szerb – akkoriban jugoszláv – földön, helyesebben vízen végleg feladta. Az áramlat lassan sodort magával, mire találtunk egy helyet. Partmenti étteremféleség, a közelben uszályos hajók kötöttek ki, valamelyik majd csak elindul fölfelé, azzal hazaszállítjuk a csónakot és magunkat. A nagy kaland véget ért.

A vendéglő előtt füves térség. Éppen alkalmas arra, hogy éjszákára sátort verjünk – már esteledett –, másnap meg beszélünk a hajósokkal, gondoltuk, valamennyiért, rum vagy pálinka ellenében hazaszállítanak minket.

Még a közeli település nevét sem ismertük. Aztán megtanultuk: Elemir. Ittebei Kiss Ernő aradi vértanú szülőföldje. A vértanúság... Két sátor egymás mellett, fáradtak voltunk, örültünk, hogy motor nélküli hajónkkal végre kikötöttünk, s némi reményünk támadt a hazajutásra. Hajnalban azonban...

Voltunk mi már katonák – hangzott visszatérően, ha az életben valami nehézségre válaszolnunk kellett. Persze mindez ártal-

matlan közzjátékot jelentett. Csakhogy ekkor – merthogy voltunk mi már katonák – Ivánnal az éles, fémes csattanásra ébredtünk. A géppisztoly hangjára, amikor kibiztosítják és csőre töltik. Kimásztunk a sátorból, a férfiember megvédi a nőket... fegyveresek vettek körül minket, két civil ruhás is volt köztük. Szerb szavak, nem értettük, annyit gondoltunk, az útlevelünket kérik. Előszedtük, a lányokét is – két feleség, de szerettük őket lányoknak nevezni, még ebben a helyzetben is –, Iván te azonnal rágyújtottál egy cigarettára, mire az egyik civil ruhás lendületes kézzel hadonászott: nyet. Rámutatott egy táblára: dohányozni tilos.

Bekísértek minket a vendéglőbe (valóban az volt), egy különteremben ültettek le, hosszú, széles asztal, két oldalán végig székek, a falakon agancsok, vaddisznó agyarak, mi meg leültünk, a géppisztoly éles csattanása nem ismétlődött meg (később így nevettünk ezen Ivánnal: még az ánusunk is összeszorult – merthogy voltunk mi már katonák), egymásra néztünk, kezdetben még élveztük is a helyzetet. Azt gondoltuk, talán segítenek nekünk megbeszélni a hajósokkal a hazafelé vezető utat. Ők azonban másként döntöttek: míg mi bent ültünk, szemben velünk a két civil ruhás és két fegyveres, a többiek átkutatták a sátrakat, a csónakot kiemelték a vízből, végigkémlelték az alját is. Közben kézzel-lábbal nyelven, majd akadt egy törtnmagyar szavú tolmács, folyamatosan közölték velünk a fejleményeket, mi meg nem tudtuk, mit akarnak. Iván, te a magad stílusában, itt már rágyújthattál, egy egyetemi tanár komolyságával fordultál feléjük: mondják meg, mit keresnek, hátha segíthetünk nekik. De nem árulták el. Egyre csak azt kérdezték, honnan jöttünk. Nehéz volt kitalálni, csónakkal, amelynek ráadásul lerobbant a motorja. Megkérdezted tőlük – ezt szemtelenségnek vették –, nem tudnák-e megjavítani a motort. Válaszuk nem illeszkedett a tudakozódáshoz: – Rövidesen megérkeznek az állambiztonsági szervek Zrenjaninból.

Ekkor már kora délutánra járt. S valóban beállított két – ugyan-csak civil ruhás – férfi. Ezek már értelmesebbnek hatottak, s éppen az ő megjelenésük oldotta az addigra feszültté vált helyzetet. Feleségem ugyanis – az egyik lány –, miután a sűrű szerb beszédből kihallotta: mineralna voda, máris ráerősített összes délszláv tudásával: Mineralna voda Knaz Milos. S olyan természetességgel közölte az ásványvíz nevét, mint akinek kisujjában vannak a délszláv nyelvek. Fogvatartóink erre azt hitték, mindvégig értették, amit egymásközt beszéltek.

Az állambiztonságiak később rájöttek, valami balfogás történt, az volt az érzésünk, kezdetben palesztin terroristáknak néztek minket, akik valamit föl akarunk robbantani – máig nem tudom, milyen (titkos) objektum lehetett a közelben, ami ilyen izgalomba hozta a jugoszláv elhárítást. Rájöttek, hogy balekok vagyunk, oktan vizitúrázok, akiknek ráadásul elromlott a motorja. Ekkor – jól benne a délutánban – elénk tettek valami forró levest, alig volt rajtunk ruha, hűvösen forgott a levegő a teremben, s közölték velünk, hogy kiutasítanak, legkésőbb huszonegy órán belül el kell hagynunk az országot.

Mitévők legyünk? Legalább egy hónapra terveztük az utat, s most itt állunk a negyedik-ötödik napon – kiutasítva. Iván, ti úgy határozotok, tovább utaztok valahogy Bulgáriába, ha már így alakult, le a tengerhez, nekünk haza kellett hoznunk a csónakot, s majd utánatok megyünk. Rövid számolás: mikor érkezhetünk? Három napot jelöltünk meg Várnában. A kikötőnél délben... ha egyik nap sem vagyunk ott, nem tudtunk lejutni. Titeket az állambiztonságiak elvittek Zrenjaninig, talán tovább is, egészen a határig, a ti utatok tehát legalább addig biztosítva volt.

Napokkal később találkoztunk a kikötőben. Hátizsák, nevetés. Megúsztuk, s kiszolgált frontharcosoknak éreztük magunkat. Amikor meg elfogyott a pénzünk campingra, kiköltöztünk a

tengerpartra, rátaláltunk egy elhagyott filmdíszletre, oda tábo-roztunk. Indiánfalu, háncsból, nádból épített viskók, egy roncs-bárka, bordáival kifilézett hatalmas hal, a fényképen ott állunk a bárkánál, két Robinsonként vagy nála valamivel nagyobb hő-sökként.

És hullámozott a tenger. A sós víz pezsgő habbal tódult a szik-lákra. S mi bemásztunk a vízbe, vadul dőlő hullámok, de mit számít – elvégre kemény férfiak vagyunk –, találtunk kapasz-kodót, hogy a ránk zúduló víz ne sodorjon el, és élveztük a há-tunkra ömlő hatalmad dübbenetet, talán órákig tartottuk ma-gunkat, amikor fejünk minden hullám után néhány másod-percre kikerült a levegőre, egymásra néztünk és nevettünk. Soha olyan jóízűen.

Az a nyár, Iván, talán az a nyár volt életünk felszabadult nyara?

12.

Szeretnél játszani. Szelíd, szép játékot. Szeretted játszani az éle-tet. Szilveszter a Néphadsereg utcában. Megint csak egy fény-kép. Kifiguráztuk önmagunkat, s magunkon keresztül az életet. Öltünk fel valami szokatlant, amiben kedvünk telik. Én drága nagyapám seszínű rövidnadrágját választottam, természetesen nadrágtartóval – stílszerűen hozentrágerrel, amit a magyar nyelv szívesen mond olykor hózentrógernak, s van ebben va-lami találó, valami könnyű trógerség, amit mi – kívülről így gondolhatták – magunkra öltöttünk, lábamon fuszekli, termé-szetesen fuszeklitartóval, a fejemen nagyapám lapos, ellenzős sapkája – szibériai hadifogsága óta mindig fázott a feje. Te pedig mackónadrágban, mamuszban – brumm-brumm –, hozzá Tolsztoj-féle, kihajtó nélküli orosz ing, fejedén pedig, mélyen homlokodba húzva külföldi (svájci) sapkád. S vihogtunk: íme,

a magyar értelmiség. Mert amióta Laci bácsi, a tudománytörténész, kissé mindig heves-kappanos hanghordozásával, egyik előadásában, amelyre belógtunk, mert leckekönyv-jogosultságunk nem volt hozzá, éppen azt magyarázta, hogy az aktuális idők – a hetvenes évek – magyar értelmisége a kiskertekbe emigrált, így aztán mire várhatunk, s mi láttuk is, amint gereblyével a kezükben ott füstölögnek a hétvégi kertekben, még szörnyűségesebb kifejezéssel, a vikkendtelkeken (így, kacéran megnyomott két k-val) – azóta mi nem tudtuk, hová is tartozunk, akarunk-e tartozni bármiféle meghatározáshoz. Mi önmagunkhoz kívántunk leginkább tartozni.

Iván, fonott hintaszékben billegtél, én meg melletted álltam, kissé rád támaszkodva, hosszan lelógó szakállammal. A te szakállad egyenletesen futotta körbe az arcodat. Ha valahová akarunk tartozni – magunkon kívül –, ezek a szakállasok voltak. Szakállunk éppen eléggé kifejezte világnézeti állásfoglalásunkat.

Éjfélkor odakintről durranások hallatszottak. Itt-ott, amott pukkant valami petárda, szilveszteri örömjelzés. Odasiettél az ablakhoz, persze nem nagyon hevesen, hiszen tudtad, a történelemről úgysem késhetünk le, kitártad mindkét szárnyát, kis ideig lested a pukkanásokat, mint aki tudományos megfigyelést végez, majd a társaság felé fordulva azt kérdezted: – Ezek már a mieink? Kitört a jókedv, melyet néhány pohár-korttyal megágyasztunk már az este folyamán.

Ezek már a mieink? – s kikre gondoltunk? Iván, te nyilván másokra, mint én, de ez nem számított, csak az, hogy a te *mieink* és az én *mieink*, bárhol álljanak is múltjukat, ideológiájukat, világnézetüket tekintve, tisztességesek legyenek.

Szeretted játszani. Szelíd, szép játékot. Szeretted játszani a halált. A Piki-Puki, ez a kis piros Fiat 500-as, amikor birtokodba jutott, már az utolsókat pöfögte. A te oldaladon, a vezető ülés mellett

bedrótozva a kilincs, a másik oldalról szálltál be, én hátul nyomorogtam a háromajtós járgányban, valahová vidékre mentünk, melletted a feleséged – a lány –, s nekem az volt a dolgom, hogy éberem figyeljem, hátul a motor nem gyullad-e ki. Egyszer aztán füstölni kezdett, Eszter gyorsan kiszállt, én meg – utólag tudtam meg tőled, szörnyű, könnyes nevetésed közben: képzeljétek, ahogyan ez a nagydarab ember villámgyorsan kigyúrte magát abból a pici autóból!

Hát ez volt a Piki-Puki. El kellett adni. Hirdetés az Esti Hírlapban. Vajon lesz-e rá vevő? S akkor a várakozásban kidolgoztad a kuncsaft-fogadás színpadi dramaturgiáját. Danica nyit ajtót, tetőtől talpig feketében, nem szól semmit, némán engedi be az érdeklődőt, majd mutatja az irányt beljebb; mintha csak véletlenül tenné, benyit a konyha melletti szoba ajtaján, ahol én lógnék, hurokkal a nyakamon, ó, bocsánat, az albérlő szobája, és visszacsukja az ajtót, mutat tovább a folyosón a belső szoba felé, ahol Iván, te fekszel az ágyban, nyakig húzott paplannal, az ágynemű alól drótok futnak ki a közeli asztalon lévő oszcillo-szkópig, amelyen elektromos hullámok ugrálnak, öcséd vigyázza őket, majd fölkel, komor tekintettel az érdeklődőre tekint, odébb hívja, s azt suttogja: – Drága fivérem utolsó kívánsága, hogy jó kezekbe kerüljön szeretett autója.

Ezek után ember legyen a talpán, aki eláll a vásárlástól, már csak azért is rááll, hogy minél hamarabb szabaduljon.

Kinevetted a halált. Öcséddel utaztatok a vidéki rokon temetésére. Hosszú volt az út, hallgattatok, nézelődtetek, aztán előke-rült a bácsi alakja, lassanként derengett: – Emlékszel? Igen, hát az óriási volt, csapott fel a kacaj öcsédből, s már tolultak is az emlékek, csupa jóleső nevetés-könnyekig. – És az az eset, amikor azt mondta... – újabb emlékbódulat. Odavarázsoltátok, élővé, elevenné, miközben a temetőben már folyt a szertartás. Mert a felidézés-folyamban elvettétek az állomást, tovább

utaztatok a vonattal. – Mi így tudtuk őt eltemetni, mondtad, s még mindig ott játszott a bácsi-émlék mosolya rajtad.

Játszottál a tárgyakkal. Mi ez, Iván? – kérdeztem tőled, kezeden egy fadarab, éppen simára csiszoltad. Akkor már Tahiti jelentette az életedet, rövid időn belül elterjedt a faluban, ez a titokzatos ember mindenre tud valami csodálatosat mondani, sokan el is hitték, olyan komolyan adtad elő. Nem okoztál ezzel kárt másnak, ártatlan csodák voltak a tiéid. Nem úgy, mint a főnöködé. A kiskertjében nem eredtek meg a frissen ültetett gyümölcsfák, erre bohókás újságírói ötlettel fogta magát és megfordította a csemetéket, fejjel lefelé, az elszáradt gyökérzetrel fölfelé ásta be őket a földbe. Mire a szomszéd árgus szemekkel figyelt, hiszen tudta, a „szerkesztő úr” egy mezőgazdasági lapnál dolgozik, ő csak érti. Az érdeklődésre azt a választ kapta: így nagyobb termést ad, mire a szomszéd is megfordította eleven kis fáit. Főnöködnek el kellett adnia a kertet... Te ártatlan varázsló voltál, neked mindig csak a történet eleje volt érdekes, a hatás, amíg ráálltak, aztán... könnyű, odavetett szájszájlel: – Nehogy elhiggyék! – Mintha csak magadat szórakoztattad volna.

Mint az apró fadarabokkal. Néztem az egyiket. Különös forma, meghatóan ívelődő vonal, már szépen lecsiszolva. Kézbe vettem, forgattam. Mi ez? Mire rám néztél, és mintha a világ legtermészetesebb dolga volna: tapogatófa.

– Tapogatófa?

– Igen, az. Nem tetszik?

– De igen. – Forgattam őket a kezemben.

– Tudod, úgy van ez – fogtál hozzá a magyarázathoz –, hogy az embernek jó megérinteni valamit. Tapogatni. Valami tárgyat. A fát különösen. A fa anyaga áll legközelebb az emberhez. És a

forma. Nem kell semmit kifejeznie. Elég, ha jó érzés megfogni, tapogatni.

– Hol hallottál erről?

– Én találtam ki.

És a konyhában az asztal fölött ott sorakoztak egymás mellett. Minden alkalommal kézbe adtál egyet: tessék, tapogasd. Ilyen varázsszereid, ilyen titkaid voltak. Ha éppen mosogatáshoz készülődtél, akkor is megemelted a vállad, két karodat kinyújtottad, s mintha éppen a legújabb biomechanikai fölfedezésedet mutatnád be, egyszerűen, mégis színházi pózban megszólaltál: tudod, én most azt csinálom...

Amikor hozzájutottál egy zenegéphez (vagy magnóhoz? – szeretted a technikai tárgyakat, élvezted a látványukat, ahogyan működnek, s mindig előálltál valami újdonsággal), muzsikát szereztél. Valóban, Iván, te értesz a zenéhez? – kérdezte G. barátunk megilletődve, mire legyintettél: – Nem kell ahhoz érteni, csak zenét kell szerezni.

Így született meg az *After Neutron* című produkció.

És büszke voltál, hogy te rendelkezel Közé-Európa legnagyobb sámligyűjteményével. Születésnapodra sámlit kértél. S jötték-mentünk barátok a tahi-tahiti utcán, mindenki kezében szorongatott egy sámlit. Azt persze már sokan nem látták, hogy amikor rád csavarodott az élet, olyankor leültél az egyik alacsony alkalmatosságra, elhúzódtál a sarok felé, és csak néztél.

Szemlélődtél. Tudtál szemlélődni. Gondolataid szélesebben kalandoztak, sosem siettetted, nem is üldözted őket. Nyugodtan ültél, s ámultad – bámultad – a világot. Sosem értetted, s egyre kevésbé. Ilyenkor, hogy el ne vessz ebben az ámulatban-bámulatban, Iván-csodásan belekapaszkodtál a tudományba: – Érted, ma már tudják... és egyszer majd megfejtik...

Tudtad, hogy nem fejtik meg. Amit te – és amit mi – igazán tudni akartunk az életről, az nem fejthető meg. Az ember nem azért van, hogy megfejtse azt, amire nem hivatott. Élni, ez a legfontosabb... – vettem oda neked szenvedélyesen, mire te két szippantás között csak annyit mondtál, szokásos, kissé szenvtelen, már-már hanyag-flegma, mégis meleg tónusú hangodon:

– Én élek.

S elhittem neked, pedig nem is olyan könnyű élni.

13.

Újságírók lettünk – anyósod szerint a sajtó területén dolgoztál. Hírlapíró lettél, ragaszkodtál ehhez a kifejezéshez, nekem ez is nehezebben ment. Üzemi laposnak vettek fel téged, közben riportod megjelent az Élet és Irodalom tizenhatodik oldalán, versek, novellák itt-ott. Miért nem küldesz máshová is? – kérdeztem tőled.

– A vers nem arravaló, hogy megjelenjen, hanem hogy megszülessen. – S valóban így gondoltad.

Üzemi laposnak lenni – valahol el kell kezdeni. Mentem, vittem a diplomámat (akkor már kettő is volt, mellé Rigó utcai nyelvvizsga igazolás), a személyzetis a Blaha Lujza téren szenvtelenül nézett rám, elé tettem az önéletrajzomat, a Magyarország című hetilapban akkor már megjelent talán két egész oldalas írásom.

Nincs fölvétel, közölte, a Tájékoztatási Hivatalt említette, s ha azt említi, akkor nincs apelláta. Újabb év, újabb kísérlet. Megint csak nem. Egyszer aztán azt dűnnyögted lekonyult fejem fölött:

– Majd beszélek vele, fiatal srác, jól megértjük egymást.

Nem tudtam, hogy két hete új személyzetist neveztek ki, bár rajtam nyilván az sem segít. Az újságíró (hírlapíró), gondoltam, egészen jó szakma, nem kell korán kelni, kötetlen munkaidő, s mellette végre foglalkozhatom az írással. Pontosabban úgy képzeltem, az írás mellett mellékesen ellötyögtetem a hírlapírást. Elvégre arra készültünk, hogy beszakadjon az a bizonyos asztal. És csak mentek a hónapok, az évek. Ha harmincöt éves korunkig nem törünk ki, már nem is érdemes élni. Mindent elveszítünk. Végre írunk kellene valami olyasmit, valami nagyot. Ehelyett inkább az esti dumapartik maradtak, a világmegváltó tervek, időnként ellanyhulva, de azért mégis ott hordoztuk őket magunkban.

Néhány nap múlva azt mondtad:

– Menj be G-hez valamelyik délelőtt. Mindent elmondtam neki rólad, hogy egyházi iskolába jártál, klerikális vagy, osztályidegen...

Erre ő azt kérdezte (innen már G-től ismerem a történetet): ezért vegyen fel?! Nem, felelte Iván, hanem azért, mert a barátom. – Ja, az más. Ha a te barátod... Küldd be hozzám.

Tamás akkor már a katolikus hetilapnál dolgozott. Neki ott, aztán az Új Tükörben és másutt jelentek meg versei, rövid prózái. Irigyeltelek titeket: ha prózában írtatok, akkor is vers volt az.

Egyszer azt mondtad: mellékmunka. Akkoriban az építőipar lapjánál dolgoztál, utána kerültél a Húsipari Hírlaphoz. El kellene mennem egy Váci úti munkásszállóra. Riport, érzékenyen. Én meg mentem, az előcsarnokban hatalmas munkástest, szoborba öntve, a hosszú folyosón egymás mellett nyíló szobák, férfikigőzölgéssel, a végén konyha, gázrezsó, piros, pattogzott zománcú Lampart-lábasban kevergéltek ott valamit a férfiak, aztán a lábassal be a szobába, rongydarab a térdre, rá a lábas, odahajolva kanállal. Elnyűtt arcok, egyik-másik néha felnézett. Mit kérdezzek? Itt nincs sok kérdeznivaló. Leírtam, amit láttam.

S amikor távoztam, azzal fejeztem be a riportot: az előcsarnokban föltekintettem a kőbe vésett-fagyott mozdulatlan munkásra, s József Attilát idéztem: „Szegény jövőnk, ne légy ily sivár.”

Nem jelent meg. Nem baj, de megírtad – néztél rám a Symphonia cigaretta lila-kék ködén át. – A szerkesztő azt ígérte, nem csinál belőle botrányt.

Belenyögtük magunkat a korba. Egyre inkább elveszett a humorérzékünk. Néha azért még fölfricskáztál. Ez már a Húsipari Hírlapnál történt. Tavaszi nap, kommunista szombat. Egy teljes oldalon megzenésítendő. Éppen gépelted, amikor beállítottam. Olvasd – nyomtad a kezembe.

A hajnali álom lágyan simogató hangulata suhan végig rajtam a kelő nap első sugaraival. Kinyitom a szemem, üde friss levegő áramlik be az ablakon. A bokrok, a fák már zöldellnek, a madarak csicseregnek, minden olyan enyhén ringató. Elmélázom, fekszem még egy ideig ebben a csodálatos hangulatban, ám egyszerre belém villámlik: – De jaj, de nem! Kelnem kell, hív a kommunista szombat! Fürgén-frissen kiugrom az ágyból, s szégyellem magam, hiszen a többiek már ott állnak felszegett tekintettel a vágóvonal mellett.

Hosszú évek múltával is elég volt ennyi: – De jaj, de nem! S már tudtuk a többit. Úgy írtad meg, hogy komolynak hitték. Most is fölböffen bennem a nevetés, mint azon a Balaton-parti eseten is.

Akkor még nem beszéltél G-vel, hogy itt ez a klerikális, stb., G helyett valaki más ült a személyzeti osztályon, én meg nem ültem egyik szerkesztőségben sem, de azért szóltál nekem (ősz eleje volt):

– Van kedved eljönni velem a gyári KISZ-táborba? Külpolitikai tájékoztatót kell tartanom a szocialista brigádoknak. Igazán segíthetnél.

Balatonföldváron szálltunk meg, akkor még megvolt állatorvos nagyapád nyaralója (amelyből aztán Tahi-Tahiti lett), a délutánt kellemesen töltöttük, estefelé leheveredtünk az ágyra, a tájékoztató csak másnap délelőtt vár.

Akkor már neked is, nekem is volt miért megkeserednem (hogy milyen állagú az élet, egy-két rusztikus megfogalmazást használtunk erre, az egyik a lótenyésztésnél használatos anatómiai kifejezés volt), hanyatt az ágyon, lábunk fölpolcolva a szélén, s nem tudtuk elképzelni, mit kezd velünk az élet – vagy mi mihez kezdünk vele? A végén – hogy valamiképpen kikecmeregjünk ebből a veremből – ajánlottam, beszéljünk a másnapról, mégis, mit mondunk, egy kicsit fölkészülni...

Ugyan – legyintettél – majd ahogyan alakul. Ezzel ivános nagyvonalúságról tettél tanúbizonyságot. A tájékoztatón valaki megkérdezte: – És a dél-afrikai faji megkülönböztetés? – Mire te némi hatásszünet után, hogy súlyos válaszodat kellőképpen előkészítsd, mélyen zengő hangon annyit mondtál: – Lelépjük őket.

Ez annyira meglepett mindenkit, hogy elhitték. Komolyan elhitték. Én meg nem mertem rád nézni, mert attól tartottam, kitör belőlünk a röhögés.

A karácsonyi számba novellát kértél tőlem. De szerepeljen benne legalább egy disznó, tudod, ez húsipari vállalat – figyelemzettél az „irányvonalra”. Én meg megírtam neked a *Dezsőnek meg kell halnia* című történetet. Dezsőéket összeszedik, vagonokba terelik, viszik, nincs mese, elkerülhetetlen a halál. Az egyik napon azonban abbamarad a gyilkolás. Dezsőék nem értik, hiszen már leszámoltak mindennel. De karácsony van, s az ember akkor még az ölést is abbahagyja. Majd elmúlnak az ünnepek, s Dezső, a jól megtermett hússertés elindul a vágóvonal felé...

Nevettünk – de komolyan gondoltuk. Már egyre inkább úgy éreztük, a kifigurázással gondolkodunk komolyan.

14.

Tahi-Tahiti – nem egyszerű szójáték, te sem annak gondoltad. Még Danicával költöztetek oda – merthogy megint egy este, amikor távoztál valahonnan, a távozás-szakítás szomorú feszültségében az autóval idegesen nekitolattál az egyik fának, később mutattad: „távozásom nyoma”, de tudtam, mint ahogyan te is, nem a horpadt első sárhányóról beszélsz, hanem a lélek horpadásáról. S vitted magaddal: megint csak az íróasztalodat, ehhez ragaszkodtál, mint áldozati tárgyhoz. Megint egy széttépett élet – s ez a tépés megint csak ott vérzett benned, persze bátor és hős voltál most is, mit neked, túlteszed magad rajta, ám én láttam benned azt a fájdalmas, vékony vérzés-csordogálást. És akkor el-ki Tahiba. Hátha ott megleled – nem, arra nem gondoltál, hogy azt a valakit, aki majd megvált (erről majd később, a Duna-parton sétálgatva beszéltünk), mert hiszen ezért volt annyi kudarc, annyi félbetört remény-kapcsolat, már egészen összezártad mackó-önmagadat, befelé húzódtál, mert késett a megváltás.

Tahi – hátha ott... Végre először a sajátodban voltál otthon, s azt remélted, majd a gyerekek, valamennyi, ott körülötte, s te ülsz közöttük, és mesélsz a kirgiz teknősök életéről, a növényekben megbúvó titkos áramlatokról, folyondár-titkosan, szép meséket, szép álmokat szöve hozzá.

A ház. Nem önmagában, hanem veled együtt. Ettől vált boldog hajókötel-repítő helyé Tahiti. Egyik regényemben (*A helyzet metszete*) meg kellett mintáznom:

„Kellemes időben kocsiztam ki barátomhoz, a város szélére, egy szigeten lévő házhoz. A ház semmiben nem különbözött a paraszt-polgár építkezéstől, hosszan nyúlt befelé az udvarba, egymást követték a szobák, magas, barna keretes, kétszárnyú ajtókkal. Fiatal voltam, túl a meggondolatlanságnak azon eszten-dein, amikor még képtelen voltam az önnön magam erkölcsi mértéktartásának vonzaskörzetében megmaradni (igen, talán az erkölcstelen pogányság volt ez, amelyben nincs hűvös mérle-gelés, hiányzik a zsinórmérték), de innen a fárasztó, magavi-gasztaló képzelgésen, amelynek jeleit oly sokszor figyelhettem meg az emberek arcán.

Szervusz, barátom! – A felhők szétoszlottak az égen, halovány menyasszony-fátyolként takarták el a végtelent, és ez a vékony réteg azt jelentette, bármikor előragyoghat a nap. Az első szobát választottam, a többiek később érkeztek. Rágyújtottam egy ci-garettára. Beszélgettünk, talán a tudomány és a művészet viszo-nyáról. Iván barátom tanulmányt készült írni erről. Ha jól em-lékezem vissza a szavaira, az izgatta, vajon a tudósok fölisme-réseik során miért jutnak el, szinte törvényszerűen, kockáztatta meg, a művészethez. Példákat említett, híres fizikusok, közis-mert kémikusok és biológusok nevét sorolta, sőt egy matemati-kusét is, ami nem lepett meg különösebben, annak igazolására, hogy a tudósok ismereteik egy pontján képtelenek a maguk ki-jelölte módszerrel előbbre jutni, s ilyenkor a kifejezés további lehetőségét a művészetben, majd pedig a hitben keresik.”

S még egy részlet – a kertedről. A kert persze szimbólum, mon-danom sem kell, ezért szerettük mindketten, Tamással mind-hárman Lénárd Sándort, ezt a kert-szimbolistát, az örök moz-gásban lévő életleíró, aki aztán egy csodálatos gondolati angol-keringő-siklás-szavakkal eltáncolta: mindig más hal meg. Mi vagyunk a kivétel. Ez a szabály. Aztán egyszer a kivétel válik szabállyá...

„Engedelmesen fogad be a kerted, barátom! – mondtam Ivánnak, és kinyitottam az ajtót. Odakinn nemhogy alázatosan nagyszerűnek mutatkozott a természet – amit abban az évszakban szerfölött meg kellett becsülni, még ilyen túlzóan habos szavakkal is –, de napközben, ahogyan emlegetik, olyan meglepetéssel szolgált, ami kicsalt valamennyiünket: sétáljunk belé. A meglepetést a lamináris áramlás okozta: amint az egyes részletek, magunkat is beleértve, elcsúsztak egymáson, miközben látszólag minden megőrizte eredeti állapotát. Igen, a napsütés olyan volt, mint a nők bőréről lehulló kívánság.”

15.

Mindkettőnk testén lihegték a sebek. Messze kerültünk attól a napsütéstől, amely a nők bőréről lehulló kívánságként kínált megváltást. Mert mindketten megváltást, emberszerű megváltást vártunk a nőktől – fiatalabb korunkban a lányoktól. Hiába a nők többes száma, az egyes számra, az egyetlenre vágyakoztunk, csak hogy miután az az egyetlen, aztán a másik egyetlen is hagyta, hogy leomoljon benne a férfiemgváltás képessége (ami vel nem is rendelkezhetett, de mi mégis ezt a rögeszmét hajszoltuk), ott maradtuk, csonkoltan – a magam kítaszíttóságában hozzád menekültem. Lélegzetet venni, hogy talán egymást támogatva (erősítve?) szerte tekintsünk a világban, s újabb reménnyel kilépjünk bele.

Kettős fedezéknek számított Tahi-Tahiti: a ház és a barátság fedezékének. Addig csak sodródtál mindig a máséban, de most végre az ajtót belülről te csukhattad be, én meg még mindig sodródtam, hátam mögött lenyomható kilincs nélkül.

Befogadtál – csak most ízlelem ezt a szót, akkor nem hangzott el, annyira természetesnek hatott gesztusod, dehogyis befoga-

dásnak. Talán mondanom sem kellett semmit, esetleg csak annyit: itt vagyok. S már érezted, tudtad. Nem kérdeztél, ugyan, mit mondhattam volna? Hiszen ismerted az életünket – most már egyedül csavarodó életemet.

– Elhagyott.

Sercent a gyufaszál.

– Ilyenek a nők. Azt hiszik, a férfi hűtlen, közben ők rombolják le magukat a férfiban. Megsemmisítik lényüket benne. Ez a hűtlenség.

Igen, erről a mítoszból beszélgettünk akkor hetekig (hónapokig?). Nemigen szeretted kimozdulni, de a vízparti sétákra ráálltál. Elhaladtunk a Medgyaszay-villa előtt, utána már csak a víz, az ártéri fák, a gát túlsó oldalán az eperföldek. Erről beszélgettünk, erről a leomló mítoszból, arról a mély és ostoba fájdalomról, amely megdermedt bennünk – alig szóltunk. Talán úgy gondoltuk, már mindent elmondtunk egymásnak, most már elég, ha vagyunk, ha együtt vagyunk.

Vagy mert arra gondoltunk, a szó arra való, hogy elfedje a gondolatokat? Talán ezért vette Pilinszky-Sztavrogin a kabátját? A puha talajon finom-tompán döbrentek lépéseink.

Iván, ezekről a napokról, ezekről a hetekről nem lehet írni. Csak keserű-pökhendi módra. Wittgensteini odavetettséggel: amiről nem lehet beszélni, arról nem kell beszélni.

Hol volt már a sebhelyes mellű vagány pesti (budai) srác-időnk? Még kapálództam: és az a lány (visszarángatni reméltem ezzel a lányossággal a reményt), akit Desszertnek nevezted? Hiszen olyan jól megvoltagek...

– Igen, nagyon jól megvoltagek, csak hogy túlságosan normális volt.

Összes romunk benne volt ebben. Most is meg tudom mutatni a helyet, ahol egyszerűen, egy mély szippantással kilehelte ezt. A lelkedet. És léptünk tovább.

Gyere, menjünk vissza oda, a Duna-partra! Megmutatom a helyet! S tudom, most felém fordítod a fejed, s egyrezgésű érzelmi hullámon azt mondod:

– Hülye vagy.

Akadozik bennem a szó, ahogyan akadozott bennünk az élet. Aztán újabb kísérlet, mert nem adtad föl, hogy egyszer valahol otthon... egy nő megváltó mítoszában. Telefonon hívtalak, de nem te vetted fel.

– Iván?

– Tahiban keresd.

Értettem. Visszatértél a menedékhelyre. Nem kérdeztem, hogyan, miért, egyszerűen azt mondtad a tíz évről: a második öt év fölösleges volt.

Emlékszel, erre azt mondtam:

– Nem ők, mi vagyunk alkalmatlanok.

– Rosszak – égett benned.

Szerteszenvető hegedűszólót hallgatok. Hány fölösleges öt évünk volt? S látod, itt állunk, megöregedve, te kopaszon, mindenféle sugárral és vegyszerrel bravúrkodnak benned, elmegy a pájslis orvoshoz, s mikor ő illedelmesen körülír és biztat, te egyszerűen megkérded tőle:

– Ezen a héten, vagy a jövő héten halok-e meg?

A halál sem olyan egyszerű. Meg kell kínlódní érte. Nem adják olcsón, az egyszer biztos.

Telefon. Hívtál. Pedig nem szoktál. Valahogy úgy alakult (ez a te fordulatod), mindig én hívtalak téged. De ez nem számított. Egyszerűen így alakult. Péntek volt, péntek késő délelőtt. Másnap (június elején?) nem lehet semmi bajunk. Akkor az élet kiontja magát, atyai jó barátom, Gyuri versét idézve: mézet ont az ég.

Iván, hallod, nem lehet semmi bajunk!

És akkor te annyit mondtál:

– Eltévedtem.

Az emberélet útjának felén eltévedtem egy nagy, sötétlő erdőben – válaszoltam; játék, hiszen játék!

– A végén! – gördült le a szikla. – Az emberélet útjának végén.

És odatapadtam a valósághoz.

– Tegnap a Dembinszky utcában volt elintéznivalóm – kezdted.
– A Dózsa György úton parkoltam, tudod, ahol Lenin évtizedekig le akart jönni a lépcsőn, de sosem sikerült neki – kuncogtál, de fáradtan, ijedten. – Végeztem a dologgal, kijöttem az utcára, és egyszerre nem ismertem fel, hol vagyok. Nem tudtam, milyen utca, merre kell mennem. Álltam vagy mentem – már ez sem biztos. Mennyi idő telt el? Nem éreztem. Érted, nem ismered föl, hol vagy, amit pedig ismersz, s nem ismered az időt. Egyszer aztán hirtelen valami kép: az autó! Autóval jöttem. Meg kell keresnem. Ha megvan az autó, akkor haza. De nem tudtam, hol állok. Nem tudtam, milyen az autóm. Elindultam. Mentem. Éreztem a lépéseket, de a lábam, a derekamtól lefelé. Mintha külön járna. Csak az autó! El ne felejtsem, hogy az autót keresem. Idő, sok idő, nem tudom, mennyi idő. Nem találtam a kocsit. A Ligetben kertészek dolgoztak kistraktossal. Megkértem őket, vigyenek körbe, nem találom az autót. Rendes emberek voltak, felültettek az utánfutóra, amellyel a fűvet szállították. Talán három vagy négy kört tettünk meg, de nem láttam – nem

ismertem meg. Ennyi ideig föltartom őket, nem tehetem – lekászálódtam az utánfutóból, ők biztattak: majd csak meglesz, hát persze, szoltam még oda nekik, köszönöm, nagyon köszönöm. Mi ez? – nem tudtam. Ment külön a lábam. A fejem meg akarta érteni, nem sikerült. Később úgy gondoltam, talán egy órát is körözhettem ott, mikor egyszer csak megismertem az autót. Beültem, haza, csak haza Vereasegyházára. De eltévesztettem az utat. Nem tértem le az autópályáról megfelelő időben. Nem tudom, hova kanyarogtam, fogtam a kormányt és azt hajtogattam: haza kell érnem! Ma reggel elmentem a János Kórházba. Gondoltam, a depresszióm, tudod, már hónapok óta. (Tudtam.) Valami gyógyszert, mert már nehéz. A pszichiáter megvizsgált, azt mondta, várjak még egy kicsit, aztán áthívott egy másik orvost, neurológust, ő is vizsgált, egymásra néztek. Most menjek haza, de hétfő reggel feltétlenül jelentkezzem, ezzel bocsájtottak el. Valami van a fejemben. Depresszió? – kérdeztem. – Nem, valami más.

– Indulok hozzád! – lendített meg engem a szó.

– Ne, most ne.

Halkan mondtad, zavart-halkan, mint valami ágon gubbasztó madár, amelynek elázott a tolla, és nem tudja, mikor ér véget az eső, hogy szárítkozzon.

Tudtam – tudtam? Nem, hazudnék, ha biztos lettem volna abban, hogy K. elhagyott. Elhagyott, otthagyt. Egyszer ott ültek nálunk, a biedermeier kanapén, K. furcsán, idegenül tekintett a társaságra – Tamás, Guszt, Gyuri és még mások is –, akkor járt nálunk először, és ez volt az utolsó alkalom is, láttam rajta, azt gondolja, micsoda emberek, talán reakciósok is, pedig már réges-régen dühöngött az úgynevezett-demokrácia, nem gyújtottál rá, hiszen tudad, nálunk nem lehet, B., a főorvos barátunk ezért nem jött el több alkalommal, mert ő sem bírta ki a

gyufa sercenése nélkül – kimentél a keretbe, s ott elszívtál egy-két szálát.

Talán kibírtad volna, de K. merev elutasítása indulásra készítetted. Láttam összeszállongó ruhájában: csak el innen! És most...

– Ne gyere – mondtad, s kiáltottam volna: de miért ne, Iván! Mert nem akarod, hogy lássam, amit tudtam – jó, jó, nem tudtam, de éreztem, megint egyedül maradtál, K. már nincs, s te ott vagy a tizenhétmilliós svájci frank hiteleddel, mert K. kertész házat akart Veresegyházán, a hitel közben szétpolipcsáposodott, mint benned a romlás, a sejtagresszió, még nevetve mondtad – oda se a világnak! –, hamis orvosi papírt szereztél a hitelhez, s majd ha kilencven éves leszel, lejár a részletfizetésed...

Ne menjek? – amikor pedig hétfőn...

– Jól van, Ivcsi.

Belegyalogoltál a magányba. A Harcsa utcai magányba. A harcsa ragadozó hal, mindent fölzabál, fürge és friss – ezért olyan jó ízű a húsa. A harcsa, a halál ragadozó, mindent fölzabál, fürge és friss – ezért olyan jó ízű a húsa?

Egyedül maradtál. Nem azért, mert talán szégyellted volna, hogy K. már nincs, egyedül maradtál – az ember élete legfontosabb pillanataiban magára marad. A legfontosabb, a létezés lényege nem osztható meg senki mással. Hazudhatunk, elhessegethetjük, pénzzel, hírrel, dicsőséggel csillagport szórhatunk elé, de amikor elérkezik, egyedül maradunk – egyesegyedül. Legföljebb Istennel. Te meg hadakoztál.

Kérdésgörbület – föl, föl a János Kórház pavilonjai között, gerlebúgást hallottam a fákon, de ez mennyivel más volt, mint a kommunista szombatos riport-reggeli madárhangod. Kiültünk a padra – rágyújtottál.

– Iván, minek? – késői, néma üvöltés.

– Az orvos azt mondta, ha jólesik, nyugodtan.

És tudtuk. Te úgy tettél, mint aki nem. Ennyire, még ennyire futotta az Iván-játékból.

Fájdalmas-reszkető a hegedűhang.

16.

Egy fénykép. Két férfi ül egymással szemközt, mindkettő gesztikulál, mindkettő fölemeli a karját, tovább nyújtja mutatóujját – érvelnek, szenvedélyesen, s ha szenvedélyesen, boldogan. Ezen az estén talán a régi módra boldogok vagyunk. Így, jelen időben. A két férfi: te meg én. Már nem emlékszem, mi volt a havonta ismétlődő sorozat címe: – Ellentétek? Ellenpólusok? Czakó Gábor és Kukorelly Endre az egyik este, aztán Jelenits István és Nádas Péter máskor. S az első alkalommal mi. Egy fogalom körül beszélgettünk, beszélgettek a többi párosok is. Jelenits és Nádas szavára emlékszem: szeretet. Mondd csak, mi volt a miénk? Irgalom? De talán lényegtelen is. Ültünk és beszélgettünk, elmaradtak mellőlünk a lötykölődő szavak, nem érdekelt minket a közönség (sokan közülük nyilván a hadakozásra vártak, a nyílt szini *add meg neki* sújtásra), nem érdekelt minket a közönség, vagy éppen az érdekelt, megfeszítetten: nem szabad hazudnunk! – mégsem így, inkább a másik oldalról kezdve és végezve: őszintének kell lennünk! Egyetlen fegyverünk az őszinteség. És mondtuk, mondtuk, ugye milyen jól éreztük magunkat, fölemeltük a karunkat, mutatóujjunk tovább nyúlt, valahová mutatott... ahol – talán ez a megközelítés kínálkozik – a párhuzamosok találkoznak.

Mert nem az a kérdés, hogy valaki másként gondolkodik-e. Mióta gondolkodtunk mi másként? Talán már a szerdai kisklub-esték óta. Ha nem neked mondanám, nyilvánosan nem kockáztatnám meg, még félreértenék, minket az ellentétek tartottak

össze. Az esztétikai ellentétek – túl érzelmesek, mondtad írásimra –, nekem a te szöveg-szikárságod vált pusztává olykor, másféle ideológiák mentén mondtuk, hogy a fű zöld és hajnalban harmatos, hittem, mert az értelembe kapaszkodva hinni és tudni akartam, te hitetlenségeddel hittél – mert csak a végső, a teljes, ez volt az érdekes, a többi, mondtad – Aquinói Szent Tamás szerint –, a többi csak pelyva.

Az utak nem választhatnak el. Az utak sokfelé vezetnek, egyszer valahol mégis keresztezik egymást, egyszer végül mégiscsak eljutnak valahová. Fölemeltük karunkat azon az estén, mutatoujjunk tovább emelkedett – az utak kövezetéről beszéltünk, az út menti fákról, s nem kellett mondanunk, hová vezetnek.

Szenvedtünk a magyar szellemi – irodalmi élet – baltáival hasogatott meredélye szélén. Honnan és miért ez az elemi indulat? Vaddá vált, ami pedig a szellem játéka kellene legyen. Hiszen elmúlnak az esték, elmúlnak az életek. Ezért? Ezért lenne érdemes? Ezért a Tamás barátunk (és a világegyetemi tapasztalat) szerinti múltó rosszullettért? Amit életnek nevezünk.

Szentendre. Kicsiny ház a HÉV közelében. Olyan hozzádvaló kuckó. Tahi-Tahiti elhanyagolva, fűtés nincs, oda nem mehetsz. Tahi lakhatatlan, s lassanként lakhatatlan benned az élet. De reménykedsz. Talán nem újul ki... a gamma kés, és elbűvöl a tudomány; ahogyan a sugár a jó és a rossz sejtek határán képes vándorolni. A jó és a rossz megkülönböztetése a világban. Lehet-e, s ha lehet, hogyan, miért, s ha nem, miért nem? Még nincs tél, még nincs dermesztő hideg, elég a cserépkályha; meghozták a fát, behordom az utcáról, Iván, maradj bent, pihenj csak, rövidesen végzek vele. Olykor mégis kinéztél, mélyen ült a szemed, aztán visszamentél.

Nem azt mondtad: pihengélek egy kicsit, más szó hangzott: „Fáradt vagyok, ledőlök.” Még mutattad, lassan készülődve a lefekvéshez, „tibeti hangzó csésze-edények”, s a fakeverővel,

körkörös mozdulatokkal felzengetted az anyagban a zúgást, „ez használ agydaganat ellen”, hitted, nem hitted, a játék még elkophatatlan? De magadra húztad a takarót. Az asztalon két könyvet láttam. Az egyik nagyobb, a másik rajta pihent. Kézbe vettem a felsőt. A belső borítón kézírással: x.y. (édesanyád neve) imakönyve elsőáldozása alkalmából. Alatta meg az Újszövetség. A felszín nem hasíthatja szét a mélységet. Úgy baloldalinak lenni, ahogyan te gondoltad, ki ne akarna? De a szavak. Olykor romlékonyrá tették a gondolatot, az érzést. Tudtad te is. Ezért mondtad időnként: „Ezt ne olvasd el.”

Te pihentél – „majd jobban leszek” –, valamilyen új programot mutattál a telefonodon (vagy a laptopodon?), „tízezer rádióállomást tudok fogni, és minden pillanatban látom a repülőgépek útvonalát, sebességét, magasságát”, büszke voltál Belzi öcsédre, a Kapitányra, így, nagybetűvel, a Légi Kapitányra, s ha olyan alkalomra készültél, ahol magad megmutatva akartál megjelenni... elkérted öcséd aranystráfos egyenruháját, s abban tűntél fel. Mert titokban mindig is kapitány akartál lenni. Most meg itt feküdtél az ágyban, ment az idő, ment veled és ment velem, ment velünk a mindenségbe.

Rekedt hangon megmozdultam:

– Lement a nap Iván, begyújtok.

17.

Meg akartad váltani a társadalmat. Hentesnek állok, mondtad egy nap, a Húsipari Vállalatnál megismerted Jánost, az értelmes hentesmestert, aki megjárta már Mongóliát, a magyarok építettek ott egy húsüzemet, s kivitték a jó szakembereket betanítani. János egyre gyakoribb vendég lett Tahiban, benned már érlelődött a mű. Szociográfia – érezted a társadalom ellentmondásait, hogy lázadni kell, megmutatni: a szürke nem feltétlenül szürke.

Magyarországot föl kell fedezni – s mert nem voltak azonnal a megjelenéshez kötött elképzeléseid, hallgattál arról, hogy a könyvet – a szociográfiát, János, a hentesmester világán át – a *Magyarország fölfedezése* sorozatba szánod. Magyarországot nem kell felfedezni, Magyarország már fel van fedezve – mondta állítólag Aczél elvtárs, amikor eljutott hozzá a *Darabbér* híre.

Nézd, adtad elő, a munkásosztályt átverték. Harsogtatják a mozgalmi dalt: a munkásoké a jövő – közben én megkérdem: de kié a jelen? Erről a jelenről szeretnék Jánossal könyvet írni. De hogy érezzem, mit jelent a hideg, véres húsok látványa és egész nap a szaga, be kell állnom hentesnek; hogy tudjam.

Nemrégiben jelent meg akkor Günther Wallraff riportkönyve, a *Legalul*. A szociológiai ihletettségű könyv a Nyugat-Németországban élő törökök helyzetét mutatja be. Wallraff beállt egy időre töröknek, mert csak belülről... és ez már te voltál, Iván, beálltál hentesnek, mert csak belülről.

– A címe megvan már?

– Prolilét-ra.

Egy esztendeig dolgoztál János mellett. Közben beszélgettetek. Szakmai szempontból arra voltál legbüszkébb, hogy tudod, a marhának melyik részét nevezik gavallérspiccnak. Beszélgettetek, jegyzeteltél, írtad.

Te mindig úgy akartad megváltoztatni a világot, hogy közben nem bántod a fennálló hatalmat. Emlékszel, mennyit vitáztunk ezen? Utópistának tartottalak; otthon szidtad persze a rezsime, aztán később is, az 1990-nel kezdődő nyaktekeréses demokráciában. Egyetlen rezsim sem volt kedvedre való, te az örök ellenálló szerepében jelentél meg, s ezt komolyan gondoltad. Hogy mennyire komolyan? Sosem érdekből kritizáltad a fennálló hatalmat, mert minden formációt bíráltál. Igazi értelmiségi magatartást követtél: az örök ellenállóét. Hogyan is fogalmaztuk: a

hatalom pervertál. S ez a züllési folyamat a hatalomra kerülés első pillanatában megkezdődik.

– Valakinek meg kell mondania, mert ezek még úgy gondolják...

A gyerekes, majd fiatalkori játék – a homo ludens magatartás – életformáddá vált. Oppozíció, opposzício. Olykor a „lelépjük őket” egyszerűségével, máskor a részletek kicsontozásával (lám, mire nem jó a hentesmesteri ismeret).

– Iván, veszélyes játékot játszol. Ha nem állsz be...

– Miért, te beállsz? Nekünk ezt kell tennünk.

Azt gondoltad, a hatalom majd magától jobbra fordul. Belátja önmaga tévedését, és megjavul. Ültünk ebben az utópikus hangulatban, s ehhez jó volt Tahi-Tahiti, ott elereszthettük a fantáziát, szabadok voltunk.

Sok mindenben nem értettünk egyet, de egy kevésben igen. S folytatva a Márainak tulajdonított mondást: ám ez az a kevés, amiért élni érdemes. Politikai ideológiákról írtál, de nem hagytad magad, hogy bármelyik is magához láncoljon. Szeretted a szabad megfigyelői státuszt. Mi a foglalkozásod? S te erre azt válaszoltad: megfigyelő. Mint ahogyan a kirgiz teknősök életét, a méhekét is megfigyelted – évekig foglalkoztál velük, aztán a méhcsaládok elrajzottak – kipusztultak? Mindenesetre méhész is lettél.

Politikáról írtál, de a politika nem érdekelt. Téged az ember foglalkoztatott. Az érdekelt, hogy miért cselekszik így vagy úgy. Bántottál közben másokat? Igen, bántottál. S ugyanakkor kibékültél velük.

És írtál. Nem eleget – eufemizmus; keveset írtál. Neked a próza is líraian csengett. Elő kellene kotornom valahonnan azt a novelládat – lásd, a címére nem emlékszem –, amely súlyos, zuhog, mint a fejsze. Anyád kiül a tornácra, s nézi, amint a fia hasogatja a fát. És ebből az anyanézésből Kosztolányi, sőt, Csáth

Géza tudatalattijáig sűrűsödik a történet. S már nem is történet, hanem egyetlen, mély szenvedéllyel, fájdalommal és csodával teli lélekzet (így k-val).

Laci, a költő korán meghalt, hárman maradtunk, akik tudtunk egymásról. Számon tartottuk-e, mit csinál a másik? Részben. Nem mintha nem lettünk volna kíváncsiak, mi született nálad, Tamásnál, nálam, de mi már az írást megelőző időben ismertük a másiktól a majdan megszületőt. Egyszer odaadtam neked – legalább harminc éve vagy még több – egy hosszabb elbeszélést. S mint ahogyan a lakmuspapír elszínesedik, olyan pontosan húztad ki az érzelmi hullámra tett még egy mondatokat. Visszafogtad ezzel a szöveget, mint a gyepelővel a lovakat szokás.

Kamon hír!

Az irodalom játék. Néha láttalak könnyesen nevetni. Mint amikor elmesélted, Zoli barátunknak ki a leghűségesebb olvasója. Az anyósa. Következetesen elolvasta veje minden írását, közben időnként felvisített: – Zoli, ki ez a nő itt!

Ilyen az irodalom, és tovább kacagtunk Szentkuthy akcesszórius válaszán, amikor a világirodalom tematikájáról kérdezték. Láttuk magunk előtt ennek a drága-sátáni figurának dúsan fölálló szemöldökét, hiányos fogai között az egész középkort, amint azt mondja: az irodalmi művek nyolcvan százaléka arról szól, hogy Jancsi be akar bújni Juliska ágyába, és Juliska vagy őt engedi be, vagy valaki mást. S kacagott Szentkuthy, kacagtunk mi is.

18.

Agyoncsapott engem az érzélem. S te hetvenkedő gyermekséggel keménynek mutattad magad. Kinevetted az érzelmet, miközben tudtam, benned is vékony hang remeg; de féltél nem

bátornak lenni. S nekem szükségem volt a te bátorságodra. Ki-szikkasztani az érzelmeket, mint az aszalt gyümölcsöt: szárazzá zsugorodik össze, de benne marad minden íz és zamat. Így bántál velük. Egyszer láttalak másnak. Elolvadt már bennem az év, a közvetlen esemény, mikor volt, csak a tekinteted maradt meg, ez a leomlott *félek nem bátornak lenni* Iván-arc. Ekkor nagyon sajnáltalak. És sajnáltam magamat – úgy éreztem, kibillant alólunk valami, alólam is, azáltal, hogy gyöngének láttalak.

A magadba fojtott és ott megkövesedett bánat más volt. Hozzád tartozott. De akkor, azon egyetlen alkalomkor élvezoncolás következett be: védtelen voltál, s ha védtelen voltál, akkor nagyon, végletesen. Kellet a páncél, nagyon kellett neked.

Miért írok most erről? Mert ezen a napon, *novemberben, ha nem sütt a nap* – nevettél az íráson, így öleltél –, félek a haláltól. Nem is a haláltól, inkább a meghalástól. Ilyenkor rám néztél, a tárgyilagosság egyszerű fényével:

– Miért kell attól félni? Egy férfi odaáll és meghal.

Igen, odaáll és meghal. Hős voltál, önmagad megíratlan hőse. Nem akartam elhinni, amikor elmondtad, a csőben majdnem megőrültél. Az a fémes-éles, szörnyű csattogás. És bezárva a CT-sugarak kereszttüzebe. Igen, ez zavart, ez nehéz volt. De tesztetre képes voltál távolabbról tekinteni. Azokra a kis huncut daganatokra a koponyádban. „Három kicsike, hát nem ott maradtak! (Lelépjük őket.)” – mondtad, és aztán „egy virgonc a pájsliban”, mintha csak valami mesetörténet lenne. Hittél a tudományban. Hittél abban, a magad varázsereje, amivel másokat elláttál, kiterjed önmagadra is. Hittél a tudományban, hogy az ember valami bonyolult – de mégsem annyira bonyolult – szerkezet, meg kell reparálni, mint a régi, lerobbant autót. Sosem volt új autód, mindig csak éppen még hogy guruló járgányok, s amiről mások már nem gondolták, hogy közlekedésre alkalmas,

az nálad valami módon megjavult, beindult. Így gondoltál magadra is? A gimnazista korod óta napi két doboz cigarettával garanciáját veszített test mégis megreparálható? Hiszen annyi fényes, csodálatos műszerrel vettek körül!

Mikor, hogyan, mennyire voltál bátor? A Tiszán – ez a hetvenes évek második fele lehetett, átúszva a nyolcvanas évekbe – azon a nyáron a víz gáttól gátig ért. Nem esett az eső, strandidő volt, valahonnan mégis annyi víz érkezett, hogy egész nyáron gáttól gátig éltünk. Lábakon állt a ház az ártérben, alattunk, körülöttünk mindenütt víz – vízen éltünk, volt ebben valami egyszerű, szépséges, vidám és kemény romantika –, az egyik nap eszembe jutott: korongozzunk. Ez más, mint a vízisí. Ott rögzítve a lábad, a sílécek irányt vágnak a vízbe – de a korong! Lapos, lakkozott, kör alakú deszkalap, nincs svertje, a lábnak nincs miben megkapaszzkodnia. Emlékszel, öreg barátunk, Buksi bácsi, legalább olyan öreg volt már, mint mi most, amikor a koronggal felért a strandig, a közönségnek bemutatta a forgást. Háromszázhatvan fok, miközben a korong siklott a vízen.

A motorcsónakra időközben harminc lóerős orosz (szovjet) motor került, Bukszpi, olvasta diplomás parti ismerősünk a Vihr (Vihar) feliratot, ennyit a tízéves orosz nyelvtanulásról, persze oroszul nem tanulni politikai ellenállás-tettnek számított, amit meg lehetett úszni rendőrségi pofonok nélkül, a harminc lóerő nem sok, de kihúzott, s amikor már fölmásztunk a korongra, az vidáman siklott velünk.

Mi a hajóban ültünk, ugyan már, legyintettél, amikor magyaráztam, kellő sebességnél hogyan húzd föl magad, s majd emelkedj. „Én vitorláztam, pontosan tudom” – ekkor olyan voltál, mint ott, a hálóteremben, kimondatlanul: te pontosan tudod, te ne tudnád, aki a melleden sebet viselsz egy nő miatt?

A kanyar külső ívén rettenetes gyorsasággal siklott a korong. Hetven vagy nyolcvan kilométeres sebességgel? Magas volt a

víz, azt gondoltam, szélesebb a folyó, nagyobb fordulót vettem. Elvétettem, a hajó még befordul a derékig vízben álló parti nyárfák előtt, de a kötél! És a kötél végén a korong, azon meg te, félig roggyant mozdulattal, ahogyan kellett tartani magunkat. Néhány másodperc, és becsapódsz a fák közé. Ma sem értem, miért, de először az jutott eszembe, mit mondok majd Danicának, hogy ugye Iván... mit mondok? Hiába üvöltöttem, itt már nem lehetett tanácsot adni, a motor hangja egyébként is elnyomta a kiáltást, néhány másodperc, egy-kettő, egy... és eléred a kemény törzsű fákat. S akkor azt láttam, hanyatt esel a vízbe, a korong meg fölroppen-fölcsavarodik a levegőbe, és átível a magas nyárfák fölött.

A víz megvédett, gyors kanyar a hajóval feléd, intettél, s aztán már a parton álltunk. Mindenki izgatottan taglalta a lehetőségeket. Te hallgattál, majd a hősök egyszerűségével halkan megszólaltál:

– Ugyan már, pontosan tudtam...

Hány alkalommal hallottam ezt tőled: „pontosan tudtam”. S te hitted, hogy tudod. Ettől aztán sérthetetlennek tartottad magad, s én sérthetetlennek tartottalak. Kivéve azt az egyetlen, téli napot, amikor páncélod, Achilles-öltözéked kigombolódott.

Iván, vissza kellene térnünk a Tisza-partra. Mikor indulunk?

19.

Intolerancia. Minden oldalon. Megváltható-e a társadalom? Tegnapelőtt egy költővel beszélgettem, s persze megint a magyar irodalmat – gondolkodást, akaratot, szándékot, szépséget – oly átkozottul mélyen hasító árokról beszélgettünk. S hogy – ezzel a banális, de mégiscsak fontos képpel – áthidalható-e ez? Igen, a híd-kép. Thornton Wilder hídját mennyire fontosnak – fontosnak? életbevágóan fontosnak – tartottad. „A” hídnak.

„De nemsokára mi is meghalunk, minket is csak egy kis ideig szeretnek még, aztán elfelejtenek. De a szeretetnek ez teljesen elegendő. A szeretet minden megnyilvánulása visszahull a szeretetre, amelyből fakadt. Annak, aki szeret, nincsen szüksége arra, hogy emlékezzenek rá. Van az elevenek országa meg a holtak országa, s a híd a szeretet; csak az marad meg, az az élet egyetlen értelme.”

Hányszor mondtad: Wilder hídján járunk. S így tekintettel erre a mai, szavaddal „nyomorúságos kis” magyar társadalomra, közben újságcikkeiddel hadakoztál a politikai bozótküzdelemben. Hányszor mondtam neked: Iván, ne! Vannak, akik erre hivatottak, végezzék ők a dolgukat, neked másként, neked a híd erejével kell szólnod!

És most elmondom, mert ha nem vagyunk őszinték, akkor magunkat, minket, ha nem vagyok őszinte, a barátságodat árulom el. Hadakozó, sokszor gyerekes hetvenkedéssel (már másodszor kerül klaviatúra-ütlelem alá ez a kifejezés: gyerekes hetvenkedéssel, nyilván nem véletlenül, téged rajzol, téged hív) csapkodtál az írásban, osztottál és kaptál sebeket – de Iván, az a harcmező, ember-kín-terep nem a hídé. Tudtad – rám néztél, szikár-egyszerűen, aztán ebben a szubkultúrában, ám mégis valóságos, áradás-valóságos szubkultúrában (ahol jobb és bal, egyik vagy másik szélsőség, egyik vagy másik erkölcstelenség önmagát taszította a mélybe) továbbindultál, szó-macsétáddal... Megállok, valami szép költözik ide: macsétás dél-amerikai macsónak gondoltad magad, kemény férfinak, aki kiáll a pampákra, nem ijed meg a tűzhányók vörös égbe-bomlásától, szét-hasítja az őserdőt, őszintén megrázza a világot, hogy helyreálljon a rendje – tudom, tudom persze, most mosolyognál, mélyet szívnál a cigarettából (abból a rohadt cigarettából, amely ha nincs, nekem most nem kellene írnom-sírnom itt a billentyűk fölött), s azt mondanád, egyszerű, rövid hangon:

– Túlzás!

Hittél abban, hogy meg lehet mondani, hogy meg kell mondanod – miközben tudtad, olyan őserdő ez, ahol mégis beléd fojtják – beléd fojtódik – a szó.

Wilder hídja. Neked azon kell szólnod, s mert vannak, akik azt mondják, a művésznek az élete maga a mű, hát most is szólsz, azzal az eldohányzott életeddel, mert volt-voltod nem hagy nyugodni másokat.

Nem bírom, Iván, ezt nem bírom – mondtam undorodva –, mennyi alantas aluljárás... Te erre (azzal a szokásos fintorral elhúztad az arcod), s azt mondtad nekem:

– Ne gondold, hogy kimaradhatsz a mocsárból. Itt élünk, ebben élünk.

S én tudtam, te nem mondd ki, mert szó-technológiaként nem hittél benne – s én tudtam, ha hittél, hát abban, hogy ez a mocsár egyszer kiszárátható, s járható földdé tehető.

Ez volt az a hit, az a kézmozdulat, a fölemelt kéz és az utána nyújtózó ujjak, amelyekkel ott, azon az Ellentétek? estén (lásd, már megint nem emlékszem az est címére, de azt tudom, Jelenits István és Nádas Péter, Kukorlelly Endre és Czakó Gábor és mi, ennyit adjunk meg magunknak, azon a wilderi hídon bide-regtünk), együtt nyújtottuk, egy gesztussal összeérő, összeérni kívánó kezünket és ujjunkat a magasba.

20.

Fények. Délután az Ulászló utcában. Az első emeleti lakásban a redőny háromnegyedig leeresztve. Már jó ideje. Valahányszor befordultam a házhoz, fölpillantottam: hol áll a sötétítő? Mozdulatlanul ugyanott. S tudtam, te mögöttes, az ablak melletti íróasztalnál, előtted a laptop, keresed rajta a világot, miközben már háromnegyedig leeresztetted az életedet.

Fegyelmezett voltál. Irigyeltelek ezért. Bár sosem tudtam, honnan ez a fegyelmezettség. Megint csak a régi kérdés: talán gyáva vagy nem bátornak lenni? Hittél még abban, hogy majd azok a kicsiny gócek maguktól, vagy gyógyszerek hatására, az ismételt debreceni gamma-kés nyomán eltűnnek?

Szigorú voltál, mint aki nem hagyja magát kizökkenteni. Végignéztük az újabb orvosi jelentéseket – nem akartad megérteni őket, úgy tettél, mint akit nem érdekel, egyszerűen a testi romlást számúztad tudatodból valahová... csodáltalak ezért, a magam örökös félelmével – a haláltól? Vagy inkább a meghalástól?

– Ugyan, nem nagy dolog! – legyintettél, nem most, még évekkel, évtizedekkel korábban; legyintettél, s nekem szükségem volt erre a legyintésre, erre a bátorságra, hacsak játék volt is, olyan játék, amelyet el lehetett hinni.

A fények sárgák és ősziak voltak. Rézsút verődök. Te már nem tartottál igényt rájuk, én szemközt ültem, mindig ugyanazon a széken, az íróasztal mellett, neked hátadon a fény, én meg szemközt, amint a maradék egyharmad részen rám látott, és én kiláttam, érett fény volt, egyenes vonalban hasítva vetült az utca túloldali házának falán – mint egy festmény, gondoltam, és a betűk, a zárójelentések bármit mondtak is, azt gondoltam, hátha... elvégre az emberi tudás, a statisztikai számok, az alkalmazott terápia – igen, mindez kötött formája a tudásnak, de ott van még a hátha, ami ebben a fényben, ebben az őszi délutánban azzal a szóval buggyant ki: csoda. Nem a hitegetés, az önáltatás szavaként, hanem a realitás erejével. Mert – és már erről beszéltünk – a csoda végül is a reáliák világába tartozik. Mert mi is az? Olyan jelenség, olyan bekövetkezés, amely nem töri át a tapasztalati valóság egyszerű karámját, azon belül következik be, tehát eleve matematikai esélye van, csakhogy ez az esély – mostani tudásunkkal – rendkívül csekély. De lehetséges a biológia, a fizika, a kémia – mai ismereteink szerinti – keretei között. Ami ma csekély esély, számszerűen a végtelen kicsi felé

tart, az lehet, hogy egyszer az időben hétköznapi gyakoriságúvá válik – és akkor majd új csodák születnek, megint csak esélyt adva valamire.

Abban a szalmaszárga, érett fényben – alig egy éve, október volt – már csak ilyesmiről beszélgettünk. A pillanatnyiból elindultunk a mélységek – magasságok – felé. Eltörpültek a napi politikai küzdelmek, a ki mit mondott és erre másvalaki mit válaszolt gonoszmanó-villongások, kisszerűvé váltak tekintetében a pártok, a nyilatkozatok, már más készülődött ott, amiről mindig is beszéltünk, ha más szavakkal, más gondolatokkal is.

Kotorászom a polcon, bekötve a folyóirat évfolyamai, akkoriban én szerkesztettem – idegen volt tőlem ez, de azért, mert kérhettem tőled verset, adtál, kotorászom az évfolyamok között, szeretném megtalálni, hogy újraolvassam, még nem tudtad a betegségedet, még minden úgy folyt, mintha...

Mintha... Nem ez volt az életünk? Mintha... És az a szeptemberi nap ott a Margit híd mellett a padon, két fényév, két fényérv – Gluck boldog lelkek táncát hallgatom közben –, összesűrűsödött bennünk a létezés, s egyszer csak, mennyire fájdalmas volt, egy anya gyermekét vezette hazafelé az iskolából, az anya kezében táska, iskolástáska, aggódva, egyszerűen, a szeretet természetességével kérdezte a fiát, szemközt a szigeten úszógyerekek siettek edzésre, nem láttuk őket, csak tudtuk, és mi ültünk a padon, megforgattad ujjaid között a görbebotot, „biztonságból, tudod, az egyensúly miatt”, és akkor csöndesen annyit mondtál (vaskosabban persze, ahogyan máskor is, ha oda kellett tenni a szó-döbbenetet):

– Mindent elcsesztünk az életünkben, amit csak lehet.

És ültünk, szótlánul lengve ebben a szó-lendületben, régi épületek bontásakor láttam, a daru fölemelte a súlyos vasgolyót, valami erő elengedte, az meg ellenállhatatlanul nekilódult a falnak, és bedöntötte.

Mindent elcsesztünk az életünkben, amit csak lehet. – Anya, gyermek, férfi haza a hivatalból, a szigeten edzés, egy nő várt valakire, a férfi randevúra készült, úgy öltözött, úgy viselkedett, kifenve, hogy megmutassa magát – mi meg ott ültünk, és nem fájt, ami elmegy mellettünk, akkor Iván – te hogyan éreztet? – nem fájt ez; az elfogadás fájdalommentességével ültünk, mint akiknek már nincs tennivalójuk.

Összhangzattan az Ulászló utcai délutánnal. Lehámlottak rólad a mindennapok. A képernyőn pihenőhelyzetbe sötétedtek az aktuális hírek... csoda.

– Csoda – én nem hiszek a csodákban, mondtad.

– Iván, nem az álmról beszélek, hanem a csodák realitására. A lehet, a minden lehet még gondolatig eljutó akaratról.

Számtanista barátunkat idéztem – a matematika professzor szívesen nevezte magát így a mi körünkben –, ő szokta mondani: az a tény, hogy eddig még minden ember meghalt, a matematika törvényei szerint egyáltalán nem jelenti azt, hogy a jövőben is minden embernek meg kell halnia. Persze – tette hozzá mindig – semmiben nem vagyunk olyan biztosak, mint a halálunkban.

Igen, ha valamit végérvényesen rögzíteni akarunk, mit mondunk: biztos, mint a halál.

Ekkor én Gödelt említettem, a híres osztrák matematikust – s még mielőtt tételébe kezdtem, elmondtam neked, képzel, Grinzingben véletlenül rátaláltam arra az épületre, amelyben lakott, emléktábla ad hírt erről, s ugyanabban az épületben lakott – másik emléktábla – Bruno Walter, a bécsi filharmonikusok legendás karmestere.

De Gödel tétele. Szeretted a természettudományos megállapításokat, beléjük bújtál, és ivános módon továbbvitted őket. Gödel azt mondja: minden vonatkoztatási rendszeren belül feltehető

olyan kérdés, amelynek igaz vagy hamis voltáról adott vonatkoztatási rendszeren belül nem lehet választ adni.

Mi lenne az élet, ha nem egy vonatkoztatási rendszer? S ezen belül ott vannak a kérdések, bölintottál, persze, nem az övön aluli napi csatározások minden oldalról, mindenféle ideológia penetranciájával, hanem *azok* a kérdések...; kimondatlanul is az úgynevezett végső kérdésekről beszélünk, amelyek igaz vagy hamis voltáról...

- Neked könnyű - néztél rám ekkor -, te hiszel.

- Te is hiszel.

- Én abban, hogy nem hiszek.

- Csalódtam volna, ha nem ezt válaszolod. A hit tudás - mondtam némi szünet után.

- Én az értelem megismerésében hiszek.

- Az értelem tudása a teljesség adott részét képes befogadni. S ott szükséges, tiszteletreméltó válaszokat ad. De ez nem a teljesség egésze. A hit - persze nem a hitegetésre gondolok - annak a teljesség-résznek a tudására hivatott, amelyet az értelem-tudás nem képes megközelíteni.

- Ott van az angol pasas - emelted fel az ujjadat.

- Igen, Stephen Hawking. Bizonyára rá gondolsz. Amit *Az idő rövid története* vége felé a mond: az ember értelmi megismerésével egyszer eljut odáig, hogy érteni fogja Isten gondolatait, s akkor maga válik Istenné. Ez már csak szóhasználat kérdése és teológia, teszem hozzá én.

- Te így mondod.

Ott ültünk, ázóttan a fényben, már nem volt más dolgod, a halálra vártál, és egyszerre rádöbbsztem, én miért hitegetem ma-

gam, hiszen én is arra várok, ha közben még ide-oda szaladgálok is, munkahely, elintéznivaló, a jövő héten lefénnyképezik a vízórát, jön a gázszerelő, lakógyűlési veszekedés, fiammal mi lesz? Az én mértékem szerint kívánnám, hogy végre nyugalmat találjon, de ő más, olykor nyersen nekem dühösödik.

– A gyerekek... – néztél rám, én az enyémre, te a magadéira, mind a négyre gondoltál, a legkisebbet még elkísérgetted edzésre, milyen büszke voltál a tehetségére, s álmélkodtál azon, amire mi már erőnket veszítettük, „ahogyan kiemelkedik a vízből, egyszerűen nem lehet neki gólt löni”, és vártad egyik nap, aztán a másikon is, mintha... Mintha pótolni lehetne éveket. Közösen fáj ez akkor nekünk. Az elveszített idő.

Még valamit tenni, még valamit az itteni időben. Ha fáj valami, ez fáj neked. Begubódzva a látható végesbe

És csak ültünk, elég volt a kevés szó. A fények továbbvándoroltak az ablaknyílásban, a szemközti ház falán, a szememben. A fények tovább vándorolnak bennünk, aztán egyszer csak lehatnyatlanak.

– Tudod, Iván, nekem ez jelenti a legnagyobb kint: a véges, akármilyen legyen is az, egyszer csak átbukik a végtelenbe; a nem-végesbe. Úgy lenne jó, ha a véges végtelenül tartana.

– Butaság! – vetted oda. – Félsz szembenézni?

– Igen, félek.

– Én nem.

Hallgattunk: a szavak felsőfokba értek, kifeszítették magukat a mondhatatlanságig.

Hátradóltél a széken, lábadat keresztbe vetetted, de mert már nem ment magától, nadrágod szárába csippentettél ujjaddal, úgy segítettél hozzá. Én meg lejjebb csúsztam a széken. Már mindent elmondtunk?

Csöndesen kattogott bennünk valami. Nem is kattogás volt az, hanem puha, önmegadó, már-már bársonyos lépés a *van* határán, amikor egyszer csak így szól: *volt*.

Rekedt hang belőlem:

– Azt ígérted, írsz novellát, hogy lehozzam a lapunkban.

– Írtam.

– Mutasd.

Odanyújtottad. Fél oldal.

– Szép.

– Nem nektek való.

– Miért? Mert buddhista környezet? Ez csak kulturális különbség. Minden lélek ugyanoda kapaszkodik.

– Már odaadtam az Élet és Irodalomnak.

– Írj nekem.

– Jó.

21.

Nem írtál. Iván, tartozol egy novellával.

Mese egy mesélőről

Biró Marianna

Az Iván

„Az újságíró arról ismerszik meg, hogy nincs olyan dolog, amiről nem tud írni tíz perces körülnézés és gondolkodás után. És ez nem azért van, mert felszínesen ismer mindent, hanem azért, mert állandó figyelés és átgondolás állapotában él. Készenlétben.”¹

Ki volt Andrassew Iván?

Kezemben a kiskazettás diktafonjával ültem a konyhaasztalomnál, amikor végül eldöntöttem, hogy valóban beadok egy írást az életművét feldolgozni vágyó pályázatra. Előtte arról meséltem valakinek, hogy „az Iván” milyen hatást gyakorolt rám az egyetemen, évekkel később a Népszavában, újabb évek elteltével pedig a Szent István parkban, már „halott korában”. Amúgy ezt a „halott korában” dolgot is tőle plagizáltam. Lopom ugyanis a dumáit, megjegyezhetném humorosan - neki tet-szene: ő már úgyseem kéri számon.

Mondta például nekem tavaly (értsd: 2014): micsoda hülyeség, hogy halott korában biztosan híresebb lesz, mint élőként, pedig akkor már mindegy lesz. Gyorsan vissza is szóltam neki, hogy „Iván, te már most is elég híres vagy, ne vágyj ennél is nagyobb hírnévre, inkább gyógyulj meg szépen”. Erre rám meredt, arcizma nem rándult szakálltól megkopaszodott fején. Csak a szeme volt, ami a megszokott kajánsággal vigyorgott, hiszen mindig

¹ Forrás: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2006/12/kidlne-az-ajtn.html>

jól esett neki, amikor smúzoltam. Majd hidegen annyit közölt: „*kivágják (mármint az agyából a daganatot), aztán majd nő a helyére másik.*” Csak káromkodni tudtam volna, ő pedig, úgy sejtem, közben jól kiröhöghette volna a sajnálkozásomat. Felháborodásom túl jól szórakoztatta volna, úgyhogy inkább hallgattam.

Közvetlenül előtte a szerkesztőség előtti padnál tételesen és hosszasan mesélte el, személyre szóló „bejelentkezésben” tudósította, miket mondott az egyik, miket a másik orvosa a legutóbbi fejlemények szerinti állapotáról, s hogyan mondott nekik ellent ő, hogy minden racionalitás ellenére megműtsék, újra. Másoktól úgy tudom, Iván sose mondott nekik ilyesmiket a betegségével kapcsolatban, sosem keltette a feladás látszatát, mindig inkább bagatellizálta a kórságot.

Én sem hallottam, hogy valaha panaszkodott volna fájdalmakra vagy másra, írásban és szóban is abszurd módon objektív maradt a betegsége ügyében. Ez a megjegyzése sem kesergés volt, igazából csak egy tényközlés, a maga „örkényi dokumentarista” stílusában. Még majdnem fél évig élt, még számtalan horrorisztikus beavatkozáson és kezelésen esett át, még rendszeresen írt az online naplójába és a Népszavába, a saját rovatába, amit én is, mi is, mi mind szorongva követtünk. De már nem találkoztam vele személyesen többet, nem nyílt alkalma sokkolni az ilyen, s ehhez hasonló kijelentéseivel. Már nem jött a szerkesztőségbe, nem hozta be legkisebb fiát, Milos Fülöpöt – aki a legnagyobb szívtipró a családban, még Ivánon is túltesz -, nem hallottuk a betegsége vészharangjaként másfél évig kongó botkopogását sem. Többet nem zavarta meg a munkát valami teljesen oda nem illő sztorijával, amit csak ő érthet igazán, s többé nem szólt oda a bejáratí ajtó előtt dohányzó fiúknak sem afféle köszönésképp: „*füstöljete csak, majd beledöglötök*”.

Akkor látogatott meg utoljára. Persze nem kifejezetten engem, de mégis olyan volt, mintha csak azért jött volna be akkor a

Thököly útra, hogy mindezt tudassa. Még egyszer, utoljára tanítson valamit. Mondjuk a természetről, annak a rendjéről, ha úgy tetszik az elmúlásról, vagy nevezze mindenki, ahogy akarja. Idejekorán, ám addigra alaposan összegyötört testében nyugodott bele a halálra ítéltségbe.

Úgy ment el, ahogyan annak idején jött az életembe. A teljes szórakozottság és kiszámíthatatlanság látszatát keltve, hiszen tulajdonképpen sosem lehetett tudni, mit művel éppen; meggyógyul, harcol, orvosi csodává válik és elintéz magának egy technikailag szinte kivitelezhetetlen operációt, vagy épp önként lemond az életről, föladja, elbúcsúzik búcsúszavak nélkül és „csak úgy”, minden fakszni nélkül belehal. Minden, ami történt vele, sokszor úgy tűnt - még az agy- és tüdőrák is - csakis az ő akaratából való, miközben Iván a körülmények örökös áldozata, átlagos, kiszolgáltatott magyar is volt. Éppen ezért tudósíthatott hitelesen mindenről, ami itt zajlik.

Addig a beszélgetésig nem gondoltam, hogy meghalhat, hiszen tudtam, hogy nem akar meghalni. Azután a beszélgetés után viszont már pontosan tudtam, hogy meghalhat, csak még mindig nem hittem, hogy meg is fog halni. Amikor januárban a szerkesztőségbe megérkezett a hír, hogy itt a búcsú ideje, már csak órák vannak hátra, még mindig azzal áltattam magam, hogy nem így lesz. De úgy lett.

És az ő emlékére született írások, cikkek, nekrológok, életrajzok, fotók és karikatúrák, valamint a régebbi és újabb írásainak elvolvasása, újságba illesztése után sem volt egyértelmű, ahogy ma sem az, hogy mit is veszítettem én „az Iván” halálával.

Pedig valami nagyon elveszett.

Ez az a valami, amit meg akarok írni Andrassew Ivánról. Nem tudom még, hogy mi az. Viszont azt már az első pillanatban tudtam, s minden kutakodás és beleölt munkaóra is ezt erősíti bennem: nem én vagyok, aki a legjobban ismerem őt. Egyáltalán

nem ismertem. Legfeljebb láttam, hallottam róla és hallgattam őt, dolgoztam vele, ő pedig csak - mintegy felületesen - visszaneézett rám és belém is látott, ahogy másokba, ahogyan minden emberbe.

Semmi lényegi, leleplező megfejtést vagy tudományos értelmezést nem tudok tehát írni Andrassew Ivánról. Annyit tudok csak, hogy elmesélem, hogyan tudott mesélni ő.

Készenlétben

„Ő csak mesélt nekem, én meg leírtam.”²

Iván már az egyetemen is tanított. Hideg volt, távolságtartó, valahogy mégis a diákok örökös cinkosa. Becsülte, ha a megértés vagy az érdeklődés szikráját fölfedezte valakiben, de nem engedte túlságosan közel magához az egy, legfeljebb két szemesztert keze alatt töltő fiatalokat. Igaziból nem is érdeklődött utánuk, inkább csak sztorizott, a tanulságot pedig ki-ki levonhatta magának, eltehetette a zsebébe, hogy hasznosítsa majd egyszer az életben, ha alkalma nyílik rá. Ilyen „oktatói hiteltvet” követett, miközben közéleti tudnivalókat, műfajelméleti alapismereteket adott át, na meg a jól hangzó, de esetében hitelesnek is tűnő sajtótörténelmi gerincet a „tanmeséin” keresztül.

Aztán eltűnt, búcsúzóul csak ötösöket osztott – mindenki megkapta, aki rendesen bejárt hozzá a szemináriumra.

Amikor államvizsga után a Népszavához mentem, az első napon ő volt az egyetlen, akire felemelt fejjel, de remegő hangon rá mertem köszönni, „jó napot, tanár úr”. Ő meg köszönés nélkül elment mellettem, rám sem nézett. Aztán a maga lazaságával és valamiben örökké sántikáló, csibészes arckifejezésével néhány nap múlva – talán miután az első írásom megjelent – odajött, és azt mondta: *„többet ne tanárurazz, kollégák vagyunk”*. Nehezen tudtam mire vélni ezt, félénken kérdezgettem, hogy ezek szerint mégis megismert az egyetemről, amire simán azt hazudta, hogy persze. De mint mindig, amikor nem mondott igazat, rögtön témát is váltott: írjak neki egy jó publicisztikát arról, vannak-e szakmai érvek amellet, hogy a Fidesz politikusai az influenza elleni oltóanyag ellen kampányolnak, vagy csak a

2 Forrás: Böven elég, ha három jó novellát megírok. Iván beszélgetése Kőrössi P. Józseffel. Elérhető: <http://varad.ro/node/916>

gyártót akarják lejártni, miközben itt az emberek élete veszélyben lehet. Lelkesedését hamar dühre váltotta, amikor közöltem, hogy nem tudok a témában publicisztikát írni, mert nem vagyok orvos és egyébként pedig fogalmam sincs arról, hogy szakmai értelemben megfelelő-e az oltóanyag. Keményen lehordott, hogy nekem aztán egyáltalán nem kell tudnom semmit, *csak a megfelelő kérdést kell a megfelelő módon fölvetnem* ahhoz, hogy írjak egy jó publicisztikát. Ezt ugyan nem hittem el neki, de azért azt válaszoltam, hogy kérdéseim bizony vannak bőséggel.

Megnyugvással könyvelte el magának a bátortalan ígéretet, ám az ominózus publicisztikára a személyes görcseim miatt még vagy fél évet várni kellett, és valójában akkor sem neki, hanem Sebes Gyurinak adtam le a cikket, mert Iván aznap épp nem volt benn a szerkesztőségben; rádiózott, könyvet írt, vagy a fene tudta épp merre járt.

Másnap mégis odajött, szigorú, sőt borús pillantást vetett rám, és a vékonyszálú narancssárga Pall Mall füstjét kifújva csak annyit brummogott: *„én megmondtam.”*

Onnantól kezdve már nemcsak a publicisztikaírásra, de a blogolásra, a tüntetésre járásra, a szónoklásra, mindenféle nyilvános szereplésre noszogattott, állandóan azzal kínzott, hogy csak így lehetek *„híres újságíró”*. Mindig hozzátette azt is: egyébként meg szeretné, ha végre egy fiatal megbuktatná a rovatvezetői poszton, s ő már csak az írással foglalkozhatna (ilyesmikkel nem csak engem zaklatott a szerkesztőségben). Én értetlenkedtem, hogy mégis mit akar tőlem, nem vagyok felkészülve arra, hogy úgy szerepelgessek, mint ő, pláne nem vagyok közíró alkat, na meg egyébként minek is kellene ez az egész nekem... Éveken át képtelen voltam fölfogni azt is, hogy neki minek kell az, hogy *„híres újságíró legyen”*, hiszen láthatóan magában írogatva-olvasgatva volt a leginkább jól. Csak akkor eszméltem rá, hogy nem a személyes hiúsága, vagy a szereplési vágy dolgozott benne, hanem hogy hatást gyakoroljon, változást érjen el a

közösségekben, amikor valójában már képtelen volt eljárni, képtelen volt szerepelni, és írásaiból lassan kikoptak az utolsó, a Szabadság téri demonstrációsorozatban és szervezkedésben való részvételére utaló történet-morzsák is.

A sztorik hiánya készthette az őt kedvelőket a vele történetek rekonstruálására. Azt hiszem, Iván hiánya készítette ezt a pályázati kiírást is. Hiszen Iván életének szinte minden mozzanata - látszólag legalábbis - fölfedezhető az interneten.³ Blogbejegyzései és cikkei, novellái és pdf-ben letölthető könyvei pontosan dokumentálják élettörténetét, személyiségének alakulását, a munkáját, a művészetét, családi életét, hangulatváltozásait. Nem lehet cél, hogy valaki csokorba szedje és egyberendezze az írásait, hiszen ő maga már összegyűjtötte, amit össze kellett és lehetett. Sőt, olyan kortárs író ő, aki még halála után is aktív az online térben – a nagy közösségi portálon rendszeresen kerülnek elő a naplórészletei, emlékei, cikkei és nyilatkozattöredékei.

Ma is „él” személyes profiloldala⁴, gyermekei által frissül is, ha szükséges a blogja, vagy a weboldala. Ivánra keresve nemcsak az „Andrassew Iván olcsón” akciós könyvajánlatok, hanem tévészereplések, interjúk sora, hangfelvételek, kollegiális megemlékezések és nekrológok jönnek fel azonnal, kutatni sem kell utána. És persze ott állnak a maga által szerkesztett, publikált életrajzai⁵, valamint a legolvasottabb, nagy port kavart írásai is a neten. Nemcsak privát sorsa, életműve is viszonylag pontosan rekonstruálható tehát a virtuális térből.

3 A ma is jól gondozott honlapok: <http://www.andrassew.hu/>;
<http://andrassew.blogspot.hu/>

4 Nemcsak elérhető, néha frissül is: <https://www.facebook.com/andrassew.ivan?fref=ts>

5 Például: <http://andrassew.blogspot.hu/p/andrassew-andrasev-ivan-eletrajz.html>; <https://www.facebook.com/andrassew.ivan/about>;
<https://www.facebook.com/groups/andrassewbemutatja/>

Az Andrassew-életmű mindannyiunk számára állandóan ott van, *készenlétben*. Maga Iván a gondozója, épp „csak” a mindent bagatellizáló, örökké mélabúsnak ható dörmögése hiányzik nagyon, hogy elmesélje, honnan kezdte, miért és hová tartott, s hova jutott helyette.

Még életében elkezdte mesélni, csak aztán mindig elkalandozott.

Etelkától a Népszaváig

„Mindegy, végig kell csinálni. Mindig le kell írni, ki kell mondani az igazságot. A kolozsvári nagyanyám miatt.”⁶

Nem fejezte például be a sztorit annak idején, még a Módusz-irodaház kilencedik emeletének folyosóján, hogy noha Budapesten született 1952. július 29-én, mi vitte mégis arra, hogy mindezt kihúzza életrajzaiból, s szülőhelyként Mernyét nevezze meg. Most találtam meg a választ a honlapján: *„Miután Kertész Ákos barátomat megfosztották budapesti díszpolgári címétől, mindaddig, amíg Tarlós István úr lesz Budapest főpolgármestere a Somogy-megyei Mernyét jelölöm szülőhelyemnek - ott nevelkedtem.”⁷*

Noha Iván hangfoslányai kíséretében ezernyi sztori rémlik fel a gyerekkoráról, novelláiból pedig szürreális, de nyilván valós emlékképek is felsejlenek, ő maga hivatalos életrajzaiban csak annyit árult el, hogy szülei Andrasev Iván és Németh Dana. Származása kapcsán viszont rendre elmesélte, nemcsak nekem, hanem sokszor, sokunknak, hogyan lett neve az Andrasevből az Andrassew: *„Az egyik nagyapámat úgy hívták, hogy Andrásévics Pál, abból lett Andrasev, aztán egyszer véletlenül az Élet és Irodalomban leírták úgy, hogy Andrassew, és végül így maradt.”⁸* Igen ám, de Andrásévics Pál valójában nem is Iván nagyapja volt, hanem „csak” elvette feleségül Etelka nagyanyját. Két gyereke volt a nagymamának egy gróftól, de „akkoriban nem volt divat, hogy elvettek egy alacsonyabb sorban lévő nőt. Valaki szívességből elvette hát a gróf helyett”. Andrásévics egy

6 Forrás: Iván beszéde a Radnóti Miklós Antirasszista Díj átadásán, 2012-ben. Elérhető: <http://andrassew.blogspot.hu/2012/03/rontas.html>

7 Forrás: <http://andrassew.blogspot.hu/p/andrassew-andrasev-ivan-eletrajz.html>

8 Forrás: „Bőven elég, ha három jó novellát megírok”. Iván beszélgetése Körössi P. Józseffel. Elérhető: <http://varad.ro/node/916>

zsidó kereskedő volt. „Elment Kolozsvárra, ott volt valami szállodája, s valami cseresznyeüzletbe bukott bele. Szegény lett és azért vette el a nagyanyámat, mert a gróf fizetette érte.”⁹ Ez a történet átszötte Iván lényét, sőt, megalapozta személyiségének legerősebb vonásait:

„21 éves koromban, az első gyerekem születése után szembeülnöm kellett azzal, hogy zsidó vagyok. Az Országos Széchényi Könyvtárban dolgoztam, mint segédmunkás. Bemutattak egy embernek, aki családfa-kutató volt. Rákérdezett a nevemre: a mokriniaiak közül való? Igen, mondtam. Elmesélte, hogy az Andrásevicsek híres zsidó kereskedők voltak, nagy hajórajjal a Dunán. De aztán a század elején valami miatt elzavarták őket Mokrinból. Mondtam, hogy igen, a nagyapám Kolozsvárra ment.

Meg kellett barátkoznom a gondolattal, hogy zsidó vagyok. Bár nem volt ellenemre, igazából sose lettem az, inkább csak olyan lufizsidó, a szottyattabb fajtából. Nem volt belső tartásom.

A legfurább az volt, hogy az apámat hiába ostromoltuk az öcsémmel, szenvedélyesen tagadta zsidó mivoltát. Évtizedeken át gyötörtem, de nagyon kegyetlenül, mire sikerült sarokba szorítanom, és szinte a halálos ágyán elmondta az igazságot. Hogy nem zsidó vagyok, hanem arisztokrata.”¹⁰

Iván állította: „bár nem éreztem magam zsidónak, de nem gondoltam azt se, hogy ez olyan nagy baj lenne, ha az vagyok”. Ahogyan azt is sokszor elmesélte, hogyan kényszerítették ki az igazságot az apjukból.

⁹ Forrás: U. o.

¹⁰ Iván beszéde a Radnóti Miklós Antirasszista Díj átadásán, 2012-ben. Elérhető: <http://andrasew.blogspot.hu/2012/03/rontas.html>

„Először annak jártunk utána, hogy miképpen jutott a nagyanyánk szegény cselédféleként csodás ékszerekhez fiatal korában. Ezeket nem csak fényképeken láttuk, hanem az egyiket anyáknak adta. Aztán a nagynénénk kiderítette, hogy a nagyanyánk névházasságot kötött Andrásevics Pállal. De ki helyett? Végül aztán apám a kórházban, a halálos ágyán elmondta nekem az igazat: hogy ő és Lici leánytestvére nem a csakugyan zsidó Pál nagyapától származott, a valódi apjuk maga Bánffy Miklós gróf volt, aki rávette Andrásevics Pált a névházasságra. Vagyis, ugye mégse vagyok zsidó.

Kicsit sajnáltam is, mert ugyan sose éreztem magam olyan nagyon zsidónak, így most a választási lehetőséget is elvette tőlem a sors.”¹¹

Csakis rá lehetett jellemző, hogy a „zsidólét-kérdésből” ilyen otromba tréfát űzzön, noha saját antirasszista eszméit kifejezetten e családi szálla, sőt, az ebből fakadó vallásetikai¹² megfontolásokra eredeztette. „Kereszténynek neveltek, katolikusnak - bár hamar ateista lettem. Katolikus ferences gimnáziumi neveltetésem idején soha egyetlen antiszemita szót vagy jelzést nem kaptam, nem észleltem. Annál többet egész tudatos gyerek- és kamaszkoromban. Abban a

11 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2010/11/lajstromokban.html>

12 Miután Iván elment, a gyertyagyújtásán a Szent István parkban fölszólalt Iványi Gábor lelkész. A Magyar Evangéliumi Testvérközösség vezetője sem búcsúztatta, inkább úgy jellemezte Ivánt, mint az embert, akit mindig is ismert. Földézte, hogy mikor egyháza bajba került, megfosztották jogi státuszától, Iván hívta fel, hogy megkérdezze: beléphet-e, akár ateistaként is. El is határozták, hogy megalakítják a MET ateista tagozatát, az egyházhoz pedig végül nemcsak a Népszava szerkesztőségének tagjai, de sok ezren csatlakoztak - Ivánt követve. A MET ateista tagozatának alapítója egy zsidó kórházban ment el végleg, és Dávidon keresztül tolmácsolt, utolsó üzenetében azt kérte, barátai és szerettei egy bizonyos pillanatban egy buddhista mantrát hallgassanak meg órá emlékezve. Ez a mantra szólt a Szent István parkban is január 17-én, a gyertyagyújtáson.

középpolgári, vidéki környezetben, ahol fölnöttem, teljesen elfogadott volt az alig leplezett antiszemita beszéd. Ma már úgy értékelem, hogy megrontottak, és ennek az a biztos jele, hogy fölismerem a zsidókat. Kora kamaszkoromban kialakult bennem a zsigeri ellenkezés a rasszizmussal szemben, pedig akkor még nem tudtam, mi vár rám.”¹³

Nem volt ugyanis egyszerű felnőttként a szövevényes családi múltat földolgozni. A nagymama leszármazottjai a világban is szerteágazóvá tették a családfát, méghozzá okkal. Iván azt is minden lehetséges alkalommal elmesélte, hogy „*Andrásevics Pál nagyapám igen hamar meghalt, Bánffy Miklós nagyapám ezután se vette el Etelka nagyanyámat, ezért hozzáment Galli Károly nagyapámhoz, aki viszont szász, vagyis német volt. Tőle is született két gyereke: Karcsi és Buba. Ebből az lett, hogy apám, bár nem volt zsidó, a második világháború idején Erdély, Kolozsvár visszafoglalása után sárga csilagot volt köteles viselni, a Karcsi öccse meg egyszer csak megjelent valami egyenkarszalaggal, amit, gondolom valami jugendecskében húztak rá.*”¹⁴

A nagymama Pestre zavarta fiait, hogy megmentse őket a náciaktól. Iván sokat foglalkozott Etelka nagyanyjával, legtöbbször őt emlegette fel, mint valamiféle példaképet, ő szerepelt erkölcsi mintaként novelláiban és blogbejegyzéseiben is.¹⁵

„Na ezért lettem én antifasiszta. A kolozsvári nagyanyám miatt. Hogy ilyen ne legyen többé. (...) Ha nácit látok, a kolozsvári nagyanyámra gondolok. Nem az apámra, aki Budapestre menekült, Karcsi öccsét elbújtatta, ő maga részt vett az ellenállásban, a nyilasok letartóztatták és a Margit körúti fegyházban föl akarták akasztani, de csellel megmenekült. Nem a gróf nagyapámra, akiben nem volt annyi becsület, hogy megkeresse és igazolja az eladott gyerekeit. A

13 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2010/11/lajstromokban.html>

14 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2010/11/lajstromokban.html>

15 Forrás: „Bőven elég, ha három jó novellát megírok”. Iván beszélgetése Kőrössi P. Józseffel. Elérhető: <http://varad.ro/node/916>

nagyanyámra, akiben volt annyi erő, hogy el tudta zavarni a kölykeit Kolozsvárról.”¹⁶

De nemcsak Etelka nagymama, maga Karcsi is visszatérő szereplője volt Iván történeteinek. Karcsit nemcsak szerette, afféle példaképként is tekintett az emigrált, s meggazdagodott családtagra. Mindig számíthatott is rá, sok segítséget, sőt, esetenként még munkát is kapott tőle¹⁷. Karcsiból persze nem lett náci,¹⁸ hanem építész lett, 1956-ban ment el innen, Németországban egy francia határ menti városban telepedett le¹⁹, később pedig rendszeresen hazajárt „a szokásos augusztusi kéthetes családlátogatásra”, melynek nagy részét Tihanyban közösen töltötte a kisgyermek, később pedig a kamaszodó Ivánnal és a szülőkkel. Gyermekkorában a kádári „békeidők” jelszavával Iván kiegyensúlyozott, békés kispolgári létben nevelkedhetett, de sokszor megkapta a családban, hogy milyen jó dolga van. Apja és édesanyja is sokat átélhetett ugyanis, az ő személyes, mégis magyar történelmi múltjuk - noha csak töredékesen - felsejlik Iván írásaiban. „*Én a vidéki keresztény-úri-nemzeti középosztályban nevelkedtem. A környezetemben olyan emberek éltek, akik mélységes szégyennel és szomorúsággal élték meg azt, hogy semmit nem tudtak tenni, amikor az orruk előtt vitték el a zsidókat. Anyám egész életében siratta az odaveszett barátnőit. A nagyapám, aki nevelt, mindent megtett zsidó kollégái megmentéséért, mindhiába, valóságos hősként - a tilalom dacára - megjelent a szomszéd állatorvos temetésén, aki féltelmében öngyilkos lett, de előtte kiirtotta az egész családját. A temetésről a zsidók sem tudták hazazavarni. Mélységesen tisztességes konzerva-*

16 Iván beszéde a Radnóti Miklós Antirasszista Díj átadásán, 2012-ben. Elérhető: <http://andrasew.blogspot.hu/2012/03/rontas.html>

17 Forrás: „Bőven elég, ha három jó novellát megírok.” Iván beszélgetése Kőrössi P. Józseffel. Elérhető: <http://varad.ro/node/916>

18 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2010/11/lajstromokban.html>

19 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2008/06/rm-szlt-karcsi-bcsi.html>

tív ember volt.” Iván azt is többször elmesélte, - írásait végignézve most feltűnt, rendszeresen meg is írta - '56 kapcsán²⁰, hogy amikor ő ugyan még csak négyéves volt:

„a szüleim meg úgy jártak velem, hogy ötvenhétben ellátogattunk egy Lad nevű faluba, ahol a nagybátyám volt az állatorvos, én eltűntem, és a harmadik házban találtak meg: egy hokedlin álltam és éppen arról szónokoltam, hogy megtanultam Budapesten, hogyan kell fölakasztani a kommunistákat. Meg arról, hogy Nagy Imre rendes ember, Kádár János gazember.

Szerencsére a derék sváb földművesek nem jelentették föl a családomat, mert akkor apám alighanem üldögélt volna egy kicsit azért, amit összehallgatóztam és vissza papagájkodtam a Szabad Európa Rádióból.

Amúgy nem érdemelte volna meg, mert például amikor anyám az alig egyéves öcsém mellől elindult a Körtérre, hogy fölvegye a fegyveres harcot, utána ment, jól megpofozta és hazahozta. (Isten és a feministák bocsássák meg, de vannak kiélezett történelmi pillanatok, amikor egy-két pofon életmentőnek bizonyulhat.)”²¹

Egyébként Iván írásaiban is rendre feltűntek szerepelőként a szülei és testvérei – anyja sokat aggódó, törődő szülői képekben²², apja inkább az örök kritikusként, a vasszigorként. Talán

20 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2007/02/hdember.html>

21 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2012/10/56.html>

22 Csak egy példa: „Vannak fura dolgok, amikről nem nagyon beszél az ember, mert könnyen hülyének nézik. Így voltam én mindig azzal, hogy emlékszem a születésem előtti dolgokra. Nevezetesen arra, hogy a mamában vagyok. Sokszor és nagy erővel tört rám ez az emlék álmomban, de éberen is. Mondtam anyámnak, de nem hitt nekem, csak később, mert elmondtam neki, hogy milyen zenéket hallgatott, amikor velem áldotta meg a természet. (...) Nem mondom, hogy anyám nem félt tőlem. De ez a dolog a mi titkunk volt. Nyilván nem akarta, hogy bolondnak nézzék a

ezért is vállalt aztán sok gyereket, hogy ellensúlyozza az ő elvárás-mentes szeretetével mindazt, amit az apjától nem kapott meg. Mindezt persze csak feltételezem, még hozzá abból, ahogyan velem is „papáskodott”. A gyerekei ma is Papának szólítják ugyanis Ivánt, és volt idő, hogy én is csak úgy hívtam, az Andrassew Papa. Ez még arra volt visszavezethető, hogy 2012-ben, amikor a Szegő Tamás-díjat tőle megkaphattam, odajött hozzám és a mellettem álló édesapámhoz. Bemutattam őket egymásnak, aztán apám szinte azonnal odébb ment telefonálni, amire Iván rám nézett, csak annyit mondott: *„szigorú ember a te apád, nem fogja azt mondani, hogy büszke rád, de tudjad, hogy szeret téged”*. Majd a maga szórakozottságával odébb sétált és egy sajtos szendvicsbe feledkezett. Fogalmam sincs, honnan tudta.

Iván akár iskolában is tanulhatta volna az emberek lelkébe látást. Olvasom például a Wikipedia-oldalán, az alighanem szintén saját maga által feltöltött életrajzában, hogy 1978-ban elvégezte a MÚOSZ Újságíró Iskoláját külpolitika szakon, majd tanulmányait a *Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem* szociológia-filozófia karán fejezte be 1982-ben (utóbbiról rendszeresen hangoztatta, mennyit *„ártott a lelki világa fejlődésének”*). De írni már jóval korábban, az esztergomi ferences gimnáziumban elkezdett. Erről viszont nem sokat mesélt, csak még az egyetemen hangoztatta, hogy nekünk mennyivel jobb dolgunk van, mint neki volt, mert mi aztán oda megyünk, azt csinálunk, amit csak akarunk, azt tanulunk és ott, amit és ahol csak kedvünk szotytyan. (Egyébként is szinte rajongott az Európai Unió adta lehetőségeikért, amit gyakran szóvá tett.) De azért Iván panaszai kicsit furcsán hatnak annak fényében, milyen sokat köszönhetett ő maga is a „szerencsének”:

gyerekét, akit amúgy többnyire így is bolondnak nézett mindenki.” Forrás: <http://andrassew.blogspot.hu/2011/01/nehavalami.html>

„Akkoriban újságírónak lenni, az nem úgy ment, mi ma. Nekem szerencsém volt, mert katona voltam, haditechnikai intézetbe osztottak be. A parancsnok azt mondta, jelentkeztek iskolába, hogy délután kijárhassak. A Bencsik András is ott volt akkor és ő mondta, hogy az újságíró-iskolába még lehet jelentkezni. Fölvettek. A Haditechnikai Szemle küldött oda, mert akkor csak úgy lehetett felvételizni, ha már szerkesztőségben dolgoztál.

Amikor felvételiztem, odajött egy ember és mondta, hogy gratulálok, elkezdheti tanulmányait a marxista-leninista egyetemen. Tehát azt is el kellett végezni, csak akkor mehettem újságírásra. Jó tanáraink voltak. Egyszer csak bajban voltam, mert katona már nem voltam és végre el akartam kezdeni az újságírást, úgyhogy külpolitikára jelentkeztem. Volt egy kapcsolat a pékek lapjával, oda nem vettek fel, végül a húsiparhoz kerültem. Nagyon örülök neki, két könyvet írtam róla. (...) Utána én egy évig hentes voltam. Akkor írtam a Prolilétra című könyvem Pál Jánossal. A marhavágóhídon volt egy pillanat, amikor azt éreztem, hogy kész, ez egy könyv. Pál János mesélt és én láttam könyvben. János négy nyelven beszélt, négy gyereke volt, párttag volt, a marhavágó verseny mindenkori győztese. A lényeg, hogy ha Kádár János azt mondta, hogy keressünk egy példaképet a munkásosztálynak, akkor ő volt az. Ezt meg kellett írni. Ő csak mesélt nekem, én meg leírtam. Én úgy írtam ezt a könyvet, hogy soha az életben nem fog megjelenni, mert ez az ember elmondta, hogy miért nem jó ez a rendszer.”²³

Nemcsak az újságírói pályáját, hanem első könyvét is egy másik szakmának, az 1984-ben gyakorolt hentességének köszönhette,

23 Forrás: „Bőven elég, ha három jó novellát megírok”. Iván beszélgetése Kőrössi P. Józseffel. Elérhető: <http://varad.ro/node/916>

ráadásul, noha sokat nyüglődött, unalmasnak találta a húsgyári létet, ottani újságírói tevékenysége nyomán „rögtön mondták, hogy tehetséges vagyok.” Iván egyébként nemcsak a húsiparban „alkotott”, volt az Ikarus gyárban is, „igyekeztem mindent megtanulni, hogy értem, hogy mit írok”. Volt „tudományos segédmunkás”, egy időben hírlapkézbesítő, de dolgozott üzemi lapoknál, sőt a *Katona József Színháznál* is - mindenhol „szedett magára” valamit, ami később muníciót jelentett a napi munkájához, az íráshoz. De Iván nemcsak írt, a megélhetéshez más, ahogy sokszor fogalmazott „értelmes” munkákat is el kellett vállalnia mindaddig, amíg 1989-től a *Mai Nap*, majd a *Népszabadság*, a *Hócipő*, a *Színes Vasárnap* munkatársa, s végül a *Népszava* főmunkatársa, majd publicisztikai rovatvezetője lett.

Ennek persze az is oka volt, hogy Iván bizony szerette a nőket. Ők is kedvelték, főként miután könyve, könyvei jelentek meg. Ez nem rosszindulat; nem egyszer fültanúja voltam, ahogyan egyes kollégáinkat, a szerkesztőségbeli fiatal srácokat azzal kábította: „legyetek híres magyar írók, attól rögtön hanyatt fekszenek a csajok”. De egyébként hangoztatta azt az állítólagos mondást is: „egy igazi férfi csinál egy gyereket, ír egy könyvet és ültet egy fát”²⁴.

Na, hát Iván igazi férfiként élt. Csakhogy a nőkre, főként, ha már az ember passziója a házasodás és a családalapítás, bizony költeni kell. Iván márpedig nemcsak a feleségeit (nem egyszerre, bár ki tudja), de egyre népesebb családját is rajongásig szerette. A gyerekek meg is érkeztek egymás után: Wanda, Tamara, Dávid Igor és végül, jóval később Milos Fülöp. Így aztán ők, illetve a „legkisebb kisfiával” – ahogy nevezni szokta Milost – csaknem egyidős, sőt, idősebb unokái; Szonja, Ede és Marci jelentettek számára mindent. Utolsó hónapjaiban lopakodott a szívébe még a várva várt Mimó, akit már nem élhetett meg itt a

24 Forrás: <http://www.varad.ro/?q=node/916/page/2/0>

Földön, de a „legkisebb kisunoka” éppúgy kitöltötte gondolatait. Ezt ő nem hangoztatta harsányan, csak épp rendszeresen tudatta, a megfelelő helyen és időben. Nemcsak velük, a gyerekeivel, hanem a környezetében mindenkivel. Az írásaiban és közéleti szerepléseiben is rendszerint szóba kerültek a gyerekek, a család.²⁵ Iván későbbi, a betegeskedése időszakából való megnyilatkozásaiban is középpontban voltak szerettei: *„miként, ha a savannában megtámadják a csorda valamelyik tagját, a családom úgy áll körül, szinte a testükkel védenek. Ezt érzem. Nem is tudtam, hogy ekkora, és ilyen erejű családom van.”*²⁶

A gyorsan gyarapodó Andrassew-família, s az ennek nyomán egyre nehezkesebbé váló megélhetés lehetett tehát a racionális oka, hogy Iván szerteágazó ismeretek birtokába került, újabb és újabb szakmákat tanult meg, hogy valami kis mellékesre, na meg sokszor inkább a nap betevőre szert tegyen. De bizony úri passziónak is tűnhet, hogy az „álantik” bútorgyártástól²⁷ elkezdve, a gombászáson és gyógynövénytermesztésen át, egészen a minőségellenőrzésig mindenbe beletanult az írás mellett és helyett. Békére és kényelemre egyikben sem talált, hosszútávon legalábbis.

Így maradt neki, jobb híján az újság- és könyvcsinálás, amiben persze minden ismeretet jól kamatoztatott.

25 Például: <http://andrassew.blogspot.hu/2008/09/pomps-fehr-elefnt-alakban.html>

26 Utazás Andrassew Iván koponyája körül. Népszava. Elérhető:

<http://nepszava.hu/cikk/666788-utazas-andrassew-ivan-koponyaja-korul>

27 Forrás: <http://www.varad.ro/?q=node/916/page/2/0>

„A természetes élet nekem az, hogy szeretek mindennel foglalkozni, szeretek beszélgetni, horgászni, nagyon jól érzem magam ettől. Kíváncsi vagyok mindenre, így tanultam meg a méhészetet. Ezek a dolgok belekerülnek az írásaimba. Az az író, aki nem kíváncsi és nem megy bele a dolgokba, az milyen író? Én fizikai munkás voltam nagyon sokszor, amikor botrány volt körülöttem, elmentem melósnak. Minden embernek kívánom, hogy menjen el három évre munkásnak. Mondok egy példát. Amikor elmentem hentesnek, előtte két héttel a harmadik kerületi tanács elnöke behívott valamiért és a titkárnő kérdezte, kéreke valamit, konyak, valami. Majd három hét múlva megyek segédmunkásként. Először is azt mondja a nő, hogy álljak meg a szőnyeg előtt, mert piszkos a cipőm. Mondta, hogy beírja, hogy segédmunkás vagyok, mert arra nem kell erkölcsi bizonyítvány. Azt hitte, börtönből jövök. Aztán mikor látta, hogy újságíró vagyok, beszart. Ezekkel szembe-sülni... Nagyon gyorsan felejtjük el, hogy milyen a fizikai fájdalom, milyen dolgozni. Nekem fontosak ezek a dolgok. A Polgárjogi Alapítvány ügyvezetője vagyok és ez nagyon fontos nekem, így teljes az életem.”²⁸

Iván nemcsak a fizikai melós létről és a társadalmi megkülönböztetésről szerzett tapasztalatokat, de szemfülesen alkalmazta ezt az emberismeretet az írásban is. Egyébként is jó felismerőkészségei voltak. Az elsők között döbbsent például rá a „piaci résre”, és használta ki az internetben rejlő lehetőségeket.²⁹ Az információ, a tudás demokratizálásába³⁰ vetett hite nyomán igyekezett beletanulni - sikeresen - az online újságírásba, amit később a Szegedi Tudományegyetem (a Budapesti Média Intézet néven működő kirendeltségében, ahol velem is összefutott

28 Forrás: <http://www.varad.ro/node/916/page/2/1>

29 Egy interjú Ivánnal, még 2002-ből, a web jelentőségéről. Elérhető: <https://www.facebook.com/hajnali.seta.OZ/posts/1557668204522098>

30 Forrás: www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andras-sew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBff3q.dpuf://

annak idején), és a Budapesti Kommunikációs Főiskola katedráiról oktatott is. A *Magyar Elektronikus Könyvtár* hőskorában, a '90-es évek közepén Iván itthon és Erdélyben is rengeteget segített annak népszerűsítésében. Sok íróat mozgósított, hogy publikáljanak az interneten, ahogyan ő már a kezdetektől elérhetővé tette írásait, sőt, 1999-ben aztán az *iNteRNeTTo* főszerkesztője is volt. Az *INteRNeTTo* az egyik első, saját idejében a legnépszerűbb hazai internetes hírportál volt, innen vált ki később az Index.hu alapító-szerkesztőstábjá.

Eközben Iván tudósította a *Romániai Magyar Szót*, műsort szerkesztett a *Klubrádióban*, állandó szerzője volt a *Hócipőnek*, főszerkesztője a *Hócipő Online*-nak. Igazi szakmai otthonra persze – mondhatom elfogultan – a *Népszavánál* talált. Több mint 12 évig volt a lap munkatársa, és még most is, sőt, örökös tagja az impresszumnak; a Vélemény rovat szerkesztőjeként és vezetőjeként éveken át, szinte naponta volt mondanivalója. Ahogyan saját blogjában; az *Andrassew Iván távoli naplójában* is napi rendszerességgel adott hírt magáról 2005 és 2015 között, - megszámláltam - 1146 bejegyzést tett közzé, miközben évtizedeken keresztül írt novellákat, később portré könyveket, szerepeltek írásai antológiákban és maga is gyűjtötte, szerkesztette az irodalmi műveket.³¹

31 Andrassew Iván munkái: *Kutyabajok* (antológia, 1987), *Magyar Mozaik '86* (antológia 1987), *Prolilét-ra* (Pál Jánossal, 1988), *Csapidalakó* (elb.-ek, 1989), *Végrend* (1989), *Prolitológia* (Pál Jánossal, 1990), *Peremkirályság* (elb.-ek, 1995), *Ácsi!* (antológia, 1998), *Königreich am Rande... Erzählungen aus Ungarn*. Wilhelm Heyne Verlag München (antológia 1999), *A víziló, Szípkorka és Bamba Géza* (meseantológia 2001), *Beszélések* (elb.-ek 2002), *Alibi hat hónapra 4. Fürdő* (antológia 2003), *Alibi hat hónapra 5. Urak - Dámák* (antológia 2003), *Alibi hat hónapra 6. - Szerencse* (antológia 2004), *Novellisták könyve* (antológia 2005), *Das Königreich am Rande* (ford: Karlheinz Schweitzer, Gabriele Schäfer Verlag 2008), *Mondottkönyv* (hangoskönyv 2009), *Ezer magyar haiku* (antológia 2010), *Vashideg* (2011),

Nemcsak nyilvános szerepléseket vállalt közíróként, de alapítványok, egyesületek élére állt, hogy közvetítse mindazt, amit Etelka nagymama követendő mintává tett számára, és amiben Iván könyörtelenül következetes maradt. A szolidaritás, az emberszeretet, a rászorulókon, rászorultabbakon való segítség szándéka, az esélyegyenlőség és az antirasszista jelzők címszavaként lebegtek Iván minden megmozdulásában, miközben szavakban és hangzásban is megjelentek írásaiban, amit sokan észre is vettek, s nagyra értékelték. Nemcsak az újságírói tevékenységet, a véleményformáló erőt vették egyre komolyabban a magyar sajtóban, de szaporodó közszerepléseivel párhuzamosan mind több „rajongóra” lelt a szépirodalomban is.

Nem egy üres, sablonos szófordulat tehát Iván esetében az, hogy rendkívül sokoldalú és termékeny volt, amit a szakmai világ is elismert. Megannyi rangos díjjal jutalmazták: JAK-, Hekerle-, Móricz-, Eötvös- és MHB-ösztöndíjas volt, a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete (MASZRE) alkotói díjjal támogatta. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége, a Szépirodák Társasága tagja és a Szegő Tamás Díj Alapítvány elnöke lett, megkapta a Táncsics Mihály-díjat, neki ítelték először a Fejtő Ferenc-díjat, a Füst Milán-díjat, a Radnóti Miklós Antirasszista-díjat, a Polgárjogi-díjat, s itt a konkrét írói munkásságát, irodalmi teljesítményét elismerő nívó-díjakról még nem is tettem említést.³²

Csapdalakó (összes novella, 2011), Ne vígy minket a kísértésbe (2012), Róna Péter - Miskolctól Oxfordig (2112), Csanád és a család (2013)

32 Andrassew Iván díjai: Gerelyes Endre-novellapályázat díja (1984, 1987), a Prolilét-ráért a Nagy Lajos-pályázat díja (1984), a Móra Kiadó nívódíja (1989), Füst Milán-díj (1989), a Holnap Kiadó nívódíja (1990), Opus-díj (1995), a LinkBudapest novellapályázat díja (1999), Szalai Pál-emlékdíj (2005), Fejtő Ferenc-díj (2006), Táncsics Mihály-díj (2007), Demény Pál-em-

Ő maga viszont mindezt valahogy sosem érezte. „Van olyan, hogy valaki sikertelen. Meg lehet szokni”³³ - mondta ironikusan épp azután, hogy megkapta a Szabad Sajtó-díjat is, 2009-ben. E melankólia oka alapvetően az lehetett, hogy Iván léthelyzete a díjak, jutalmak és elismerések ellenére rendszerint bizonytalan volt, amiről ő maga így vallott: „Először is jó, ha tudod: ezek azért nem akkora pénzek. Az egyikből vettem egy ágyat, mert az előző leszakadt, a másik elég volt az autóm javítására. A legutóbbi meg adott egy hónap haladékot a kölcsöneim bedőlése előtt. (...) De ha, mondjuk, öt-milliót nyerek, akkor sem tudok kivonulni az újságírásból. Sok gyereken van, köztük kicsi is, szerencsére, és sok kölcsönöm, sajnós.”³⁴

Ráadásul, miközben köszönte szépen az anyagi megváltást sosem hozó sikert, saját írásaival is örökké elégedetlen maradt: „Mondjuk talán szerénykedésnek tűnik, de sose értem, hogy mi az érdekes abban, amit írok.”³⁵ Egyetemi oktatóként is az alázatot és a szerénységet emlegette folyton szakmai iránymutatásként, miközben jó adag egészséges egoizmus, exhibicionizmus lengte körül szemináriumi sztorizgatásait, meséit. Csakúgy, mint a Népszava folyosóján tartott kiselőadásait – általában valamiről, ami teljesen hétköznapi esemény lett volna, ha mással történik, de ha az Ivánnal, akkor könyörtelenül posztmodern novellává fajult még egy BKV-jegyvásárlás is. Sok mindent leírt, és még annál is többet volt képes szóban előadni, még hozzá úgy, aho-

lékérem (2007), Szabad Sajtó-díj, (2009) Polgárjogi-díj (2009), Radnóti Miklós Antirasszista Díj (2010), Libik György Díj (2012), a Magyar Szakszervezetek Országos Szövetsége Díja (2013) Radnóti-jel (2014).

33 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

34 Forrás: www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf://

35 Forrás: <http://www.andrassew.blogspot.hu/search?updated-min=2006-01-01T00:00:00%2B01:00&updated-max=2007-01-01T00:00:00%2B01:00&max-results=50>

gyan azt senki másnak eszébe sem jutott volna. Ő volt az a mesélő, aki minden meséjét elszenvedte, s nemcsak a saját világából nem tudott kiszabadulni anyagi okokból, de mondókájába is beleégett minden, ami magyar, ami Népszava. Magyarán minden, ami önsorsrontón kiszolgáltatót.

A mesélő

„Én azért írok, mert eszembe jut egy mondat, abból kibomlik egy történet, és kíváncsi vagyok, mi a vége. Ha tudom, mi a vége, nem tudom megírni, mert nem érdekel. Lehet, hogy rettenetes és méltatlan és kiábrándító, de én csak azért írok, hogy magamat szórakoztassam.”³⁶

Iván szóban, írásban is szórakoztatta magát, és persze a környezetét. Mindig. Nem volt olyan élethelyzet, amiben ő maga ne lett volna olyan, ahogy azt egy újságírótól elvárta: készenlétben. Gondolatból írt, nem lehetett oktatni a stílusát, az a fejében volt, csak az övében, ahová még a röntgenképekkel, vagy más képalkotó vizsgálatokkal sem engedett csak úgy belelátni bárkinek. Csak épp annyit, amennyit önszántából kiengedett.

Így fordulhatott elő kvázi rendszeresen, hogy mi nem értettük őt. Amikor például még 2010 tavaszán néhány fiatal kollégával folyosói beszélgetésbe bonyolódunk a női egyenjogúságról, Iván cigarettáját szívva odalépett, s mint akit ki nem lehet zökkeneni saját világából, nekikezdett: *„Nektek már nem jó a spermátok semmire. Én megtettem a magamét, de épp most olvastam, hogy ez a fiatal generáció, mint ti vagytok, már nem lesz képes szaporodni.”* Felháborodva pislogtam Ivánra, majd diadallal néztem vissza az éppen az alacsonyabb női munkabérek jogossága mellett érvelő kollégára, hogy lám, Iván is megmondta a tutit, *„te aztán már arra sem vagy jó, kispajtás”*. Aztán Iván, mint aki nem is tudta, mibe csöppent, folytatta: *„de az egészről ti tehettek ám. A nők a hibásak. Túlfejlődtök rajtunk, ezt is olvastam. Impotenssé teszitek a férfiakat a nagy emancipálódásokban”*. Azon nyomban visszakaptam az előbbi tekintetet vitapartneremről Ivánra. Pedig

36 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

ő, mint aki jól végezte dolgát már vissza is ballagott (olyan volt a járása, mint a medvetánc) a szobájába, ahonnan ezen túl csak billentyűzetkopogás, operahangok, meg néha még hangos francia szóváltások hallatszódtak ki – utóbbiak nem Ivántól. Sokkal inkább szeretett kollégáitól, elsősorban Várkonyi Tibi bácsitól. Ő ismerte Ivánt leginkább, emberként, de talán szerkesztőként is. Ezt amúgy maga Iván is megírta egy, Tibi bácsit 90. születésnapján méltató cikkében:

„Amíg egy nyílt töréses elesés után el nem bizonytalanodott a közlekedésben - akkor esett el, amikor azért jött vasárnap, hogy engem helyettesítsen - szinte minden nap együtt voltunk. Vélhető, hogy sokkal többet tudok, pláne tudtam róla, mint bárki más a világon. És persze ő is rólam.”³⁷ De barátja is agyba-főbe dicsérte Ivánt a 60. születésnapja alkalmából: „Az újságcikkek, riportokon túl, ami mindennapi mestersége, elkalandozik a regényes próza birodalmába, ha az alkalom kínálja, az esszébe is, eközben költő is, a japán eredetű haiku ugyancsak megkísértette, halad korával, nem ragad le a megszokottnál, akár több kortársa, ő is száguldó képzeletű. Másik alkotói műfaja a szerkesztés. Gondolkodó emberek írásainak serkentője, tippadója, gondozója, szervezője. A Népszava publicisztikai rovata az ő műve. Igényes, válogat a szerzők között, szókimondó bíráló is, miközben következetes demokrata. Nincs szándékában soha ráerőltetni másra az ízlését, nem túr bele a kéziratba úgy, hogy ellenkeznek az alkotó eredeti szándékával, véleményével, tiszteletben tartja munkatársait. Viszont, ha pongyolaságba ütközik kíméletlen, elkomorul, ha netán helyesírási hibát talál, a magyar nyelv számára szentség. És nem rejti véka alá ellenvéleményét

37 Forrás: <http://andrasew.blogspot.hu/2014/06/ma-90-eves-varkonyi-tibor.html>

akkor sem, ha egyes szerzőket elragadja hevük, a kívánnál górombábban fogalmaznak, igyekeznek meggyőzni őket - mert ez a módszere -, hogy a tapintatosság hatásosabb.”³⁸

Így ismertük mi, a „kicsik” is Ivánt, a szerkesztőt. Sosem nyúlt bele a véleménycikkekbe, meghagyta mindenkinek a saját gondolatát, demokratikus fölfogása egyetlen ponton bicsaklott csak: ha elkezdett mesélni egy történetet, azt bizony végig is kellett hallgatni, még a közelő lapzárta fenyegetése sem zavarta, pedig általában nagyon hosszan mesélt mindent, mert közben mindig elkalandozott. Valószínűleg így is írt, de sosem láttam őt munka közben. Csak a levonatok jutottak hozzám a gyorsan (állítása szerint átlag 12 perc alatt) készre formált, mindig frappáns és lényeglátó cikkeiről, mert persze elsőként lett készen az oldalával, szinte minden nap – így juthatott ideje sztorikkal feltartani a kollégákat. Viszont Ivánt nem a szerkesztési elveiről és rovatvezetői erőfitogtatásáról ismertük, sőt, a szerkesztést ő nem is vallotta kifejezetten a magáénak.

„Nem azért vagyok egy újság rovatvezetője, mert erre a posztra vágytam. Egy csapatban dolgozom, olyanokkal, akikkel a rendszerváltás óta készítünk együtt újságokat. Időnként előfordul, hogy szükség van rám valamiben, szólnak, hogy akkor holnaptól ez lenne a dolgom. Ezeket gyakorlatilag nem lehet visszautasítani, mert a barátaim kérték, olyan emberek, akiket nagyon szeretek. Ugyanígy dolgozom a Hócipőnél és a Klubrádiónál. Most negyedik éve vezetem ezt a rovatot, minden nap fölcsólitom a fiatalokat, hogy fúrjanak már meg, de senki nem hajlandó. Azt hiszik, viccelek. Pedig nem. Természetesen nagyon megtisztelő poszt, de az erőm kilencven százalékát elsívója, és csakugyan képtelen vagyok novellát, verset írni. De végülis ez

38 Várkonyi Tibor: Andrassew 60. Népszava. Elérhető: <http://nepszava.hu/articles/article.php?id=572518>

*se baj, mert azt hiszem, hogy ami nem akar olyan erővel megszületni, hogy az író írásra kényszeríti, az jobb, ha ott marad, ahol van.”*³⁹

Persze el-eltűnt, hogy egy novelláskötetet, vagy épp portrékönyvet azért megírjon - úgy tetszett, mindegyre egy hétvége alatt jutott ideje. Eközben Ivánnak láthatóan passziója volt a véleményközlés. Szó szerint mindenről volt véleménye, s a szavakat nem formálta, csak pontosan leírta, ahogyan ki is mondta. *„Úgy írt, ahogy a lelke diktálta, de nem volt sem felszínes, sem szírupos – alaposan ismerte tárgyát, az embert”*⁴⁰ – fogalmazta meg Tamás Ervin, s ez a tűpontos jellemzés. Iván ugyanis bármit mesélhetett, a legegyszerűbb történetet, a legbutább problémát is élvezhetővé, szemet-, szívet gyönyörködtetővé, vagy épp húsig hatolóan fájdalmassá tette a fogalmazása. Sem a szerkesztőségben, sem a magyar sajtóban nem volt ebben párja. És ezt mindenki tudta. Csak talán ő nem:

*„Nekem bőven elég, ha bekerülök a "kis írók" apróbetűs kategóriájába. Ezt komolyan, őszintén mondom. Tudni kell, hogy miben van tehetséged, és az mekkora. Sokezer "példányban" töltik le a könyveimet az interneten, vagyis olvasnak. Mit akarhatok még? Legyen ennyi elég.”*⁴¹

Elmesélte egyszer, hogy Lázár Ervin – akit tisztelt, ha talán nem is igazán szeretett – nagyon megdicsérte annak idején, amikor ő még csak kezdő volt a „híres újságírói” létben. *„Nem nagyon értettünk egyet semmiben, de sose éreztem, hogy például utált volna ezért. Amikor megismerkedtem vele, ezt mondta: rettenetes, hogy mennyi hülyeséget írsz, de nagyon jól. Ez nekem akkor a legnagyobb*

39 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

40 Tamás Ervin: Andrassew Iván emlékére: Ahogy a lelke diktálta. Forrás: Népszabadság, 2015.01.14.

41 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

kitüntetés volt."⁴² Ám Iván maga, noha mindig bezsebelte, s a polcán mindenki által látható helyre is tette a dicséreteket, mintha sosem lett volna elégedett, nemcsak magával, írásaival sem.

„Az újságírással is úgy vagyok, hogy soha nem olvasom el nyomtatásban, amit írok. Egyszer a kezembe akadt egy néhány hetes írásom. Annyira megijedtem attól, hogy sem gondolatot, sem poént nem találtam benne, hogy három évre abbahagytam az írást. Azt gondoltam, jobb, ha addig teszem ezt, amíg mások nem veszik észre, hogy teljesen kiürültem. Csak aztán az lett a vége, hogy visszahívtak, én meg nem nagyon értek máshoz.”⁴³

Mindez csak azért álljon itt, innen-onnan összehordva róla, hogy a kép mégis tisztább legyen: miközben Ivánt megbecsülés övezte, ő ezt valahogy sosem élvezte. Megkapta a visszajelzéseket - persze a vak gyűlöletben és gyűlölködésben is volt része -, megkapta az elismeréseket, de sosem tudta ezt értékelni, mert valójában nem azt csinálta, amihez kedve lett volna. Kényszerpályán mozgott. Nem jutott energiája az utolsó 12 évében magára, mert személyes életútja másfelé vezetett, az ott gyülekező bukkánókat pedig a Népszava sem segítette neki kiegyengetni. Újabb és újabb szerepeket vállalt magára, hittel végezve, s egyszerre elutálva magától a feladatokat. Így lett ő végül a híres íróból polgári jogi aktivista, szakszervezeti vezető⁴⁴, bedőlt hiteles, nyomorgó értelmiségi.

42 Forrás: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2006/12/kidlne-az-ajtn.html>

43 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

44 Németh Péter idézte például fel „Iván egyszerre volt közösségi és nem közösségi ember. Nem sokkal betegsége kezdete előtt vállalta, hogy kezébe veszi a Népszava munkatársainak érdekvédelmét, mert mint mondta, nem nézheti tétlenül, hogy magára hagyjanak egy ilyen nagy múltú lapot, s nem maradhat csendben, ha e nagy múltú lap munkatársai nem kapják meg az

Aki mindig elkalandozott

Iván simán vállalta az általában nyilvános vitákat, amiket egyébként nem lett volna dolga, csak az igazságérzete – ami néha talán meg is csalta – belehajtotta. Nem lett volna például az ő feladata, mégis személyes küldetéseként élte meg, hogy örökösen nekimenjen, hangosan vissza- vagy épp beszéljon „a náciknak”, ahogyan mindenkit nevezett, aki valamilyen (bármilyen!) irányban szélsőséges eszméket vallott vagy közvetített. Nem hagyta magát megfélemlíteni, s nem akarta, hogy mások féljenek.

„Igen, én a publikálásból élek. Az egyik legjobban gyűlölt és szeretett újságíró vagyok Magyarországon. De nem ez a lényeg. Én azt tudom, hogy az az újságíró, akit sokan szeretnek, az nem jó újságíró. Aki ezt az életet választja, annak meg kell szoknia a folyamatos gyalázkodást. Én úgy érzem, hogy túlértékelnek, amikor egy nap kétszer gyaláznak, az már sok.”⁴⁵

Az egyetemen, otthon a gyerekeinek⁴⁶, a kollégáinak és a barátainak is folyton azzal érvelt: „az az újságíró, akit mindenki szeret, nem végzi jól a munkáját. Mert semmiféle indulatot nem

őket illető megbecsülést. És tette mindezt, vagyis akarta tenni, miközben szíve szerint ült a gépe, vagy a tabletje előtt, írta a naplóját, vagy aktuális publicisztikáját, és dörmögött csak a maga jellegzetes stílusában. Írni szeretett, nem beszélni. Neki a betű jelentette a nyilvánosságot; amíg a keze és fizikai állapota bírta, egyre csak küldte távoli naplóját.” Forrás: In memoriam Andrasew Iván. Népszava. Elérhető: <http://nepszava-teszt.plex.hu/cikk/1045212-in-memoriam-andrasew-ivan>

45 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrasew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

46 „Gyerekkoromtól azt mondta, hogy ha eltelik egy hét úgy, hogy nem fenyegetik meg életveszélyesen, akkor úgy érzi, rosszul végzte a munkáját.” Andrasew Dávid Facebook-kommentje, forrás: <https://www.facebook.com/groups/andrasewbemutatja/>

vált ki, és nem sért semmilyen érdeket.”⁴⁷ Nem azért akarta az indulatot kiváltani, hogy önmagát fényezze, hanem inkább, hogy valamiként megakadályozza a „fertőző” nézetek terjedését. Ebben a szerepben a helyén érezte magát, még akkor is, ha a nyilvános szereplések - állítása szerint - fárasztották. Mégis e témában büszkélkedett a legtöbbet. „Az egyik órában átvettem a Szabad Sajtó-díjat, a másikon Vona Gábor, a Jobbik elnöke, pártja kampányos nyitó gyűlésén a nevemmel huhogtatta a népet. Ennek talán jobban örültem, mint a díjnak. Pláne, hogy Tamás Gáspár Miklóssal és Bolgár Györggyel emlegetett együtt. A fiam ott volt, az újságíró kollégák gratuláltak neki.”⁴⁸

Csak éppen aztán Iván rájött, hogy hiába vállalt föl nemes értékeket, hiába szeretik ezért nagyon sokan, mindez nem elég a boldoguláshoz. Noha közvetlenül akart segíteni, embereket, sőt, egy egész nemzetet ő akart megmenteni, ezért állandóan beleszaladt az „aktivistáskodásba”. Iván mindig is a napi problémák, a kilátástalanság és az igazságtalanság ellen kelt föl, írásban és szóban is. Már munkatársak voltunk, amikor idegbajt tudtam kapni attól, hogy a legádázabb választási kampányban, miközben kolumnákat kellett gyártanom a belpolitikai szócsatákból, vagy fontosnak tűnő szakpolitikai témákban, Iván olvasói levelekkel bombázott, az emailek tárgyába csak egy szót írva: „segítsünk”. Örült küldetéstudata volt abban, hogy a kiszolgáltatott emberek problémáit is megoldja, hogy ő legyen a szószólójuk, az ügyvivőjük, miközben a saját egzisztenciális válságából nem tudott kikeveredni.

47 Utazás Andrassew Iván koponyája körül. Népszava. Elérhető:

<http://nepszava.hu/cikk/666788-utazas-andrassew-ivan-koponyaja-korul>

48 Forrás: <http://www.irodalmijelen.hu/05242013-0952/ez-ilyen-szakma-andrassew-ivan-szabad-sajto-dijas#sthash.3mqBfF3q.dpuf>

Mert „ez a világ nem arról szól, hogy a tehetség együtt jár a jó, kiegyensúlyozott étellel. Iván, ez a sokkönyves, országos napilapnál rovatvezetői állásban dolgozó kiemelkedő személyiség, súlyos anyagi gondokkal küzdött, évek óta. És nem azért, mert elherdálta volna bevételeit; manapság a tisztességes embernek ez lehet a sorsa, ha nem hajlandó korrupcióra, ha csak azt akarja tenni, ami a dolga: írni. Márpedig Iván írni akart és ahogy a betegséggel, az egyéb hétköznapi akadályokkal sem akart szembenézni.”⁴⁹ Így írt róla a Népszava főszerkesztője halálának napján. Németh Péter tudta ugyanis, mik voltak Iván materiális gondjai, de az anyagi nehézségeket élesben követte a szerkesztőség is – hiszen mi mindnyájan hasonló cipőben jártunk és járunk. Talán kevesebb gyerekkel, vagy kevesebb hitellel, de az biztos, hogy nem egyedül Iván rokkant, betegedett bele abba, ami a Népszava szerkesztőségét, ezt a közösséget, tágabb értelemben pedig a baloldali értelmiséget – ha egyáltalán van ilyen –, vagy épp a teljes magyar középosztályt fojtogatja és fenyegeti.

Csakhogy közülünk Iván volt az egyetlen, aki „egyenest adásban” dokumentálta ezt, aki lényegében bármit vállalt, s nyilvánosságra hozott azért, hogy megkongassa a vészharangokat, aki harcosként nemcsak a szélsőjobbbal állt állandó háborúban, de például a Népszavát rendre ostromló „tulajdonosi körrel” is, hiszen a magát baloldalnak nevező politikai elit is rendre megkapta a magáét tőle. Arról már nem ő tehetett, hogy szavát, avagy a nép szavát, kutya sem hallotta meg.

Ez sem igaz persze teljesen, hiszen Iván kétségbeesett „dörgései” többször a katasztrófától mentették meg a lapot – kifizették például a dolgozók bérét, gyűjtés szerveződött, stb. Sőt, Né-

49 Németh Péter: In memoriam Andrassew Iván, Népszava. Elérhető: <http://nepszava-teszt.plex.hu/cikk/1045212-in-memoriam-andrassew-ivan>

meth Péter szerint a Népszava elsősorban épp Ivánnak köszönhetette, hogy még létezik, mert „egy Andrassewet nem lehet felszámolni.”⁵⁰

„Sokan kérdezik, hogy megszűnik-e a Népszava. Meggyőződésem, hogy nem szűnik meg - mint ahogy a Klubrádió sem. A szellem építményeit nehezebb elpusztítani, mint az embereket.”⁵¹

Iván kikérte magának (és nekünk) a Népszavát érő igazságtalanságokat, a lap fájdalmas, néha talán mártírszerű arcává is lett, mert vállalta ezt a csatát is. „Én ma jobban félek a baloldali-liberális értelmiségiectől, mint Orbán Viktortól, Vona Gábortól vagy éppen a gój motorosoktól. A saját bőrömmön tanultam meg, milyenek”⁵² – mondta el gyakran, de arról is többször beszélt nyilvánosan vagy éppen írt a blogján és a Népszavában, hogy miért nem bízik azokban, akik elvileg elvtársai. „Nagyon untam azt a nyolc évet, amit kormánypárti újságíróként kellett eltöltenem. Nem követtem el szörnyűségeket, de vége annak a korszaknak, hogy nem rúgok beléjük akkorát, mint a másik oldalba, mert baloldali vagyok. Ha így folytatják, nem megy. Mondják meg, ha nem akarnak változtatni, nem akarnak győzni, de akkor menjenek, amerre akarnak.”⁵³ Magyarán jobbra és balra is következetes tudott maradni – talán ebben rejlik újságírói, publicista, illetve közszereplői személyiségének legpéldamutatóbb vonása. Nem hasonlott meg magával, mert sosem félt kimondani az igazságot, sosem bagatellizálta el az átlagember problémáját, nem csak eszmékben élt, hanem gyakorolta is azokat. „Harcos volt. A világ legemberségesebb harcosa,

50 Iván 60. születésnapján mondta ezt a Népszava főszerkesztője

51 Forrás: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2012/09/dehogy-szunik-meg-nepszava.html>

52 Forrás: Iván beszéde a Radnóti Miklós Antirasszista Díj átadásán, 2012-ben. Elérhető: <http://andrassew.blogspot.hu/2012/03/rontas.html>

53 Utazás Andrassew Iván koponyája körül. Népszava. Elérhető: <http://nepszava.hu/cikk/666788-utazas-andrassew-ivan-koponyaja-korul>

életének talán mind a hatvankét évében. Földrengésszerű indulattal kelt ki a gyarlóság, a kisszerűség, a megalkuvás ellen, próbálta fölmutatni a jót, a követendő. (...) Nem csalódott – dühöngött, háborgott, mert azt a politikát látta újra és újra veszni, amiben hitt, amit a szeme előtt adtak el aprópénzért, rövidlátásért, látszatért és gyengeségért. Gyűlölte az előítéleteket, a leegyszerűsítések, sztereotípiák diktálta demagógiát, s mindent, ami bigott. (...) Képes volt lelkesedni, közösséget magával cipelni, néha naiv, földtől elrugaszkodó elképzeléseihez társakat találni. Hiányzott belőle a cinizmus valamennyi formája, sugárzott belőle a vegytiszta őszinteség.”⁵⁴ Iván sokak szerint az igazságba betegedett, majd halt bele. Abba a felismerésbe, hogy nem tud változtatni egy társadalmon, de még annak baloldalán sem, ahogyan nem tudja megfordítani a személyes sorsát, ami minden magyar sorsa is. Mégis, valahogy végig, a végsőkéig hajthatatlan maradt.

„Tudom, hogy életem hátralévő részében, úgy negyedévente bíróság elé kell állnom valami becsületbeli ügyben. Vagy így vagy úgy, de előbb-utóbb fölörölnék. A bíróktól nem félek, a náciaktól pláne nem, a zsarnokot nevetségesnek találom. Mindegy, végig kell csinálni. Mindig le kell írni, ki kell mondani az igazságot. A kolozsvári nagyanyám miatt.”⁵⁵

54 Tamás Ervin: Andrassew Iván emlékére: Ahogy a lelke diktálta. Forrás: Népszabadság. Elérhető: <http://nol.hu/belfold/andrassew-ivan-emlekere-1509805>

55 Forrás: Iván beszéde a Radnóti Miklós Antirasszista Díj átadásán, 2012-ben. Elérhető: <http://andrassew.blogspot.hu/2012/03/rontas.html>

„20 deka rákot ki kell venni belőlem”⁵⁶

Iván bűnbánóan vallott arról első agyműtétje után, hogy „mieleőtt bekerültem a kórházba, depressziósnak hittem magam, arra koncentráltam, hogy a munkámmal és a legkisebb gyerekemmel kapcsolatos kötelességeimet teljesítsem. Ennyire futotta.”⁵⁷ Ekkor már láthatóan tényleg depresszióval küszködött, békére időlegesen csak a családja körében lelt, de mivel épp nekik nem tudta megadni mindazt, amit meg akart volna, tovább kellett harcolnia a mindennapi valósággal. Maga is beszélt erről: „A betegségemet is nagyrészt ennek tulajdonítom. A stressznek, a nyakló nélküli túlmunkának. Ilyen időszakban, amikor az ember nehéz helyzetben van, eszébe jut, milyen jó volna elmene-külni az országból, vagy keresni valamilyen más munkát, munkahelyet. Én nem kerestem ugyan, de azért belém nyilallt: nem lehet ezt a végtelenségig csinálni.”⁵⁸

Aztán egy váratlan telefonhívással tudomást szereztünk róla - kábé négy teljes perc alatt szaladt végig a szerkesztőségen a hír -, hogy „az Andrassew kórházba került”. Senki sem tudta, mi történhetett, előtte ugyanis Iván már sokat járt orvoshoz, kissé talán hipochondriás tüneteket is produkált, végül ugyanis sosem volt kutya baja sem - na persze a mélabús arckifejezésén és a teljesen oda nem illő kérdéseken való, brummogós merengésén kívül. Aznap délután viszont kiderült: nagy a baj. Ivánt majdnem elütötte a villamos a Moszkva téren. Nyár volt, először a melegnek tudtuk be, hogy megszédült. A teste viszont

56 Utazás Andrassew Iván koponyája körül. Népszava. Elérhető:

<http://nepszava.hu/cikk/666788-utazas-andrassew-ivan-koponyaja-korul>

57 U. o.

58 U.o.

másnak tudta be a - mint kiderült, már korábban is jelen lévő - szédelgést. ezt azelőtt persze nem mesélte el, csak amikor már a világba kiáltotta: rákos. Aztán blogbejegyzéseiben Iván végig is tudósította „a nagy baj” alakulását. 2013. június 22-én:

„Csak azért írok most ide, mert figyelem az agydaganatomat. Hogy egyáltalán meddig vagyok képes gondolkodni. Leírni szavakat. Az egyik jel éppen az volt, hogy észrevettem: félreütök a gépen. Egy hete jöttem be a kórházba. Előtte a Moszkva téren majdnem elütött a villamos. Talán jobban jártam volna. Nem vagyok gazdagabb attól, hogy hirtelen lett agy-, vese- és tüdődaganatom. Bár nem mondom, hogy érdektelen bátorságpróba innen fölállni. Ha csak két lépés erejéig is. Az első: elbúcsúzik, a második: rendbe tenni, amit még lehet és érdemes.”⁵⁹

Onnan kezdve, hogy 2013 közepén megtudta, agyán és tüdején daganatok vannak, egészen addig, amíg még tudott írni - az utolsó bejegyzés 2014. november végén született a blogjában -, Iván a szó legnemesebb értelmében alkotott. Pontosan beszámolt állapota valamennyi fázisáról⁶⁰, leírta műtétjét, műtéteit utánozhatatlan stílusban⁶¹, sokszor derűsen, sokszor rémülten, vagy lemondóan, néha abszurd humorral számolt be kezeléseiről, vagy például a haj- és szakállhullásáról⁶², a besugárzásról és a kemóról, annak hatásáról, tehát mindenről, ami a rákbeteg embert érheti⁶³. Bejegyzései - melyek kronologikus sorrendben mind fellelhetőek, össze vannak gyűjtve Iván online világában

59 Elérhető: <http://andrassew.blogspot.hu/2013/06/reggel.html>

60 Például: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/07/tul.html>, vagy <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/07/firkak.html>

61 Elérhető: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/07/a-mutet.html>

62 Például: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/07/holnaptol-samponra-se.html>

63 Például: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/09/kemo-dzsundzsak-zabalas.html>

- őszinteségük ellenére különös önáltatásba is ringatták az őt rajongásig szeretőket. A családot, az olvasóit, s a népszavásokat is azzal nyugtatták: Iván jól van, nem adta fel.⁶⁴ Hiszen ír, írt megint és mesélt. Iván pedig valóban újabb mesébe kezdett. A rákról.

Karinthy ugyanis csak „*elírta előlem a történetet*” – mondta abban az interjúban, amiben első műtétje után a Népszava-olvasók előtt is nyilvánosságra hozta betegségének részleteit. S nekünk is rendre ezt ismételte, amikor lábadozása alatt be- bejárt a szerkesztőségbe. Mert Iván valóban „utazásba”, elemző tudósításokba kezdett saját agya, saját agydaganata(i) körül, moralizált az emberi elme csodáiról, hol dokumentarista stílusban, hol kifejezetten érzelmesen vizsgálva helyzetét. Például azt: „*hogyan lehet az, valakiben nincs félelem. Bennem nincs, és nem is volt. Ma csak arra gondolok, hogy 20 deka rákot ki kell venni belőlem.*

Már csak tizenkettőt, mert mondjuk nyolc volt a nagy daganat, amit kiszedtek. Még van hat darab az agyban és egy a tüdőben.”⁶⁵ Élvezettel sokkolta⁶⁶ ilyen megközelítésmódokkal azokat, akik hallgatták és olvasták őt, szinte úgy tűnt, hogy Iván végül visszatért, pontosabban újra meglelte kedvenc főhősét; az embert, az emberi testet, az agyat, a betegségtől és haláltól rettegő, remegő, de feladni képtelen lelket⁶⁷. Iván a betegsége tudósításában ismét fölfedezte régi mesehősét, önmagát.

64 A beteg-ars poetica, 2013. június 28.: „Szomorúnak ígérkező öregkoromra jutott nekem egy hatalmas játszma. Meghalhattam volna hirtelen. De akkor mi a kunszt? Az ilyen betegséget nem legyőzni kell, hanem agyonélni.” Elérhető: <http://www.andrasew.blogspot.hu/2013/06/vicces.html>

65 Forrás: Utazás Andrasew Iván koponyája körül. Népszava. Elérhető: <http://nepszava.hu/cikk/666788-utazas-andrasew-ivan-koponyaja-korul>

66 Például: <http://www.andrasew.blogspot.hu/2013/07/batorsag-agy-nyomasra.html>

67 Például: <http://www.andrasew.blogspot.hu/2013/09/sztriptiz.html>

„Azt leszámítva, hogy nem tudok aludni, igazából csak az zavart mostanában - lelkiileg, persze -, hogy az újabb és újabb információk miatt folyamatosan újra kellett tervezni az életet. A szó eléggé szoros értelmében.

A legfontosabb információ, hogy a vesémből eltűnt a daganat. Elnézte az ultrahangos gép. (Én is láttam, mert lestem vizsgálat közben.) Persze a csoda sincs még kizárva. (...) Na, akkor megjött a halálos ítélet, hogy az agy nem nagyon operálható, de aztán egy óra múlva valaki mégis vállalta. Viszont akkor másnap legyen tüdőbiopszia, mielőtt átvisszerek a másik kórházba agyműtétre. (Ami nem más, mint egy csöpp rendrakás, hogy a koponyában kényelmesen legyen a lélek.) (...) Tervezés, újratervezés. Naponta néha többször.”⁶⁸

Amikor újabb és újabb borzalmakon ment át, azokról nemcsak beszámolt a leghidegebb ténytyszerűséggel, de egyetlen panaszként azt tette hozzá: az egyik műtét utáni néhány napjában az zavarta legjobban, hogy *„a kommunikációs drogelvezés állapotában volt”*. Minden az írás körül forgott, az jelentette a felépülést. *„A kórházban ellopták az iPad-emet (kimentem a folyosóra, letakartam az ágyamon, de valaki "szemfüles" meglátta, elvitte), és általam nem ismert emberektől kaptam egy csodálatos új iPad-et. Félttem, hogy a műtét következményeképpen nem fogok jól látni. Amikor az intenzíven fölébredtem, kértem az orvostól egy gyógyszeres dobozt, hogy megnézzem, látom-e a betűket.*

Láttam őket, megnyugodtam. És akkor kaptam ezt az iPad-et, ami másképp működik, mint a klaviatúrás gépek - ha ezen tudsz írni, akkor minden rendben van. Rögtön kezdtem jobban érezni magam.”⁶⁹ Ivánnak az írás volt a jól-lét, értsd: az egészségesen és épen lét metaforája, az utolsó másfél évében valahogy minden más tevékenység, úgy tűnt, értelmét veszítette.

68 Forrás: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/06/ujratervezes.html>

69 U. o.

Csak az írás maradt, mint feladat. Rögtön tudta: „egy biztos, nem folytathatom azt, amit eddig csináltam. A publicisztika rovat vezetését, a levelezést, a Szép Szót, mert ennyi azért sok volt. Én most azt szeretném csinálni, hogy ezen a héten, talán a jövő héten, az egyik öcsém segítségével meglátogatom Kaposváron a nagynénémet, akit hónapok óta nem láttam. Aztán kezdek írni.”⁷⁰ Ez volt a terve, miután kiengedték a kórházból, s nem maradt csak terv. Persze ebben sem volt mindig köszönet az érte aggódóknak:

„Minden jel arra mutat, hogy néhány óra múlva megműtenek. Ilyenkor a legderűlátóbb ember is köteles számolni azszal, hogy a véletlenek szerencsétlen egybeesése miatt olyan helyzetbe kerül, amelyből már nem tud üzenetet küldeni.

Tudatom tehát mindenkiel, hogy a legcsekélyebb félelem nélkül, megbékélt lélekkel élek ezekben az órákban is, ahogy igyekeztem egész életemben. Haragot senki iránt nem érzek, sőt inkább megértéssel gondolok egykori ellenfeleimre is.

De könnyű nekem, mert az utolsó néhány napban olyan váratlan, szinte mérhetetlen szeretetdóvizt kaptam a családomtól, a barátaimtól, a kollégáimtól, a munkatársaimtól (egyetlen-egyszer sírtam el magam betegségem fölfedezése óta, amikor egy fényképpel üzentek), olvasóimtól, olyan jólelkű emberektől is, akikkel soha nem találkoztam, ami legalább annyira földolgozhatatlan, mint amennyire gyógyító hatású.

Köszönöm mindenkinek, aki üzent, imádkozott, segítő adományt küldött, vagy csak aggódott az életemért.

Ha valaha vállalható életet élhetek még, akkor azt jórészt nekik köszönhetem: az elképesztő erővel összefogó, szinte a testükkel védő családomnak, és annak a sokezer embernek, akik szeretnek. És az orvosdoktoroknak, persze.

Ha ennyi volt, akkor mindent összevetve jó volt. Ha folytathatom, akkor pláne jó.”⁷¹

Amikor Iván újra és újra feltűnt az éterben, kicsit mindenki felélegezhetett. Az írás már nemcsak számára jelentette a kommunikációt a kórházi, majd otthoni bezártságból, hanem abba a hamis illúzióba kergette az őt követő közösséget, hogy amíg ír, addig rendben is van. Első műtétjéből felépülve rögtön azt üzent a Facebookon; *„írok, amint tudok.”* Írt is, mert bizony tudott. Másfél éven át a beteg Iván minden megjelent szövegével azt bizonyította, hogy nem hiányzik az agyából az a bizonyos daganat, nem vett vele, csak nyert egy kis helyet a fejében, így ott új mondatokat alkothat.

Nemcsak önterápiás, hanem kifejezetten irodalmi tevékenység is volt ez az írásrengeteg, hiszen kinek jutna eszébe például, ha nem egy groteszk karcolat szerzőjének: *„Egész nyáron nem ettem dinnyét, legföljebb egyszer vagy kétszer, csipegetve. Erre most a boltban rám jött, hogy azonnal kell ennem egy negyed görögdinnyét. Meg is ettem, jó is volt. Lehet, hogy mégis inkább áldott állapotban vagyok?”*⁷² Végre valahára volt ideje újragondolni, értelmezni mindent, ami addig történt vele, s felkészülni mindarra, ami még rá várt. Legtöbb szövegéből úgy tűnt, kifejezetten megbarátkozott az étellel, sablonosan fogalmazva kibékült a sorsával, sőt, felismerte azt is, nem is olyan „bal” az a sors. 2013. december 23-án például úgy írt:

71 Elérhető: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/07/mostantol-nem-rajam-mulik.html>

72 Forrás: <http://andrassew.blogspot.hu/2013/09/sztriptiz.html>

„Tudom, hogy kicsit hülyén hangzik, de 2013 életem egyik legjobb éve volt. Csakugyan rettenetes dolgokkal kellett szembenéznem. Véltetően rászolgáltam arra, hogy kilátástalan és nyomorult helyzetekbe kerültem, hogy megismerkedtem olyan fájdalokkal, amelyeket azelőtt elképzelni se tudtam. De mindez semmi nem volt ahhoz képest, amennyi örömet kaptam. A munkatársaimtól, a barátaimtól a családomtól, és akkor még nem is beszéltem az olvasóimról, a hallgatóimról, olyan emberektől is, akikről nem is tudtam, hogy az ismerőseim. Pláne, hogy szeretnek. Azzal kellett szembesülnöm, hogy a világ tele van jó emberekkel. Talán ebből az a tanulság, hogy idejében mondjuk, jelezzük, ha valami kis mondani valónk van egymásnak. És még valami, ami fontos: a jó gondolat, a szeretet üzenete és az ölelés igenis segít. Életben maradni. És ez akkor is jó, ha amúgy nincs különösebb jelentősége annak, hogy még pár évig maradunk-e, avagy sem. Hacsak nem azt tartjuk szem előtt, hogy jó élni.

*Köszönök mindent.*⁷³

Nehezen volt földolgozható, vagy inkább elfogadható, hogy abban, akiben így dühöng az életszeretet, abban miért nőnek újra a daganatok. Miközben írt, dolgozott, hol gyógyult, hol visszaesett, ám 2014 augusztusában már vallott arról, hogy milyen baljós jelei vannak annak: egyáltalán nem lesz jó vége ennek a mesének. *„Nem tűnik úgy, hogy ez valami gyógyulási folyamat. Annál is inkább mert egyre rosszabb minden”.*⁷⁴ Novemberre kifejezetten kritikussá vált a helyzet, addigra Iván megtudta, hogy új daganatok vannak agyában, *„amiket csak akkor lehet operálni, ha a*

73 Elérhető: <http://www.andrassew.blogspot.hu/2013/12/tudom-hogy-kicsit-hulyen.html>

74 Elérhető: <http://andrassew.blogspot.hu/2014/08/a-bukkanas-hianyafejto.html>

tüdőmben jók a viszonyok. Aztán kiderült, hogy jók: ott meg zsugorodott a daganat, sőt kórosan kövér, mondhatni dagadék a nyirokcsomó is. Ez azért meglepő, mert hónapok óta nem kaptak pusztító kezelést. Az agyba azért kell belepiszkálni, mert az egyik daganat olyan, amivel ugyan állítólag el lehet éldegélni akár két-három évig is, de közben a jobb oldalam lebénul. Valahogy egyre soványkább kedvem van ehhez az egészhez.”⁷⁵

Iván egyre soványkább kedve a küzdelemhez végeredményben a halálához vezetett. Még „kikönyörgött” magánk egy operációt, mert borzasztóan várta a legkisebb kisunokáját, készült az érkezésére, de már az íásaiban is megjelent a halál cinizmusa.

Kifelé a gyógyulás elhatározását, felépülési szándékot mutatott, a kollégái között is sokszor „terjesztette” ezt magáról, de nyáron már többször elesett, egyszer a fürdőszobában találtak rá, több óra elteltével, mindez mutatta: ereje elfogyott.

„Azt álmodtam, hogy a ravasz halál, akit annyiszor legyőztem, szürke ködfelhő képében tüntet el a világból, és a szellemem sohasem tudja meg, hogy nem vagyok többé. Nem is gondol rám, így aztán a lelkem nem melegendhet az aurájában, a bőre fölött lebegve, ha fázom a semmiben.”⁷⁶

2014 végén még egyszer megműtötték, újabb daganatot távolítottak el. Túlélte. Írni-olvasni tudott. Csak nem teljesen úgy, ahogyan ő akart – mint annak előtte. Ennek ellenére azt írta a gammakéses beavatkozás után: „megérte”⁷⁷. A kórházban lábadozott – hol jobban, hol gyengébben volt.

75 Elérhető: <http://andrasew.blogspot.hu/2014/11/porges.html>

76 Forrás: <http://www.andrasew.blogspot.hu/2014/11/lepkek.html>
(Iván Lepkék című, utolsó ismert novellája az Élet és Irodalomban jelent meg 2014. november 17-én, még életében.)

77 „Csakugyan ez volt eddig a legkeményebb bátorságpróbám. De megérte. Tegnap két nővér támogatott, ha megtettem húsz lépést. Ma hajnalban

„Nagyon érdekes az emberi elme: írni még nem tudok, de reggelente arra ébredek, hogy a kezem a kórházi paplanon gépel az agyam regenerálódni akar. 141225”⁷⁸

Noha ritkásabban, de azért jelen volt a Facebook-on, még képek, apró bejegyzések⁷⁹ táplálták a csalóka reményt arra, hogy Iván kibírja Mimó érkezéséig.

„Végül is hatalmas siker, hogy 2015-ben vagyok. Most úgy áprilisig kell eléldegélnem, mert addigra születik két jövevény. Az öcsém unokája hamarost, az enyém is márciusra.”⁸⁰

Nem bírta ki addig. Ez volt az utolsó, általam fellelt online bejegyzése, az utolsó bejelentkezése. Az utolsó mesehős a várt, legkisebb kisunokája⁸¹, akivel ebben az életében nem már találkozott.

Viszont Ivánnak meghalni (is) sikerült „híres magyar íróként” – halálhírét minden napilap közölte, politikai hovatartozástól függetlenül, több ezren nyilvánítottak részvétet is a családnak, na meg a Népszavának. Közhely, de attól még tény, hogy 2015.

fölkeltem, és úgy jártak a lábaim, mint amikor híre sem volt a felemben otthonra lelő és boldogan tenyésző agydaganatoknak. Ebédkor családom jelenlévő tagjainak bemutattam közismert és újräelődő tánc tudásomat is. A szemem nem javul, a gépelés még nem tökéletes, a beszédem még néha akadozgat, de remélem úgy járnak majd, mint a lábaim.” Forrás:

<http://www.andrassew.blogspot.hu/2014/11/megerte.html>

78 Forrás: [https://www.face-](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10204720762951704)

[book.com/photo.php?fbid=10204720762951704](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10204720762951704)

79 Elérhető: <https://www.facebook.com/groups/andrassewbemutatja/?fref=ts>

80 Andrassew Iván utolsó Facebook-bejegyzése. Elérhető:

<https://www.facebook.com/groups/andrassewbemutatja/?fref=ts>

81 Mimóról és az ország benépesítési Andrassew-projektről a Facebookon:

[https://www.face-](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10203857242004220&set=gm.736747873037618&type=3&theater)

[book.com/photo.php?fbid=10203857242004220&set=gm.736747873037618&type=3&theater](https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10203857242004220&set=gm.736747873037618&type=3&theater)

január 14-én a magyar irodalom és sajtó szegényebb lett, a Népszava szegényebb lett „az Ivánnal”.

És én is, mert már rájöttem, mi ebben az én veszteségem. Az zavar a leginkább, hogy már nem mondhatom neki többet, hogy *„bocs, de most nincs időm végighallgatni, mert megöl a Sebes, ha nem adom le az anyagot”*.

Iván most már tiszteletben tartja a lapzártát, nem mesél tovább.

A kiskazettás diktafon

Hogy ki volt Andrassew Iván?

Nem tudom. Legfeljebb azt tudom, hogy mit hagyott itt maga után. A vicces anekdotákat – most már tényleg az ő örökös főszereplésével! –, a helyesírás, azaz a szépírás és fogalmazás iránti szenvedélyes szeretetet, a mindig rendszerkritikus hozzáállást, a politikusokkal szembeni bizalmatlanságot, amit meg az emberek iránti elkötelezettséggel lehet kiegyensúlyozni. Nekem még itt hagyott egy hatalmas dicséretet, azt mondta rólam (sőt, le is írta) egyszer, *„ha nem lenne olyan, amilyen, akkor kevesebbet tudnánk magunkról.”* De az igazság az, ha „Az Iván” nem lenne, nem lett volna olyan, amilyen, akkor én tudnék jóval kevesebbet magamról. Pedig nem vagyok a kivételezettje, vagy a kiválasztottja. Ugyanezt hagyta örökül gyerekeinek, ezt hagyta itt a tanítványainak, a kollégáinak, a Népszava szerkesztőségének és valamennyi pályatársának.

Iván diktafona úgy került a kezembe, hogy Dávid egyszer csak felhívott néhány héttel az apja halála után. Azt mondta, mivel ő kezeli Iván internetes fiókjait, látta, hogy a népszavás levelezőrendszerben Bársony Éva kolléganőnk régi, kazettás diktafont keresve-kérve írt kétségbeesett üzenetet, mert a digitálishoz nem ért, az ő kazettása viszont tönkrement. Dávid eredetileg neki akarta felajánlani Iván magnóját, mondván: legalább valaki használja. Erre mondtam, hogy a probléma már megoldva: én és Törő Andris kollégánk is vittünk egy-egy hiánypótló, nem digitális diktafont Évinek, aki el is utazott az aktuális filmfesztiválra, hogy onnan tudósítsa a lapot. Meghatódtam, hogy Dávid, akinek épp csak megszületett a kisfia, Mimó, veszi a fáradságot, és épp mint az apja, nyomban egy ember, egy nő, egy újságíró kolléga, egy népszavás segítségére siet.

Talán kicsit elérzékenyültem a telefonban, de az biztos, hogy nem mondtam semmit, csak megköszöntem, hogy eszébe jutott.

Egy nappal később az egyik, Dáviddal közös barátnőnk jött hozzám látogatóba. A diktafon nála volt, Dávid üzenetével, hogy ő már csak azért is elküldi, mert szerint az apja azt nekem szeretné adni, de legalábbis örülne, ha jó helyen lenne.

Csak remélni tudom, hogy jó helyen van.

Jó válasz

Pár napja a Szabadság téren odajött hozzám egy ember és azt mondta: „miért nem inkább a palesztinokért tüntettek?” Mondtam neki, hogy ha nem irtottátok volna ki a zsidókat, akkor ma nem lenne palesztin-kérdés.

Kicsit csodálkozott, de aztán azt mondta: „jó válasz”.⁸²

82 Forrás: <http://andrassew.blogspot.hu/2014/06/szeljegyzek-01.html>

Katolikus bankár, materialista újságíró

Egy interjúsorozat lenyomatai

Hargitai Miklós

Úgy alakult, hogy Andrassew Iván utolsó könyve egy Róna Péterrel (közgazdász, pénzügyes, az Oxfordi Egyetem Blackfriars Hall gazdaságtörténeti vendégkutatója) készített interjúkötet lett – hosszú és elmélyült beszélgetések eredménye olyasvalakivel, aki képtelen és valóságosan is az egész életét egy másik világban töltötte. Az alábbi interjúban Róna Péter beszél arról, milyennek látta a katolikus bankár-oxfordi professzor a materialista újságírót, és hogyan hozott létre közöttük szellemi hidat a baloldali világnézet.

• *Kettejük közül ki vetette föl a könyv megírásának lehetőségét?*

- Én úgy tudom, hogy Iván ötlete volt. Előző kötetével, amelyet Tőkés Lászlóról írt, kellőképpen rossz tapasztalatai születtek ahhoz, hogy utána a kiadó felajánlja neki a választás lehetőségét, és ő engem említett. Mielőtt hozzákezdtünk volna a munkához, jó néhányszor találkoztunk. Meglátogattam vidéken, ahol akkor lakott, a kérésére egy lakossági fórumon is részt vettem ott. Jókat beszélgettünk az aktuális közéleti témákról, nagyon meg-

kedveltem őt. Hamar kiderült, hogy – bár különböző irányokból érkeztünk – van közös nevező a gondolkodásunkban: a baloldali beállítottság, aminek ő egy szekuláris felfogását képviselte, én pedig egy Magyarországon kevésbé megszokott válfaját, a katolikus baloldaliságot, amelynek talán Ferenc pápa a legismertebb reprezentánsa. Oxfordban egy olyan college-ben oktatok, amelyet az 1200-as években a domonkosok alapítottak – nekem természetes, hogy a másik emberrel kapcsolatos kötelezettségeinket a teremtés felől közelítem meg, és ugyanilyen természetes volt Ivánnak, hogy ő a materializmus, sőt a marxizmus felől közelít. Termékeny beszélgetések voltak, és miután látszott, hogy a közös munkának lehet eredménye, a kiadó le szerződtette őt az új könyvre. A műfajban, vagyis hogy működh-e az interjúkötet-forma, nem voltam biztos, de ahogy elkezdtük az interjút – immár az én lakásomon –, és magnóra kerültek a párbeszéddek, majd elküldte az első kéziratokat, már kevesebb volt bennem a kétely.

• *Nem jelentett akadályt, hogy a materializmus és a kereszténység között a közfelfogás szerint egyáltalán nincs közös pont?*

- Abban az első pillanattól nézetazonosság volt köztünk, hogy a magyar társadalom szerkezetében és az emberek viselkedésében van egy eddig fel nem ismert, meg nem fogalmazott sajátosság, amely a demokráciadeficit fő oka lehet: mintha a hazai viszonyok bizonyos társadalmi karakterjegyek miatt nem biztosítanának megfelelő alapot a demokráciaépítéshez. Szerintem ebben a keresztény egyházak történelmi mulasztása mutatkozik meg; nálunk az emberek csak felületesen keresztények, a zsigereikben pogányok. Márpedig – és ebben vita nélkül egyetértettünk – a demokrácia intézményesítésének lehetőségét megelőzi a társadalom demokratizálódása. Ez számomra erkölcstani kérdés, egészen pontosan a nyugati keresztény egyházak

erkölcsstanához kapcsolódik, nem tekintem véletlennek, hogy az európai demokrácia éppen ott alakult ki. Ő materialistaként sem vitatta a tézisemet, csak éppen abból indult ki, hogy a társadalmi fejlődés idővel talán túllép rajta a keresztény gyökerek megerősödése nélkül is, és eljutunk a demokrácia intézménysüléséig, míg én úgy gondolom, hogy ezt a fejlődési fázist nem lehet kihagyni vagy megkerülni.

• *Mikor zajlottak ezek a beszélgetések? Volt alkalmuk a politikai jelen fejleményeit megtárgyalni, és azokra reagálni?*

- 2012-ben készítettük az interjút, és mindketten tragikusnak láttuk azt, ami az országban történik. Ő baloldaliként a problémát Orbán Viktor és a Fidesz esernyője alá helyezte, vagyis az okot egyértelműen náluk találta meg, én viszont inkább azt az álláspontot képviseltem, hogy Orbán egy társadalmi termék, a magyar társadalom termelte ki magából az Orbán-rendszert. Ma is érzem, hogy mennyire paradox és egyben ironikus volt ez a párbeszéd, hiszen valójában egy marxista tételt használva vitatkoztam vele: az én magyarázatom sokkal inkább marxista volt, mint az övé. 1956-ban 12 évesen mentem el Magyarországról menekültként, az ő kapcsolódása nyilvánvalóan sokkal erősebb volt az országhoz, mint az enyém: próbált mentségeket keresni, különbséget tenni, könnyebben megtalálta a hibát egyes politikusokban, mint a társadalmi struktúrában.

• *Pedig a magyar baloldalt visszatérően azzal vádolják, hogy nemzetietlen; hogy a nemzet és a magyarság fogalmait nem tudja használni, illetve ezek a fogalmak valójában nem is jelentenek semmit a számára.*

- Ivánnal kapcsolatban semmiképpen nem állnak meg ezek a vádak: neki a nemzeti identitás sokkal fontosabb volt, mint ne-

kem, a katolikusnak, aki egy egyetemesnek gondolt vallás kötelekében élek. Ő nagyon intenzíven kötődött a nemzethez, de nem a baloldalisága ellenére: talán éppen azért lett baloldali, mert ott vélte megtalálni a válaszokat a legfontosabb nemzeti kérdésekre.

- *Az a fajta baloldaliság, ami benne volt, leképezhető valamelyik magyarországi pártra?*

- Úgy tapasztaltam, hogy ő a pártokban nagyot csalódott, teljesen kiábrándult a pártpolitikai alakulatokból.

- *Olykor úgy tűnt, mintha hasonlóan idealizáló elképzelése lett volna a sajtóról is*

- Úgy láttam, hogy szenvedélyesen hitt az újságírás jelentőségében és erejében, ugyanakkor sok szempontból a sajtó viselkedésének a kritikusa volt: meg volt győződve róla, hogy a média a demokrácia építésében és az emberi jogok védelmében fájdalmasan alulteljesít. Zavarta, hogy hiányoznak a szükséges források a sajtó számára, hogy eszközök híján nem lehet megfelelő mélységben kutatni és feltárni az eseményeket, hogy a média szükségképpen felületessé válik.

- *Újságíróként kétségkívül emblematisz személyiség volt – vajon gondolkodóként, baloldali teoretikusként is hasonló súlycsoportba tartozott?*

- Magyarországon a rendszerváltás után bebizonyosodott, hogy semmivel sem könnyebb független gondolkodónak lenni, mint korábban. A szellemi, lelki, erkölcsi függőségek elfogadása beárnyékolja a történelmünket, és ezt a függelmi viszonyt 1989 óta

sem sikerült felszámolni. Ő viszont rendkívüli mértékben független személyiség volt, minden körülmények között ragaszkodott a gondolati szabadsághoz, és ezért nagyon komoly személyes áldozatokra is hajlandó volt. Visszagondolva talán a függetlenség iránti igény volt a legjellemzőbb tulajdonsága. Ennek az igénynek a realizálása a magyarországi kontextusban a létező legnagyobb kihívás: itt a szellemi élet falkákra oszlik, mindenki kénytelen valamelyik falkához csapódni, a magányos farkas nagyon ritka, és nagyon kiszolgáltatott. Ez komoly negatív hatással van azokra, akik nem tagozódnak be valahová, mert nem jutnak hozzá azokhoz az impulzusokhoz, visszajelzésekhez, kritikákhoz, amelyek a szellemi fejlődés tápszerei. Iván kiemagaslóan intelligens volt, de egyfajta intellektuális tápanyaghiány kínozta – sokszor szégyelltem, hogy mennyivel szerencsésebb körülmények között dolgozom, olyan konstruktív dialógusban, ami neki nem adatott meg. A szó hétköznapi értelmében nem volt magányos, belesimult egy közösségbe, de azt a fajta közeget, a független, szabad szellemi kibontakozás terepét, amire igazán vágyott, szerintem nem találta meg. Közben pedig brutális és méltánytalan támadások, fenyegetések célpontja lett; olyanok bélyegezték idegenlelkűnek, akiket a saját teljesítményük ezen a téren aligha jogosított fel az ő bírálatára.

- *Amikor személyes áldozatokat említ, mire gondol pontosan?*

- Súlyos egzisztenciális kockázatokra. Specializálódik a világ, én sem tudom már teljes egészében átlátni a saját szakterületemet – szükséges, hogy kialakuljon egy kultúra, amely műhelyként működik, lehetővé teszi a szellemi együttműködést a tagok között, anélkül, hogy a függetlenség tekintetében kompromittálná őket. Nekem nem kellett marxistává válnom, és neki nem kellett katolikusnak lennie ahhoz, hogy értelmes, építő beszélgetést tudjunk folytatni egymással, de ez Magyarországon olyannyira

nem magától értetődő, hogy a környezet többnyire nem is fogadja el.

- *Nem fenyeget így az a veszély, hogy az Andraszew Iván nevével fémjelzett független baloldali gondolkodás ki fog veszni?*

- A helyzet szerintem ennél sokkal rosszabb: maga a gondolkodás veszhet ki Magyarországról, és nem csak a baloldali.

...Én készültem

Egy utószó az interjúhoz

Mielőtt Róna Pétertől interjút kértem volna, sokáig töprengtem azon, hogy személyesen nekem van-e valamilyen közérdekű mondanivalóm Andrassew Ivánról. Okom éppen lenne rá, hogy legyen: a tanárom volt a Szegedi Tudományegyetem médiaszakán, ahol – bár egy korábbi kommunikáció szakos diploma miatt, gyakorló újságíróként elvileg felmentésem volt az általa oktatott tárgy hallgatása alól – bejártam az óráira, mert érdemes volt. Havas Henrik, aki abban az időben az egyetem budapesti médiaintézetét vezette, úgy emlékszik, hogy akkoriban kétféle úton kerülhettek oktatók hozzájuk: ismertség és jó szakmai hírnév okán, vagy azért, mert valaki bajban volt, és így próbáltak neki segíteni (a két kategória már tíz évvel ezelőtt is nagymértékű volt az átfedés). Iván nevét viszont csont nélkül az első kalapból húzták ki: ő képviselte a leghitelesebben azt a fajta újságíró-eszményt, amit érdemes a hallgatók elé állítani. Hogy volt-e visszajelzése az iskola vezetésének az oktatók munkájáról, arról Havas Henrik azt mondja: a kritikák mindig eljutottak hozzájuk, a pozitív észrevételek csak szélsőséges esetben. Andrassew Iván viszont „Bodor Pál szintjéig ért fel: ez volt a csúcs” – vagyis róla tudta a menedzsment, hogy mit gondolnak róla a diákok.

A budapesti médiaintézet a szegedi egyetem kihelyezett tagozataként működött, egy olyan alku keretében, amely szerint Szegedre lemegy oktatni a fővárosi újságíróelit, cserébe a budapesti intézet megkapja a szegedi társadalomtudós tanári grémium krémjét, mondjuk Katona Tamást vagy Karsai Lászlót. Andrassew Iván egy szárszói vendégszereplés nyomán került ebbe a körbe, aminek az oktatói karrieren túl majdnem egy szín-darab is lett az eredménye – pontosabban kettő, mert Havas

Henrikkel volt egy olyan közös tervük, hogy ugyanarról a témáról párhuzamosan írnak darabot („Bújtass el” – becsöngettünk egy ismerőshöz egy bőrönddel, magyarázat nélkül; Havas fejében állítólag már készen van).

Ahogy a sajtóból, úgy a médiaszak oktatói karából is kilógott: teljesen nyíltan beszélt a betegségről, később a pénztelenségéről, de soha nem úgy hogy, hogy aki hallgatta, az rosszul érezte volna magát miatta. Inkább személytelenül, tárgyilagosan, mint ahogyan az autója műszaki állapotát ecseteli az ember. Hiányzott belőle a jó értelemben vett exhibicionizmus – ami egyébként szinte minden újságíróban megvan valamilyen mértékben –, ő inkább lelkesedő, lelkesítő, mozgalmat elindító közösségi figura volt. -Nem tüntetek, nem írok alá semmit, ehhez túlságosan kishitű vagyok. Iván saját magát sokkal kevésbé tartotta fontosnak, inkább ügyekben gondolkodott – határozza meg a különbséget Havas Henrik. Szerinte az ilyen lángoló személyiségek nélkül nehezen haladna előre a világ, ugyanakkor a magyarországi fejlemények azt mutatják, hogy szükség lenne mellettük hidegen gondolkodó profikra is. -Míg Nádas vagy Esterházy professzionális író, aki könyörtelenül kiírja magából, ami benne van, egészen biztos, hogy Iván rengeteg történetet nem írt meg, mert inkább élte helyette az életét. Nem volt beszélgetős típus: jött, tanított, elment. Az is csak most tudatosult bennem, hogy a fia is ide járt, sosem említette – idéz föl egy jellemző epizódot a volt igazgató.

Egy korábbi tanítványa – a 2000-es évek elejéről – olyan zseniként emlékszik rá, aki már akkor érezte az internetforradalmat, amikor még kevesen sejtették, hogy menyire át fogja rendezni a médiát. 1999-ben webkamerán közvetítette a napfogyatkozást – ennek jelentőségét akkori kiadója sem értette, de az egész világon figyelték az adást, hatalmas nézettsége volt. Néhány évvel később, szintén úttörőként már személyes blogot írt, olyan tartalommal, ami bátran megjelenhetett volna nyomtatásban is.

Feltett szándéka volt, hogy minden hallgatót, aki a keze alól kikerül, bevezet az internetes újságírás alapjaiba, a cikkek felrakásába, a képszerkesztésbe, a videók beágyazásába. Akkoriban jelent meg az MMS és az első kamerás mobiltelefon, ő pedig arról beszélt, hogy eljött az m-demokrácia, nem lehet többé eltitkolni semmit, mindenki őrszem és önkéntes tudósító lehet képen, hangban, szövegben – mintha a Twittert meg az Instagramot jósolta volna meg. Legalább öt-tíz évvel a saját kora előtt járt – 50 éves korábban jobban értette az új médiát, mint a húszévesek, akiket tanított –, de saját magára nem guruként, hanem „gondolkodó felhasználóként” tekintett. Kortárs szépirodalmat digitalizált, és e-bookokat szerkesztett, az elsők egyike volt Magyarországon, aki telefonon olvasta az e-mailjeit. -Jól írni bárki tudhat, csak el kell kezdeni, és csodák születhetnek – ezzel bátorított mindenkit maga körül. Biztos volt benne, hogy demokratizálódni fog a tartalom előállítása, de íróként sem a veszélyt, hanem a lehetőséget látta benne: egy újabb esélyt annak a bizonyos demokráciadeficitnek a meghaladására, amit Róna Péter körvonalazott az interjúban.

Bár megvannak az előadásokról a feljegyzéseim, szinte lehetetlen rekonstruálni az ismeretanyagot, amit átadott, mert erősen kapcsolódott az adott korhoz, és nagyon személyes volt. Egyetlen gondolatot mégis idéznék tőle: nehéz úgy hírt írni, hogy ne tükröződjön benne a szerzői vélemény, viszont tilos úgy írni – hírt, véleményt, bármit –, hogy ne derüljön ki belőle az igazság.

Ki volt Andrassew Iván?

Pór Vilmos

Jött szembe a Móduz irodaház 9. emeleti, hosszú, félhomályos folyosóján. A szerkesztőségi szobák ajtajai – melyek világító ablakokként is működtek időnként - mind zárva, az alkonyi fényben csak a sziluettjét lehetett látni, s egyszer csak kissé meggörnyedt, karjait széttárva lóbázta maga mellett, csöppet kacsázva közeledett. Kifigurázott. Menj a fenébe, mondtam, és röhögni kezdtünk iszonyúan, az aznap felgyülemlett feszültség szinte teljesen föloldódott, aztán már a lapzártá is könnyebben ment, pedig egy napilapnál az sohasem piskóta.

Ez már a története, a történetünk része, amit pedig nem is akartam megírni.

Amikor ugyanis megjelent a pályázati felhívás a Facebookon, ízlelgettem a gondolatot, hogy talán én is mondhatnék valamit róla. Azután az jutott eszembe, ha még nyertes lehetnék is egy megemlékezéssel, mindenképpen vesztes vagyok. Vesztes, mert Iván elment. És, ha bármit is írnék, mert az írás végleges (hiába minden javított kiadás), vele valami talán kiüresedne bennem. És ezt nem akartam, nem akarom, nem mertem, alig merem, mert fáj. Úgyhogy szinte végleg letettem arról, hogy bármit is mondjak róla, mert igazából az első pillanattól fogva tudtam, képtelen lennék megfogalmazni tárgyilagosan, tényyszerűen, igazan, hogy ki volt Andrassew Iván. Mígnem október végén fölhívott egy közös barátunk, és meggyőzött, hogy pályázzak. Elfogadtam az érveit. Hogy meg kell mutassam a barátomat. Hogy milyennek éltem meg vele a pályán együtt töltött évtizedeket.

Kőbányán, a Zalka Máté téren (ifjú koromban ott randiztam, és nekem máig az maradt a Liget tér neve) múltam az időt egy

alkalommal. Az egyik szomszéd utcában javították az autóm hűtőjét, mindig csak használt „új” autóim voltak, gyakran meghibásodtak (szegény Iván gyakorta kínlódott hasonló bajokkal – ez (is) a vasárnapi, 20-40 százalékos apukák sorsa), amikor egy könyvesboltba betértem, melegedni, bámészkodni. Akkor, ott találtam meg az egyik novellás kötetét, polcomon máig az egyetlen, pedig szorgos szerző volt. (A számítógépem tárában most is megvan a Tőkés könyve meg a Róna Péter-féle interjú kötete. Elküldte, még nyomdába adás előtt olvassam el, véleményezzem őket.) Megvettem. 160-ért adták a megjelenés kori 390 forint helyett. De nem ezért kellett, hanem, mert szinte ott voltam, amikor e könyv egy-egy darabja született. Pontosabban, némely novellát már akkor elolvashattam, amikor még nem volt kötetbe rendezve.

Most ebből - Andrassew Iván: Peremkirályság című könyvéből - idézem az ajánlást.

„Pór Vilmosnak abból az alkalomból, hogy nemsokára húsz éve lesz, hogy együtt dolgozunk, kis megszakításokkal. Az sok, ha úgy vesszük.” Dátum: 2008. 03. 13.

Sose tituláltuk egymást barátomnak. Nem kellett.

És igen. 90 tavaszán találkoztunk „igazából” először, onnantól fogva dolgoztunk együtt. A Mai Napnál. Tíz egynéhány éves üzemi lapos, népszabadságos múlttal a hátam mögött, persze, tudtam róla, olykor össze is futottunk a Hírlapkiadó Vállalat földszinti korrektúra termében, ahol megjelenés előtt ki-ki a maga lapját imprimálta. De fontosabb volt, hogy már a nyolcvanas évek elején úgy emlegették Ivánt, hogy hű, miket ír és hogyan, bátran, stílusosan, humorosan. Egy napon emlegették a pályája kezdetén még ugyancsak üzemi lapos Kovács Zoltánnal, az ÉS mai főszerkesztőjével, Molnár Erzsébet publicistával vagy például Nagy Bandó András humoristával...

Nem véletlenül. Testes alakján, jellegzetes szakállán kívül a mindig kicsit huncutkásan, ravaszkásan csillogó szeme tette őt azzá, aki volt. És persze az, hogy játékos – gyakran szóalkotó – humora a publicisztikaiban, novelláiban is sokszor megjelent, holott nagyon is komoly dolgokról nagyon is komolyan írt.

Lubickoltunk a sajtószabadságban. A rendszerváltozáskor azt gondoltuk, akkor még talán joggal, hogy szinte bármiről, bárkiről szinte bármit és bárhogy lehet írni. Lehet nyugodtan, azonnali politikai megtorlás (kirúgás, meghurcolás, egzisztencia vesztes) nélkül kritizálni a kormányfőt, a kormányt, a pártokat, a kormányzati és ellenzéki politikusokat, képviselőket, a törvényhozást, a politikai és gazdasági rendszerhibákat. Egy valamit nem lehetett. Kocsmai stílusban minősíteni embereket. Ez a Mai Napnál áthághatatlan követelmény volt, amelyre nem csak a lap alapító főszerkesztője, Horváth István vigyázott. Iván is feltétlen őrzője volt ennek az ethosznak.

Akkor még a „régí iskola” szerint minden cikkünket, publicisztikánkat még leadás előtt, tehát mielőtt a szerkesztő megkaphatta volna, megmutattuk egymásnak. Egyszer Lezsák Sándor-ról – aki az MDF, a kormányzópárt elnökségi tagjaként mondott valami orbitális baromságot – felháborodva írtam egy jegyzetet, valami olyas felütéssel, hogy „költő ilyen hülye nem lehet”, mire Iván homlokát ráncolva úgy reagált: „költő ilyen nem írhat le.” Át kellett fogalmaznom a publit, más, szelídebb, mégis pontos jelzőket keresnem, mert bizony igaza volt. Ő maga még véletlenül sem vagdalkozott a szavakkal. Ledorongolás helyett inkább nevetség tárgyává tette azt, amit, akit tollára tűzött. És ez a fegyver sokkalta nagyobb sebet ejtett sok-sok politikuson az évtizedek folyamán, mint, ha nekik rontott volna. Az első szabadon választott parlamentben szóvá is tették, ki az az Andrasew, hogy ilyet merészel.

Pedig nem tett egyebet, mint hogy lényegét adta. Humanista volt. Végtelenül emberséges az alávetettekkel, a kiszolgáltatottakkal, a kirekesztettekkel, az elesettekkel, a jogfosztottakkal, a másságuk – például a kisebbségi voltuk vagy nemi identitásuk - miatt megtámadottakkal, meghurcoltakkal. És kíméletlenül harcos a másoknak szenvedést okozókkal. Ebben a szellemben írt, de nem csak írt, tett is. A politikai és a gazdasági döntéshozók hatalmi túlkapásai, kivagyai csatlósaik arcátlansága, az embertelen bűnözők ellen.

Emlékezetes, már-már ikonikus képe: Andrassew Iván kezében egy szál mécsessel őrzi a fényt, a kiveszőben lévő emberséges fényét. Azt a gyertyalángot a 2008-ban, 2009-ben meggyilkolt cigány áldozatok emlékére gyújtotta a budapesti Hősök téren. Azért gyújtotta, hogy fölrázza a társadalmat, milyen iszonyú dolgok történnek, történhetnek, ha Magyarországon teret nyerhet a rasszizmus.

Szót emelt a Gój Motorosok cigányokat megfélemlítő felvonulásai ellen, majd emiatt bíróságra járt, mert a motoros banda vezetője pert kezdeményezett ellene bocsánatkérést és milliós fájdalomdíjat követelve. De nem félt, vagy csak egy kicsit, mert a per tétje, ha elmarasztalják, egy csomó pénz volt, lett volna, s amúgy is folyton anyagi gondokkal küszködött. Mint ahogy nem rettent meg akkor sem, amikor ugyanezek a Gój Motorosok a Népszava és a Hócipő szerkesztőségéhez vonultak, hogy megfélemlítsék. Nem tudták elhallgattatni, nem tudták a tollat kivenni a kezéből.

Számos tüntetésen is részt vett. Már nagybeteg volt, túl a rákos daganatait eltávolító agyműtéten, amikor testben már gyengén, ám lélekben változatlanul iszonyú erősen, botra támaszkodva, de személyesen tiltakozott a Szabadság téren Orbánék förtelmes megszállási emlékműve ellen.

Sokszor ebédeltünk együtt. A szerkesztőséghez közeli kifőzdében, ahova kajálni meg fecsegni jártunk, én gyakrabban választottam A menüt, ő gyakrabban B-t. Az előbbi a leves után inkább húsos étel volt valamilyen körettel, az utóbbi sokszor valamiféle főzelék gyengécske feltéttel. Azt mondta, szereti a főzeléket. Meg is ette. De a választásában szerintem az a számítás is dominálhatott, hogy emez olcsóbb is volt. Az ország egyik legjobb publicistájának mérlegelnie kellett, hogy, ha ma ötven-száz forinttal olcsóbban ebédel, az egy hónapban akár kétezer forint is lehet, amit nem magára költ, hanem a gyerekeire vagy rezsire.

Kínlódott, kínlódtunk amiatt, hogyan jövünk ki hónapról hónapra a fizetésünkből. A Népszavánál a Fenyő-birodalom szétesése, a lap önálló vállalkozássá alakulása után sosem voltak túl magasak a bérek, az újság folyamatosan anyagi gondokkal küzdött, olykor-olykor a megjelenése is veszélybe került. És a 2008-as gazdasági világválság még inkább rontott a helyzeten. A sajtóban másutt is, de a Népszavánál nagyon. 2009-től az újság fönntmaradása végett háromszor csökkent az újságírók fizetése, és amit kaptunk, azt is nem ritkán késedelmesen. Elkezerítő helyzetünket Iván megírta az ÉS-ben, egyként ostromozta érte Puchot, a szocialisták pénztárnokát és Simicskát, a Fidesz pénzügyi nagymogulját, akik a válság ellenére is – a hírek szerint – gyarapodtak, de az érdekkörükbe tartozó sajtóért a kisujjukat sem mozdították meg. Mi történt? A cikk lényegileg visszhangtalan maradt. Azaz, a helyzetünk egy fikarcnyit sem javult.

Hasonlóan volt kénytelen szót emelni akkor, amikor a szocialisták fölháborodtak, mert a Közgép hirdetést helyezett el a Népszavában. És itt most engedtessek meg nekem, hogy a saját szavaim helyett idézzem, mit írt, mert az pontosabb az én interpretálásomnál. (A teljes cikk megtalálható a blogjában, Andrasew Iván távoli naplójában.)

„Miközben gyakorlatilag éjjel-nappal dolgozom, az utóbbi hónapokban kikapcsolták nálam a gázt, az internetet és a kábeltévét, valamint a telefonomat - vagyis a munkaeszközeimet -, mert nem tudtam fizetni a számlákat. Többször előfordult, hogy a közművek kikapcsolását csak sürgős baráti kölcsönökkel tudtam elkerülni.

Az utóbbi két hónapban kétszer kellett azt hazudnom a gyerekeimnek, hogy beteg vagyok, ezért nem tudom elhozni a hét végén, noha az volt az igazság, hogy nem tudtam volna neki enni adni. Tehetséges vízilabdázó, de ezen a nyáron szégyenszemre nem tudtam hozzájárulni a sporttáborozásához, mint ahogy gyerektartást sem tudok idejében fizetni.

Az utóbbi héten a szó szoros értelmében szalonnán, kenyéren és hagymán éltem, mert másra nem jutott. Megtehettem, mert szabadságot vettem ki, hiszen nem tudtam fizetni a munkába járás költségeit. (Ma a 2002-es bérem 60 százalékát kapom és ebben nincs benne a tíz éves infláció.)

Három hete nem tudom megvenni a cukorbetegségem karbantartásához szükséges gyógyszert.

Ezzel szemben az utóbbi héten legalább három halálos és tucatszámú rendkívül ocsmány fenyegetést kaptam, mert a Magyar Szocialista Párthoz köthető lapnál dolgozom, és az arcommal és a nevemmel vállalom föl baloldali mivoltomat.

Illő tisztelettel értesítem a Magyar Szocialista Párt fölháborodott frakcióját, hogy teljes mértékben egyetérték Németh Péterrel abban, hogy elfogadta a Közgép hirdetését. Nem is tehetett mást, hiszen nem a Magyar Szocialista Párt fölháborodott frakciójának, hanem neki kell szembenéznie azzal, hogy évek óta így élnek a munkatársai, mint ahogy azzal is, hogy ezt évek óta, minden részletes tájékoztatás dacára leszarja a Magyar Szocialista Párt.”

(Zárójelben jegyzem meg, én ez elől a helyzet elől menekülve mentem nyugdíjba 47 év és 283 munkában töltött nap után, amikor 2012 júniusában betöltöttem a 62. életévet. Pedig a pályát nem hagytam volna el soha. De azóta nem csúsztam lejjebb az alsó középosztályból, mint ahová addig lecsúsztam. Iván egyébként az idézett cikket egy hónappal később, júliusban írta meg, amikor én már nem voltam ott a lapnál.)

Utoljára – amikor csak ketten voltunk együtt - két éve novemberben beszélgettünk Szentendrén, akkor éppen egy rokona házában lakott. A folyamatos nélkülözések és talán a betegsége miatt az utolsó párkapcsolata is tönkrement. Már túl volt az agyműtéten, egy adag kemoterápián, de még mindig bizonytalan volt, hogy a tüdejét is meg kell-e operálni vagy esetleg mégsem. Félt, pedig igyekezett derűsnek látszani. Mutatott egy programot (pizsokul értett mindenféle kütyühöz, és a hozzájuk tartozó szoftverekhez – nyilván nem véletlenül volt egy időben egy internetes lap főszerkesztője). Amikor meglátogattam, azt figyelte, hogy Magyarország légterében merre tartanak a repülők. Honnan jöttek, hová mennek, melyik légitársaság gépei. Tudtam, hogy minden érdekli, és rendkívül sokat tud a csillagászatról, az űrkutatásról meg az állatok, növények „viselkedéséről,” méhekről, virágokról, a fák hangjáról és öleléséről is, de hogy most éppen ez érdekli, teljesen elbámíszott. Aztán egyszer csak megkért, hogy, ha leveszi az ingét, nézzem már meg a hátát, nincs-e ott a bőrén valamiféle elváltozás, mert valamit érez, de ő nem látja, mi lehet az, még tükörben se. Mondta, ne csak nézzem, az ujjam bögyével tapogassam ki. Nem volt ott semmi, én legalábbis nem találtam. Ez valamelyest megnyugtatta.

Később találkoztunk még, persze, 14 tavaszán, Horváth István biai kertjében a Mai Nap alapítóinak buliján, de akkor sokan voltak körülöttünk, nem nagyon tudtunk személyes dolgokról beszélni. Majd néhány telefon. Meg a Facebook, mint kapcsolat.

Őszre kiderült, maradt még néhány daganat az agyában, ismét kórházba került, és - ahogy fogalmazott - jött az újabb bátorság-próba... Amit arról írt, még abba is belecsempészett egy kis adag humort.

„Meditációval sikerült elkerülni a meghibbanást. Csakugyan ez volt eddig a legkeményebb bátorságpróbám.

De megérte. Tegnap két nővér támogatott, ha megtettem húsz lépést. Ma hajnalban fölkeltem, és úgy jártak a lábaim, mint amikor híre sem volt a fejemben otthonra lelő és boldogan tényező agydaganatoknak. Ebédkor családom jelenlévő tagjainak bemutattam közismert és újraéledő tánctudásomat is.”

Ilyen volt. Ezért szerettem, ezért szerették nagyon-nagyon sokan.

A szörnyű hírt, hogy végleg elment, szintén a közösségi oldalról tudtam meg. Pedig vele reménykedtem, amikor január elsején ezt a bejegyzést olvastam tőle: „Végül is hatalmas siker, hogy 2015-ben vagyok. Most úgy áprilisig kell eléldéglennem, mert addigra születik két jövevény. Az öcsém unokája hamarost, az enyém is márciusra.”

Két hét múlva meghalt.

Évtizedek óta nem sírtam, de akkor megint.

Úton

Sir Lankán a 2004-es cunami után a magyar Baptista Szeretetszolgálat iskolát építtetett. Az avatásról Iván és fotós kollegája Isza Ferenc tudósított.

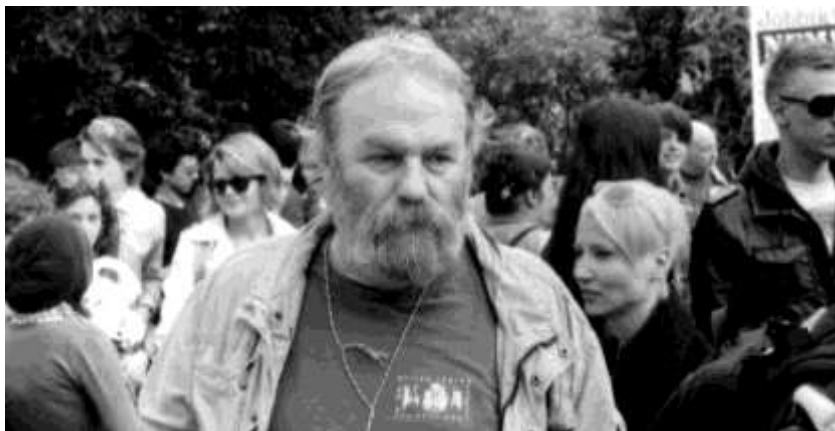

Egymás között

A család albumából

közéleti harcos

lányjaival, fiaival, unokáival

dobos barátaival Tahiban

dedikálás közben

János kórház, a betegség kezdete

még egyszer együtt a család

A pályázat nyertesei:

Garay Annamária és

Reisinger Dávid

filmje.

A film a <https://www.youtube.com/watch?v=vSvu-6aGebE> hivatkozás alatt megtalálható a világhálón.

(Kis türelmet, a mozi az 50. másodpercben kezdődik csak.)

Elmer István:

Emlékeim tapogatófáját szorongatom

Biró Marianna:

Mese egy mesélőről

Különdíj:

Hargitai Miklós:

Katolikus bankár, materialista újságíró

A különdíjat Andrassew Iván testvére Andrasev Ákos és felesége Brigitta ajánlotta fel.

